

DEJINY CIRKEVNÉ PRE MEŠTIANSKE ŠKOLY.

NAPÍŠAL

DR. ŠTEFAN BEZÁK,
PROFESOR ŠTÁTNEJ REÁLKY V BRATISLAVE.

DRUHÉ VYDANIE.



TRNAVA, 1936.

VYDAL SPOLOK SV. VOJTECHA.

TLAČOU KNÍHTLAČIARNE SPOJKU SV. VOJTECHA.

Cena 8 Kč

DEJINY CIRKEVNÉ

PRE MEŠTIANSKE ŠKOLY

NAPÍŠAL

DR. ŠTEFAN BEZÁK,

PROFESOR

DRUHÉ VYDANIE



TRNAVA, 1936

VYDAL SPOLOK SV. VOJTECHA

Nihil obstat.

Nr. 3442/934.

Dr. Joseph Szombath
censor

IMPRIMI POTEST.

Tyrnaviae, die 18. Maii 1934.

Carolus Nečasálek,
vicarius generalis.

KNIHTLAČIAREŇ SPOLKU SV. VOJTECHA V TRNAVE.

ÚVOD.

§ 1. Pochop, rozdelenie a úžitok cirkevného dejepisu.

1. Cirkevný dejepis je vedecké a sústavné vypravovanie o dôležitých udalostiach cirkvi Kristovej. Podľa významných a dôležitých udalostí cirkevný dejepis delíme na tri veky: na starovek, stredovek a novovek.

Dejiny kresťanského staroveku siahajú od narodenia Krista až po Karola Veľkého (1—800) a vypravujú, ako pôsobila cirkev v ríši rimanskej i na poli grécko-rimanskej kultúry.

Dejiny kresťanského stredoveku, ktoré počítame od Karola Veľkého až po reformáciu (800—1517), podávajú pôsobenie cirkvi medzi národmi románskymi, germánskymi a slovanskými. V tejto dobe bolo utvorené úzke spojenie medzi cirkvou i štátom. Cirkev stáva sa stredom civilizácie a kresťanskej kultúry.

Dejiny kresťanského novoveku trvajú od reformácie až po dnes (1517—1936), a kreslia odtrhnutie sa veľkej časti kresťanstva od cirkvi, i zrušenie úzkeho spojenia so štátom. Proticirkevné a protikresťanské idey, ktoré vznikajú v tejto dobe, smerujú v podstate proti každej autonite.

2. Z cirkevného dejepisu plynie veľký duševný úžitok. Čo tvrdí Cicero o dejepise vôbec, že „história je svedkom času, svetlom pravdy, učiteľom života“, to možno povedať najmä o cirkevnom dejepise.

a) Predovšetkým posilňuje nás v bojoch, keď nám ukazuje, ako sa zachovala cirkev i pri všetkých prekážkach, bojoch a prenasledovaniach, z ktorých vyšla vždy silnejšia a slávnejšia, čím dokázala svoje božské sriadenie. Pekne hovorí *sv. Augustín*: „Prenasledovanie sveta a útechy božie sprevádzajú cirkev Kristovu na zemi.“

b) Z nich poznávame učenie Kristovo, ktoré žiarilo jasným svetlom cez všetky storočia, a obrodilo duchovne celú spoločnosť ľudskú.

c) Poukazuje na hrdinov vznešeného charakteru, a na chrabrych bojovníkov Kristových, ktorí nemali vyššieho cieľa, ako pracovať na pravom blahu ľudstva, aby nadišiel čas obratu všetkých národov ku Kristu.

I. KREŠŤANSKÝ STAROVEK. Od narodenia Krista po Karola Veľkého.

(1—800)

A) DEJINY VONKAJŠIE.

§ 2. Ježiš Kristus, zakladateľ cirkvi.

1. Zakladateľom cirkvi katolíckej je Ježiš Kristus, ktorý prišiel na svet, keď pokolenie ľudské bolo v najsmutnejšom položení.

Nábožensko-mravný stav židovského národa, ktorý mal ľudstvo na príchod Mesiáša pripraviť, v čase Kristovho príchodu nebol utešený. Väčšina národa očakávala Mesiáša, ktorý by ho oslobodil nie od hriechu, ale od nenávideného jarma rimanského.

Pohanstvo i pri vysokej kultúre bolo v hroznom úpadku. *Náboženstvo* stratilo svoju silu a vierohodnosť, a tak nemôhlo ani rozum ani srdce uspokojiť. V *spoločenskom živote* najkrutejší bol osud otrokov. Otroci, podľa vtedajšieho právnického výrazu boli ľudia bez hlavy (t. j. bez práva). *Mravný život* natoľko poklesol, že podľa pohanských spisovateľov ľudia závodili v zlosti, a nevinnosť celkom vymizla zo sveta. Svet v tomto hlbokom úpadku prišiel do zúfalstva, iba šľachetnejšie smýšľajúci pohanovia túžili po vykúpení a očakávali veľké zmeny sveta. A keď „bola odňatá kráľovská berla od Júdu“ (Genesis 49, 10.), „keď prišla plnosť času, Boh poslal Syna svojho, aby ľudské pokolenie vykúpil“. (Gal. 4, 4.) Syn Boží prišiel na svet, založil nový zákon, zákon lásky a milosti.

2. Ježiš Kristus narodil sa v Betleheme za kráľa Herodesa Veľkého r. 749 po založení Ríma, z Marie Panny, ktorá bola z kráľovského rodu Dávidovho. Ježiš žil život skrytý v Nazarete, ale v 30. roku svojho pozemského života vystúpil verejne, vyvolil si 12 apoštolov a započal svoju činnosť. Chodil po celej židovskej krajine, a hlásajúc všade kráľovstvo božie, dosvedčoval svoje božské poslanie zázrakmi, proroctvami a svätosťou svojho života. Keď prišla jeho hodina, dobrovoľne sa vydal do rúk nepriateľov, ktorí vystupovali proti nemu so smrteľnou nenávisťou. Svoje utrpenie začal na ho-

re Olivovej, a keď ho obžalovali u rimanského vladára, Pontského Piláta, ten ho odsúdil, hoci nevinného, na smrť kríža. Spasiteľ sveta umrel na kríži na vrchu Kalvárie, kde svojou smrťou premôhol moc hriechu, smrti a diabla, dokončiac svoje dielo: vykúpenie sveta. Vstal z mŕtvych, aby vydal svedectvo o svojom božstve a o večnej pravde svojej náuky, ktorú hlásal. Po svojom zmŕtvychvstaní preniesol Ježiš vlastné poslanie a svoju moc na apoštolov, ustanovil sv. Petra za hlavu cirkvi, sľúbil im Ducha svätého, rozposlal ich do celého sveta, aby učili všetky národy a hlásali evanjelium každému pokoleniu. Napokon navrátil sa k svojmu Otcovi nebeskému a príde na konci sveta súdiť živých i mŕtvych.

3. Životopis Ježišov podávajú nám štyria evanjelisti: *Matúš, Marek, Lukáš a Ján*. Matúš a Ján boli apoštoli a očití svedkovia Ježišovho učenia i jeho skutkov. Marek bol sprievodcom a žiakom apoštola Petra; Lukáš zas bol sprievodcom a žiakom apoštola Pavla.

Vedľa evanjelistov historické jestvovanie Ježiša Krista dokazujú nám i rimanskí spisovatelia a židovský dejepisec Jozef Flavius († okolo r. 100).

4. *Obraz Kristov* v evanjeliách je taký dokonalý, že nemôže byť čírym výmyslom ľudskej obrazotvornosti. Ježiš Kristus je osoba historická, ideál dokonalosti, Boh a človek, ktorého zjav na zemi je najdôležitejšou udalosťou svetových i ľudských dejín, stredom všetkých ostatných udalostí (dejín pred Kristom a po Kristovi). Kristus svojím zjavom na zemi rozlúštil všetky problémy ľudského pokolenia, keď vyslovil svetu: „Ja som cesta, pravda a život.“ V tom je veľký a ojedinelý historický význam Ježiša Krista.

§ 3. Cirkev v dobe apoštolskej.

1. Apoštoli podľa Kristovho rozkazu ostali v Jeruzaleme a očakávali príchod Ducha svätého. Desiateho dňa po nanebovstúpení Pána Duch sv. skutočne sostúpil na apoštolov v podobe ohnivých jazykov, a apoštoli — naplnení múdrosťou, obdarení darmi jazykov i zázrakov — začali hlásať v rozličných rečiach božské učenie. Prvý vystúpil *sv. Peter*, a na jeho kázanie v ten deň dalo sa pokrstiť asi 3000 mužov. To boli prvotiny cirkvi, a od tej doby apoštoli neustále hlásali

Kristovo učenie v Jeruzaleme, takže denne rástol počet veriacich, ktorí tvorili prvú kresťanskú obec.

2. Vysoká rada židovská (synedrium), vidiac neustály vzrast veriacich, po uzdravení chromého uväznila apoštolov a postavila ich pred súd. Vtedy *Gamaliel*, muž rozvážny, veľký učiteľ zákona a vzácny celému ľudu, hovoril k veľrade: „Odstúpte od týchto ľudí, a nechajte ich, lebo ak je to dielo z ľudí, rozpadne sa, ale ak je od Boha, nebudete ho môcť zrušiť.“ Na jeho slová apoštoli boli prepustení na slobodu, ale pohrozili im, aby nekázali v mene Kristovom. Keď tieto zákazy boli márne, nenávisť predstavených židov prepukla v otvorené prenasledovanie. Prvou obeťou bol Štefan, jeden zo siedmich diakonov, muž plný múdrosti a výrečnosti, ktorého ukameňovali za mestom pre neohrozené kázanie nového zákona (protomartyr, prvý mučeník). Ale prenasledovanie veriacich len prispelo k ďalšiemu šíreniu evanjelia, pretože kresťania opustili Jeruzalem a kázali evanjelium v Samarii, v Judsku a na iných miestach.

Keď sv. Peter, poučený od Boha osobitým videním, pokrstil pohanského stotníka Kornelia v Cezarei s celou jeho rodinou, brány cirkvi boli otvorené i pohanom. Od toho času i z pohanov vznikaly kresťanské obce, z ktorých najviac rozkvitla kresťanská obec v Antiochii, v hlavnom meste Sýrska. Keď onedlho v Antiochii vznikol spor medzi kresťanmi zo židovstva a pohanstva o záväznosti Mojžišovho zákona, apoštoli a starší sišli sa okolo r. 50 na prvý snem v Jeruzaleme. Po reči Petrovej rozhodli, že zákon Mojžišov neviaže kresťanov z pohanstva, a toto rozhodnutie platilo neskôršie i pre kresťanov zo židovstva.

3. Apoštoli na základe Kristovho poslania opustili neskôršie (v neurčitom čase) Palestínu a rozišli sa po celom svete. Sv. Peter, od Krista ustanovený najvyšší pastier, po nanebovstúpení Pána začal vykonávať svoj úrad, a vystupoval vždy ako hlava mladej cirkvi. Okolo r. 36 odobral sa na nejaký čas do sýrskej Antiochie, kde ho tradícia uvádza ako prvého biskupa. Odtiaľ vrátil sa do Jeruzalema a tam Herodes Agripa dal ho r. 42. uväzniť, ale zázračne vyslobodený odobral sa za cisára Klaudia do Ríma, kde sriadil kresť. osadu. Keď Klaudius vyhnal židov z Ríma, odišiel odtiaľ i sv. Peter

a prišiel na východ, kde r. 50 viedol apoštolský snem v Jeruzaleme. Za Nerona vrátil sa po druhý raz do Ríma, kde spravoval cirkev až do svojej smrti. Tam bol r. 67 za cisára Nerona ukrižovaný (podľa tradície dolu hlavou) na úpäť vatikánskeho pahorku, na ktorom neskoršie vybudovaný bol chrám, jemu zasvätený.

4. Popri sv. Petrovi najväčšiu zásluhu získal si v kresťanstve *sv. Pavel* (pôvodne Šavel). Narodil sa v Tarse, v hlavnom meste Cilície, zo židovských rodičov. V Gamalielovej škole stal sa horlivým farizejom, a preto bol naplnený nenávisťou proti kresťanom. S dovolením veľrady vydal sa na cestu do Damaška, aby tu ušlých kresťanov vyhľadal a spútaných nazad do Jeruzalema priviedol. Ale na ceste pred Damaškom zjavil sa mu Pán, a on, zlostný nepriateľ cirkvi, zázrakom náhle premenený, stal sa najhorlivejším hlásateľom Kristovho učenia. Pavel bol „vyvolenou nádobou“, aby niesol meno Kristovo medzi pohanmi; preto nastúpil tri veľké misiónárske cesty (od r. 44—58), v ktorých zanesol evanjelium národom do Malej Ázie, získal veľkú časť Macedónie a Grécka, ale najďalej pôsobil v Efeze, v hlavnom meste rimanskej Ázie. Po tretej svojej ceste vrátil sa do Jeruzalema, kde bol od rozzúrených židov zajatý a rimanským vladárom s ostatnými väzňami dopravený do Ríma. Keď po dvoch rokoch prepustili ho na slobodu: vydal sa na nové misiónárske cesty, ale za Nerona druhý raz bol chytený a do Ríma dopravený, kde r. 67 ako rimanský občan sfatý bol mečom na Ostijskej ceste.

Sv. Pavel je ojedinelý zjav v dejinách kresťanstva. Presvedčený bol neohrozene o svetovom poslaní Kristovho evanjelia, takže nikto neurobil a netrpel toľko za Krista, ako on; preto právom je nazývaný „apoštolom národov.“

5. O činnosti ostatných apoštolov máme málo spoľahlivých zvestí. Za prvého židovského prenasledovania všetci vytrvali v Jeruzaleme, ale v čase smrti Jakuba staršieho (r. 42) zaiste opustili mesto a započali vonkajšie misie.

6. Apoštolskú dobu zakončuje skaza Jeruzalema, keď rimanský vojvoda Titus pritiahol s vojskom k mestu a obľahol ho, až konečne padlo do jeho rúk 10. augusta r. 70.

Krásny chrám bol zapálený a celý zničený plameňmi. Titus kázal mesto zapáliť, a čo plamene ušetrily, bolo zrúcané, aby neostal kameň na kameni. Napokon dal pluhom preorať mesto na dôkaz, že je so zemou srovnané.

Židia ešte raz povstali proti rímskému panstvu za *cisára Hadriana* (117—138), ale boli premôžení a krajina spustošená. Od toho času roztrúsení sú medzi národmi, bez vlastí, bez svätyne blúdia po celom svete, ako stály dôkaz kresťanskej pravdy, a ako svedkovia pamätného proctva Pána Ježiša o spustošení jeruzalemského chrámu. Pred sborným chrámom jeruzalemského v Ríme zhorel chrám Jovisa Kapitolina a tak zanikly národné svätyne židov i pohanov na znamenie, že ich miesto má zaujať cirkev Kristova.

§ 4. Rozšírenie kresťanstva v ríši rímskej.

1. Horlivou činnosťou apoštolov a ich pomocníkov rozšírilo sa kresťanstvo už v dobe apoštolskej vo väčšine provincií ríše rímskej, a povstali všade kvitnúce cirkvi. Medzi týmito vynikaly: cirkev *jeruzalemská*, *antiochejská*, *rímska* a *alexandrijská*. Onedlho vzniklo kresťanstvo i do ostatných provincií, ba i za hranice, takže koncom III. storočia kresťanské náboženstvo rozšírené bolo vo všetkých troch vtedy známych častiach sveta. Z Palestíny a Sýrska prijaly kresťanstvo i susedné krajiny, ako *Edessa*, *Arménia*, *Mezopotámia*, *Perzia* a *Arábia*. Najmä veľký bol počet kresťanov v *Malej Ázii* a v *Grécku*. Ďalej sa pripomínajú: *Egypt*, *Kartago*, *Numídia* a *Mauretánia*, konečne *Itália*, *Hispania*, *Gallia*, *Germánia* a *Britannia*.

2. Príčiny rýchleho rozšírenia kresťanstva nemožno hľadať len v priaznivých historických okolnostiach, najmä vo všeobecnom úpadku pohanstva, ktoré vzbudilo v mnohých túžbu náboženského obrodenia. Prispel k tomu aj útvár rímskeho štátu, podľa ktorého sjednotené boli rozličné národy vo svetovej ríši rímskej politicky, a provincie spojené boli s hlavným mestom. Okrem toho grécka a latinská reč boli všade známe, a tak bolo možno vieru ľahko šíriť.

Oproti týmto priaznivým okolnostiam treba uvážiť mnohé a veľké prekážky, s ktorými apoštolskí mužovia museli zápasiť. Predovšetkým bola to všeobecná mravná skaze-

nosť, kým evanjeliumová mravouka žiadala úplnú čistotu, ustavičné sebazapieranie a neúprosný boj proti nesriadeným náklonnostiam. Pritom apoštoli neupotrebili nijakých násilných prostriedkov, keď vystúpili s učením Kristovým. Hlásatelia novej náuky boli jednoduchí, nevzdelaní ľudia, podľa národnosti Židia, teda v očiach Rimanov iba luza. Ich zástavou bol kríž, potupný znak trestu zločincov, jedinou ich výrečnosťou bol ukrižovaný Kristus, „židom pohoršenie, pohanom pošetilosť.“ (Kor. 1, 23).

3. Rýchle rozšírenie kresťanstva muselo mať hlbšie a závažnejšie príčiny: a) **Božský pôvod a vznešenosť pravdy kresťanskej**, ktorá všetku múdrosť sveta prevyšuje, a na najdôležitejšie otázky (o Bohu, o človekovi, o večnosti, o rovnosti pred Bohom) dáva odpoveď k uspokojeniu ducha a k potešeniu ľudského srdca. b) **Boh skrze kresťanov robil mnohé zázraky**. Správne hovorí sv. Augustín: To by bol najväčší zázrak, keby kresťanstvo bolo sa rozšírilo bez zázrakov. c) **Mohutne pôsobil i ctinný život kresťanov**. Ich horlivosť v šírení svätej viery, neohrozenosť, ktorou vyznávali Krista pred vladármi, ich čistota mravov, obetavosť, tichosť a smierlivosť vzbudzovaly neobyčajný obdiv u pohanov. d) **Mučeníci svojou stálosťou a náboženským heroizmom budili úžas i u nepriateľov**, takže priviedli mnohých pohanov k presvedčeniu o kresťanskej pravde.

§ 5. Prenasledovanie kresťanov.

1. Pohanovia zpočiatku pokladali kresťanov za židovskú sektu, ale keď i vznešené osoby vstupovali do cirkvi, a tým učenie Kristovo prišlo v širšiu známosť, začali kresťanov nenávidieť a prenasledovať.

Príčiny prenasledovania boli: a) *Pohanstvo bolo náboženstvo národné*, úzko spojené so štátnym životom. Kto bol proti pohanstvu, toho pokladali za podkopníka štátu. Keď kresťania odopierali obetovať rímskym bohom a odmietali kult cisársky (cisár bol i veľkňaz), obvinili ich rúhaním sa bohom a veľzradou. b) *Pohanovia, ktorí žili z modloslužby*, ako kňazi, umelci, kupci a remeselníci, báli sa o svoju živnosť, preto šírili proti kresťanom nenávisť. c) *V očiach pohanov kresťania boli príčinou všetkých živelných nehôd* a mysleli si, že bohovia posielajú časté pohromy a nešťastia na ľudstvo preto, že trpia kresťanov medzi sebou.

Tertullian vo svojej Obrane vraví: „Keď zaplaví Tiber múry mesta, keď nezaplaví Nil nivy Egypta, keď je suchota alebo zemetrasenie, keď pustoší hlad a mor, hneď volajú: „Predhodte kresťanov levom!“ d) Prispeli k tomu i rozličné osočovania, ktoré dráždili pohanov k nenávisti proti kresťanom. Učenie o Sviatosti Oltárnej dalo podnet k domnienke, že kresťania vo svojich shromaždeniach vraždia deti, aby ich telo a krv požívali.

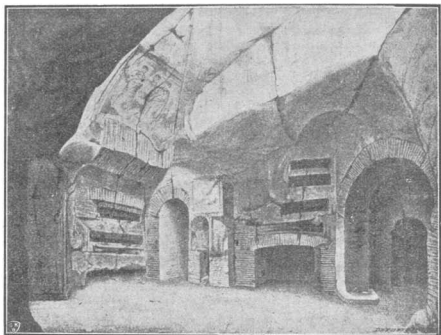
2. Z tých príčin rímský štát s niekoľkými prestávkami po 300 rokov krvavo prenasledoval kresťanov. Podľa príkladu sv. Augustína počítame obyčajne desatoro prenasledovaní. Najväčšmi prenasledovali kresťanov Nero, Decius a Dioklecian.

V I. storočí krvavé prenasledovanie začal cisár Nero (54—68), za panovania ktorého r. 64 alebo z jeho návodu alebo náhodou vypukol v Ríme oheň, ktorý trval deväť dní a väčšiu časť mesta zničil. Nero svaľoval vinu na kresťanov a dal ich ukrutným spôsobom prenasledovať. Mnohí boli ukrižovaní alebo do Tibera hodení; iní do koží divých zvierat zašití a psom predhodení; iní zasa smolou natretí a zapálení v noci, aby osvetľovali cisárovi záhrady ako pochodne. Za tohoto prenasledovania umreli i apoštolské kniežatá sv. Peter a Pavel r. 67. Cisár Nero, proti ktorému povstalo vojsko, senátom vyhlásený bol za nepriateľa vlasti, a r. 68 sám dýkou sa usmrtil. Nové prenasledovanie kresťanov nastalo za Domiciána (81—96), za ktorého sv. Ján apoštol hodený bol v Ríme do horúceho oleja, a keď ostal neporušený, poslatý bol do vyhnanstva na pustý ostrov Patmos, kde napísal Zjavenia (apokalypsis).

Na počiatku II. storočia nastalo nové prenasledovanie za cisára Trajana (98—117), keď kresťanské vyznanie vyhlásené bolo zásadne za trestuhodné. Plinius, prokonzul Bithýnie, žiadal osobitným listom od cisára úpravu, či majú byť kresťania, ktorí nedopustili sa nijakého zločinu, i pre samé meno odsúdení. Cisár odpovedal, že úradne nemajú byť vyhľadávaní, ale keď budú udaní a usvedčení, majú byť potrestaní. Za Trajana umučení boli sv. Kliment Rímsky a sv. Ignác, biskup antiochejský. Nové prenasledovanie bolo v tomto storočí za Marka Aurelia (161—180), za ktorého podstúpila mučenícku smrť sv. Cecília, pochádzajúca zo vznešenej senátorskej rodiny Caeciliov.

V III. storočí za cisára Decia (249—251) v prenasledovaní kresťanov pokračovali novým spôsobom. Decius chcel

rímskú ríšu povzniesť k bývalej sláve na základe pohanstva, ale vidiac, že usmrcovanie neosožilo štátu, usiloval sa kresťanov priviesť k odpadlícťu. Donucovaní boli k tomu najprv slovami a hrozbami, potom najhroznejšími mukami. Mnohí kresťania odpadli od viery (odpadlíci), no, väčšina ostala Kristovi verná a radšej život obetovala za vieru. Za tohto cisára bol umučený pápež *Fabián* v Ríme a panna *Agatha*



Kaplnka sv. Cecílie v katakombách.

v Sicílii. Posledné a najukrutnejšie prenasledovanie kresťanov bolo za *Diokleciana* (284—305), ktorú dobu voláme preto dobou mučeníkov (aera martyrum). Prenasledovanie započalo sa r. 303 sborením kresťanského chrámu v Nikodémii. Dioklecian vydal štyri edikty proti kresťanom, a tak najhroznejším spôsobom usmrtené bolo tisíce a tisíce vyznávačov Kristových zo všetkých stavov a vekov. Ale kresťania ostali svojej viere verní, odpadlých bolo málo, i to najviacej len takých, ktorí vydali sv. knihy (traditores). Poprední mučeníci toho času boli v Ríme pápež *Marcellus*, sv. *Agneša* a sv. *Sebastián*, veliteľ cisárskej stráže; v Syrakuzách sv. *Lucia*, v Alexandrii sv. *Katarína* a v Sicílii sv. *Vít* so svojimi spoločníkmi.

3. Ukrutné prenasledovania kresťanov nezničily kresťanstvo, ba cirkev Kristova prenasledovaním vzrástla a upevnila sa, takže právom môhol napísať učený Tertullian: „Krv mučeníkov je semeno kresťanov.“ Mučeníkov (martyres) uctievali hlbokou úctou, a ich pamiatku zachovávali vrúcnou láskou. Kresťania shromažďovali sa v katakombách, kde boli mučeníci pochovávaní, na hroboch svätých bratov sa modlili, tam čítali deje ich mučeníctva a ich mená zapisovali do soznamu mučeníkov (martyrologium). Mučeníci nemali inej sily, ako silu za Krista umrieť, ale touto silou premôhli brány pekelné, zachovali v rozkvetení cirkev a nezvratne dokázali jej božský pôvod.

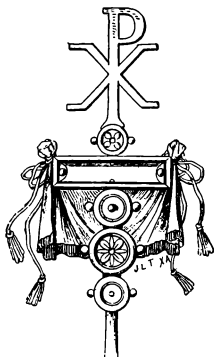
§ 6. Konštantín Veľký a jeho synovia.

1. Prenasledovanie kresťanov skončilo sa rozhodným víťazstvom cirkvi Kristovej. Dioklecian r. 305 zriekol sa trónu, a jeho nástupcom stal sa na východe Galerius, na západe Konstantius Chlorus, po ktorom r. 306 nastúpil jeho syn, *Konštantín*. V Itálii ujal sa moci Maxentius a prenasledoval kresťanov. Keď potom Maxentius i proti Konštantínovi povstal, došlo medzi nimi k boju, v ktorom Konštantín r. 312 pri moste Milvijskom pred Rímom zázračne zvíťazil nad Maxentiom. Priamo pred bojom ukázal sa mu na nebi kríž nad zapadajúcim slnkom s nápisom: V tomto zvíťazíš. Konštantín týmto znamením ozbrojený tiahol do boja, a oslobodil svet od tyranstva.

Konštantín onedlho po víťazstve, r. 313 vydal spolu s Liciniom (nástupcom Galeriovým) pamätný edikt milanský. Týmto ediktom kresťanstvo dostalo slobodu a bolo postavené na úroveň s pohanstvom. Obciam kresťanským navrátené boli všetky majetky a chrámy, ktoré im boli v časoch prenasledovania odňaté. Duchovní boli oslobodení od verejných tiarch, od štátnych úradov a služieb. Konštantín okrem toho dal vystaviť štátnym nákladom veľa kresťanských kostolov, ako v Ríme, v Jeruzaleme, v Nikomédii a v Antiochii. Nariadil svätú nedeľu a odstránil trest ukrižovania z úcty k Spasiteľovi. Iným zákonom zakázal vyloženie, predávanie a usmrčovanie dieťať.

Trestanie otrokov tiež obmedzil a odsudzovanie na gladiátorstvo zmenil na prácu v baniach.

2. Ale sám nestal sa ešte kresťanom, ba prispôbil sa vonkajším pomerom, takže ponechal si názov a právo najvyššieho kňaza (pontifex maximus), lebo väčšina obyva-



Odznaky Konštantína.

telstva bola ešte pohanského náboženstva. Rozhodnejšie počal vystupovať po víťaznom boji proti Licimovi r. 324, keď sa stal jediným pánom celej ríše.

Napokon r. 330 preložil cisárske sídlo z Ríma do Byzancu. Nový Rím (Byzanc), na česť cisárskeho zakladateľa *Konstantinopolis* (po slovansky Carihrad) nazvaný, stal sa sídelným mestom rimanskej ríše. Toto preloženie malo ďalekosiahly význam pre cirkev, pretože Rím zbavený bol veľkého vplyvu cisárskeho dvora, a tak ako stred duchovnej ríše Kristovej mocnejšie sa môhol vyvíjať. S druhej strany toto presídlenie malo v sebe i zárodok dlhých sporov medzi východnou a západnou cirkvou.

3. Konštantín umrel r. 337, keď podľa obyčaje tých časov

pred smrťou prijal krst z rúk ariánskeho biskupa Eusebia. Konštantín bol duch veľký, muž výtečných vlastností, poznal svetové poslanie kresťanstva, a bol presvedčený o pravde kresťanského náboženstva. S inej strany v jeho živote vyskytujú sa i nemalé tónisté stránky, ako ukrutnosti proti vlastnej rodine a odklon k arianizmu na konci života. Ale aj pritom jeho zásluhy o kresťanstvo sú veľké, preto Konštantína právom nazývame *Veľkým*.

4. Synovia Konštantínovi: Konštantín II. († 340), Konstans († 350) a najmä arián Konstancius († 361) prísne vystúpili proti pohanstvu, ale ich násilné prostriedky budily veľký odpor nielen u pohanov, ale aj u kresťanov.

§ 7. Julian Apostata a jeho nástupcovia.

1. Posledný veľký boj proti kresťanstvu podujal *Julian* (361—363), synovec Konštantína Veľkého, ktorý bol zachránený, keď Konstancius dal zavraždiť jeho otca a ostatných príbuzných. Aby pomsta a túha po vláde bola v ňom udusená, na rozkaz cisárov býval na zámku *Macellum* v *Kappadóci*i celkom odlúčený od sveta. Tu bol v kresťanskom náboženstve (v arianizme) vyučovaný a za mnícha vychovávaný. Neskoršie môhol v štúdiách pokračovať v *Carihrade*, v *Nikomédii* a v *Aténach*. Tu pohanskí učitelia vzbudili v ňom lásku a oduševnenie za klasickú literatúru i pohanskú modloslužbu, ale z bojazlivosti pred Konstanciom skrýval svoje pravé smýšľanie a tváril sa horlivým kresťanom. Tým odvrátil od seba nedôveru Konstanciovu, ktorý ho menoval cezárom v *Gallii* (355). Náličnicu potom smelo odhodil, keď bol od légii v *Gallii* vyhlásený za augusta, a náhlou smrťou Konstanciovou r. 361 stal sa samostatným vládcom.

2. Julian určil si dvojaký cieľ: obnoviť pohanskú ríšu rímskú a zničiť kresťanstvo. V prvom smere, hneď čo nastúpil na trón, zjavne sa ukázalo, že je pohanom. Vydal rozkaz, aby pohanské chrámy boli otvorené a pohanským bohom obete prinúšané, v čom sám dával horlivý príklad. Hľadel obrodiť staré pohanstvo kresťanskými ideami, preto zaviedol do modloslužby kázeň, spevy, obradné knihy a

bohato ozdobené kňazské rúcha. Vidiac veľký účinok kresťanskej lásky, i on budoval dobročinné ústavy pohanské, ba zaviedol aj istý spôsob rehoľného života.

V druhom smere nepracoval tak zbraňami hmotnými, ako skôr duchovnými. Tak zhabal cirkvi majetky a pozbavil ju práv i výsad, ktoré mala od Konštantína. Vylúčil kresťanov zo štátnych úradov, zatvoril im školy, aby tak kresťanskú mládež pozbavil vedeckého vzdelania a prinútil ju navštevovať pohanské školy. Z kresťanov robil všade posmech a nazýval ich len „galilejskými“. Aby dokázal nepravdivosť predpovedi Kristovej o skaze chrámu jeruzalemského, vyzval židov, aby znova vystavili chrám; ale tento pokus bol zmarený zázrakom božím, keď vyšľahly zo základov ohnivé gule plameňov. Túto udalosť vypravujú nielen spisovatelia kresťanskí, ale i sám pohanský spisovateľ *Ammianus Marcellinus*, ba i sám Julian hovorí o tom. Proti kresťanom napísal i polemické spisy, plné nenávisti a výsmechu.

3. Ale úsilia *Julianove* boli márne a všetky tieto jeho prostriedky nemôhly vzkriesiť kult pohanských bohov, tým menej vykynožiť kresťanstvo, čo i sám Julian musel uznať. Preto rozzlostený stupňoval svoju nenávisť proti kresťanom, a zaiste bolo by vzniklo ukrutné prenasledovanie, keby Boh nebol urobil rýchly koniec. Umrel vo vojne proti Peržanom r. 363 v mladom veku (v 32. r.), keď bol nepriateľskou kopijou smrteľne ranený. Umierajúc údajne zvolal: „Zvíťazil si Galilejský!“ Kristus zvíťazil nad Julianom, nad najúlisnejším nepriateľom kresťanstva.

4. S Julianom vymrel dom cisára Konštantína, a s ním zahynulo onedlho i pohanstvo. Nástupcovia Julianovi boli už všetci kresťania, ale k pohanom ešte zhovievaví. Len *Theodosius Veľký* (379—395), za ktorého bola ríša rímska naposledy sjednotená, vystúpil prísne proti pohanom. Theodosius rozdelil ríšu medzi svojimi synmi r. 395. Starší *Arkadius* (395—408) dostal východ, mladší *Honorius* (395—425) dostal západ. Obedvaja pokračovali v šľapajach svojho otca. Ríša východná udržala sa ešte tisíc rokov, do pádu Carihradu; ale západná zanikla už r. 476, keď Rím zaujal *Odoaker*, vojvoda Herulov (posledný cisár bol *Romulus Augustulus*).

Ostatky starého pohanstva úplne zničilo sfahovanie sa národov a pripravilo cirkvi nové pole pre jej pôsobenie.

§ 8. Cirkev za sfahovania sa národov. Obrátenie Germánov.

1. V IV. a V. storočí povstalo medzi národmi neobyčajné hnutie, ktoré spôsobilo veľké prevraty v celej Európe. Germánske národy bývaly v krajoch od Rýna a Dunaja k Baltskému moru, a keď im toto územie počalo byť úzke, opúšťali svoje sídla a sfahovali sa ďalej na juh. Cirkev sfahovaním sa surových a nevzdelaných národov utrpela veľké škody, ale keď tieto národy soznámily sa s kresťanskou vierou a prichádzali k svetlu Kristovmu, otvorilo sa cirkvi nové pole blahodarnej činnosti.

Prvý germánsky kmeň, ktorý prijal kresťanstvo, boli *Góti*. Góti, usadiac sa v III. storočí v Dácii, opustenej od Rimanov, založili tam ríšu, a rozdelili sa riekou Dneprom na Visigótov a Ostrogótov. Tu soznámili sa s kresťanstvom stykom so susednou rimanskou ríšou, najmä skrze kresťanských zajatých kňazov. Počet kresťanov medzi nimi vzrástol, takže na nicejskom sneme (r. 325) prítomný bol už i *gótsky biskup Teofil*. Ešte väčšie pokroky robilo kresťanstvo za biskupa *Wulfila* († 383), ktorý vynašiel gótske písmo, preložil Písmo sv. z gréčiny do jazyka gótskeho, a tak stal sa zakladateľom písomníctva gótskeho a germánskeho vôbec. Neskôr Góti prestúpili k arianizmu.

Od Gótov prevzali kresťanstvo vo forme arianizmu aj iné germánske kmene, medzi ktorými *Svevi*, *Alani* a najmä *Vandali* zo Španielska vtiahli do Afriky, kde založili mohutnú ríšu. Vandali s neobyčajnou ukrutnosťou prenasledovali katolíkov a zničili tam kresťanské cirkvi, takže stali sa povestní svojou krutovládou. *Burgundi* usadili sa v západnom Švajciarsku a vo východnej Gallii. *Longobardi* r. 568 za Alboina pritiahli z Pannonie do severnej Talie a odtiaľ rozšírili svoju vládu skoro na celý poloostrov, a tiež ukrutným spôsobom utláčali katolíkov.

2. *Frankovia* usadili sa v severnej Gallii a soznámili sa s kresťanstvom vplyvom tamojšieho obyvateľstva. Ale ich vlastné obrátenie na kresťanskú vieru nastalo len za kráľa *Chlodviga* (481—511) z rodu Meroveovcov, ktorý stal sa zakladateľom ríše franskej. Chlodvig bol soznámený s kresťanskou vierou, a na obrátenie pripravila ho jeho manželka *Klotilda*, kňažná burgundská. Jej vplyvom a víťazstvom r. 496 pri Zülpichu nad mocnými Alemanmi, súc zaviazaný sľubom, prijal z rúk sv. *Remigia*, remešského arcibiskupa spolu s mno-

hými veľmožmi sv. krst. Jeho príklad nasledoval potom celý národ. Obrátenie Chlodviga a jeho národa má neoceniteľný význam v dejinách cirkevných, lebo jediní Frankovia ostali medzi všetkými kmeňmi germánskymi verní katolíckej Cirkvi, a ich vplyv razil cestu k premôženiu arianizmu.

3. V Británii úpadkom ríše rímskej kresťanstvo tiež veľa utrpelo. Obnovenie kresťanstva stalo sa koncom VI. storočia zásluhou Gregora Veľkého. Keď videl v Ríme na otrokárskom trhu udatných anglických mladíkov, vyslal r. 596 do Anglie benediktínskeho opáta Augustína so 40 mníchmi, ktorí so skvelým úspechom vykonali obrátenie Anglosasov. Cirkev v Anglii utešene rozkvitala a najmä kláštory benediktínske stali sa ohniskom nielen cirkevného života, ale i veľkého rozkvetu vied. V Irsku už skorej bolo hlásané evanjelium, ale vlastným apoštolom Írska stal sa sv. Patrik († 461). Narodil sa v Škótsku, ale v 16. roku námorskí lúpežníci ho zajali a za otroka predali do Írska, kde ako pastier trávil svoj život. Onedlho utiekol, vzdelal sa za misionára a vrátil sa r. 432 do Írska, kde vystúpil ako hlásateľ viery. Celý ostrov stal sa kresťanským, čoskoro boli stavané mnohé chrámy a kláštory, ktoré vynikali prísnou disciplínou i čulou vedeckou činnosťou. Zbožný život kresťanov, veľký počet svätých a apoštolská horlivosť misionárov získaly Irsku názov: ostrov svätých. Z Írska dostalo sa kresťanstvo i do Škótska, apoštolom ktorého stal sa irský opát sv. Columba († 597).

4. Kresťanstvo v Nemecku sťahovaním sa národov bolo zničené, ale niektoré kresťanské obce sa udržali, najmä v krajinách Rýna a Dunaja. Anglickí a irskí misionári horlivo účinkovali, ale ďaleko vynikal medzi nimi sv. Bonifác. Jeho šľachetná duša neobyčajne zahorela túhou hlásať evanjelium pohanským národom. Vybral sa najprv do Fríska (716), kde s nebezpečenstvom života hlásal divému národu Krista. Ale jeho námahy boli márne, preto odobral sa k ostatným kmeňom nemeckým, a tu získal podivuhodné úspechy. Ako vysvätený biskup pre Nemecko, neskoršie arcibiskup a ap. vikár, s povolením pápežov sriaďoval i biskupstvá. Na upevnenie cirkevného ducha konal niekoľko reformných synód, na ktorých vydané boli dôležité predpisy o živote i mravoch duchovných, a vykonaná bola i reforma rehoľného života. Vzorom mal byť fúlský

kláštor, ktorý stal sa strediskom vedy a kresťanskej kultúry v Nemecku. Sv. Bonifác na sklonku života odobral sa zasa k pohanským Frisom, kde teraz veľa pohanov dalo sa pokrstiť, ale keď niektorých novokresťancov očakával k birmovaniu, namiesto nich prišiel zástup fanatických pohanov, ktorí ho usmrtili r. 755. Pre zásluhy, ktoré získal si sv. Bonifác svojou horlivosťou, zriedkavou organizačnou schopnosťou a nezlomnou vernosťou k stoličnici pápežskej, právom nazýva sa „apoštolom Nemecka“ a patrí bezpochybné k najslávnejším mužom cirkevných dejín.

Za sťahovania sa národov padla mohutná ríša rimanská, ale cirkev Kristova ostala silná a neohrozená. Nové a nevzdelané národy vstúpili do cirkvi, utvorili sa kresťanské štáty, a v tom je i *historický význam sťahovania sa národov*. Cirkev obrodila celý starokresťanský svet a touto činnosťou pripravovala i príchod kresťanského stredoveku.

B) DEJINY VNÚTORNÉ.

§ 9. Ústava cirkvi.

1. Základy cirkevnej ústavy ustanovil sám Ježiš Kristus. Základom cirkevnej spoločnosti je rozdiel medzi predstavenými cirkvi (clerici) a veriacimi (laici). Apoštolí vkladáním rúk a modlitbou udeľovali vyvoleným osobám osobitú moc i milosť, a medzi týmito posvätenými možno rozoznávať už v apoštolských časoch tri stupne: biskup, kňaz a diakon (hierarchia-svätovláda znamená moc a stupne duchovenstva).

Spravovanie jednotlivých kresťanských obcí bolo zpočiatku v rukách apoštolov, ale na konci apoštolskej doby právomoc apoštolov prechádza na biskupov. Biskup (episcopus) bol predstavený a vlastný duchovný správca kresťanskej obce (ordinarius), ktorý obetoval sv. omšu, rozdával sviatosti a bedlil nad cirkevnou disciplínou. Pomocníci jeho boli kňazi (presbyteri), ktorí ho pri vykonávaní učiteľského úradu a pri bohoslužbách zastupovali. Tretí stupeň tvorili diakoni, ktorí starali sa o chudobných, kázali a posluhovali biskupovi pri sviatostiach. K obsluhu žien cirkev apoštolská mala diakonisky a vdovy, ktoré boli do úradu uvádzané biskupom, ale vlastného svätenia neprijímali.

V II. a III. storočí, po dobe apoštolskej, vznikly nižšie stupne kléru, ako subdiakoni (až do XI. storočia patrili k nižším rádom), akolyti, lektori, exorcisti a ostiári. Keď v III. a najmä IV. storočí počet kresťanov vzrástol i na vidieku, pri týchto chrámoch ustanovení boli takzvaní vidiecki biskupi, ale neskoršie správa vidieckych chrámov sverovaná bola trvale obyčajným kňazom so širšou právomocou. Tak vznikly farnosti (farár) a ustanovizne vidieckych biskupov bola odstránená.

Keď už sriadenie cirkvi bolo ustálené, niekoľko biskupstiev spojili v cirkevné provincie, a predstavený cirkevnej provincie bol biskup provinciálnej metropoly (metropolit). Prvé stopy tejto provinciálnej organizácie siahajú až do apoštolských časov. Tak sv. Pavel poveril Tita na Krete, aby ustanovil v jednotlivých mestách biskupov. Metropoliti mali nad sebou patriarchov s väčšou právomocou. Najstaršie patriarcháty boli: rímsky, antiochejský a alexandrijský; k týmto pristúpily dva nové: jeruzalemský a carihradský.

2. Nad celou cirkvou najvyššiu autoritu a právomoc mal už v starých dobách rímsky biskup, nástupca sv. Petra. Toto prvenstvo (primát) rímskej cirkvi dosvedčuje celý kresťanský starovek. V I. storočí, keď prišla do Ríma zvesť, že v korintskej obci vznikly vnútorné spory, rímsky biskup *sv. Kliment* poslal list do Korintu, aby urovnal spory. V II. storočí *sv. Polykarp*, biskup smyrniansky, schválne putoval do Ríma k pápežovi Anicetovi, aby rozriešil spor maloazijský o slávení Veľkej noci. V III. storočí sv. Cyprián, biskup kartagský, podrobil sa výroku pápeža Štefana o krste bludárov a uznal, že rímska cirkev je hlavná cirkev. O primáte rímskej cirkvi svedčia časté odvolania sa biskupov do Ríma, ako i akty synôd, ktoré boli pápežovi posielané.

Primát rímskeho biskupa v prvých troch storočiach v podstate obmedzoval sa na zachovanie cirkevnej jednoty, inak jednotlivé cirkvi a provincie spravovali svoje veci samostatne. Len v IV. storočí, v časoch veľkých sporov dogmatických, začína primát pápežov jasne vystupovať. Pápeži, ako najvyšší učitelia a ochrancovia viery, v otázkach vieroučných zavrhovali bludy a vydávali konečné rozhodnutia, ktoré

uznávané boli nielen od jednotlivých veriacich, ale aj od všeobecných snemov na základe následníctva po sv. Petrovi. Rímski biskupi v tejto prvej dobe nemali ešte osobitého titulu, ale od VI. storočia len rímskemu biskupovi sa dostávalo názvu: svätý Otec, p á p e ž.

§ 10. Bohoslužba a cirkevná disciplína.

1. Úkon, ktorý podľa ustanovenia Krista Pána pokladaný bol hneď od počiatku za podmienku prijatia do cirkvi, bol s v. k r s t. V dobe apoštolskej krst bol hneď udeľovaný všetkým, ktorí vyznali vieru svoju v Krista, ale od II. storočia museli sa naň pripravovať (k a t e c h u m e n i; ustanovizeň sama — katechumenát). Krst, ktorý prislúchoval obyčajne biskup, udelený bol trojnásobným ponorením (čo ostalo až do XIII. storočia), ale i liatím alebo pokropením, najmä u chorých. Okolo r. 200 objavujú sa už dnešné rozličné obrady krstu, ako podávanie soli, exorcizmy, odriekanie sa diabla a vyznanie viery. Novokrstenoci obliekali si biele rúcho, ktoré nosili do prvej nedele po Veľkej noci (do Bielej nedele). Ku krstu pristupovali zväčša dospelí, ale už v dobe apoštolskej vyskytuje sa miestami krst dietok, ktorý potom od III. storočia stal sa všeobecným. Pokrstení prijali hneď (vo východnej cirkvi i dnes) sviatosť birmovania (biskupom udeľovanú) a Sviatosť Oltáru.

2. Stredom bohoslužby bola hneď od počiatku s v. o m š a, čiže, ako ju menovali, e u c h a r i s t i a (vzdávanie chvály). Pôvodne bola konaná večer, ale už na konci apoštolských časov, alebo na začiatku II. storočia, ráno. P r i j í m a n i e v prastarej cirkvi udeľované bolo veriacim pod obojím spôsobom zpravidla pri každej sv. omši, takže božie telo dostávali na pravú ruku (na dľaň) a sv. krv pili zo spoločného kalicha. Ale vyskytuje sa v tejto dobe i prijímanie pod jedným spôsobom (na pr. pre chorých a pre pokrstené dietky): v časoch prenasledovania brali si kresťania posvätný chlieb do svojich príbytkov.

S obefou sv. omše spojené boli už v apoštolských časoch h o d y l á s k y (a g a p y), ktoré veľkou mierou prispievaly k tomu, aby vyrovnané boli protivy medzi bohatými a chu-

dobnými v spoločenskom živote. Ale pre rozličné neporiadky odstránené boli v IV. storočí z chrámov a na konci tohoto storočia zanikly.

3. Cirkevná kajúčna disciplína v starom veku bola veľmi prísna. Vyznanie hriechov bolo dvojaké: verejné pred biskupom, klérom a shromaždením, a to obyčajne pri kanonických hriechoch (odpadlícstvo, cudzoložstvo a vražda), i tajné, a to vyznanie všetkých ťažkých hriechov. Pokánie bolo vtedy tiež verejné i súkromné, a obidve s veľkou prísnosťou vykonávané. Verejnú spoveď odstránil v V. storočí pápež Lev Veľký, a onedlho vo východnej cirkvi i verejné pokánie zaniklo, kým na západe udržalo sa v miernej forme až po krížové výpravy.

Ostatné sviatosti (posledné pomazanie, posvätenie kňazstva, stav manželský) i v prvej cirkvi boli vysluhované tak, ako dodnes sa udeľujú.

4. Kresťania už od apoštolských časov *soštili nedeľu* na pamiatku zmŕtvychvstania Krista Pána. Hlavné ročné sviatky boli Veľká noc (prípravou bola hneď od apoštolských časov pôstna doba) a sviatky sviätodušné, ku ktorým pristupuje v III. storočí Epifánia (zjavenie Pána) a vo IV. storočí Vianoce s adventom. V druhej polovici tohoto veku bola zavedená Kvetná nedeľa s veľkým týždňom a Nanebovstúpenie Pána. i prosebné dni na odvrátenie zemetrasenia a iných pohrôm. Okrem toho už v tejto dobe boli konané sviatky svätých mučeníkov (sviatok sv. Štefana i sviatok kniežat apoštolských sv. Petra a Pavla) a iných svätých, predovšetkým sviatky Panny Marie (Očisťovanie, Zvestovanie, Nanebovzatie a Narodenie Panny Marie).

5. Apoštoli a prví kresťania *konali eucharistickú obetu* zpočiatku v súkromných domoch bohatých kresťanov, v časoch prenasledovania v skrytých miestach, najmä v rímskych katakombách. Kresťania síce v každom čase mohli stavať bohoslužobné budovy na cintorínoch a v III. storočí za pokoja i kresťanské chrámy, ale za Diokleciána boli všetky sborené. Keď pominulo prenasledovanie a cirkev mala úplnú slobodu, kresťania počali stavať krásne chrámy na oslavu božiu.

§ 11. Mravný život kresťanov a rehole.

1. Celý život kresťanov bol živým obrazom náuky Kristovej. Autor listu k *Diognetovi* poznamenáva: „Kresťania nebývajú v osobitých mestách, nelíšia sa od ľudí rečou, pokrmom, odevom a ostatným životom, ale jednako podivuhodný a neobyčajný je spôsob ich života. Žijú síce v tele, ale nie podľa tela; bývajú síce na zemi, ale ich obcovanie je v

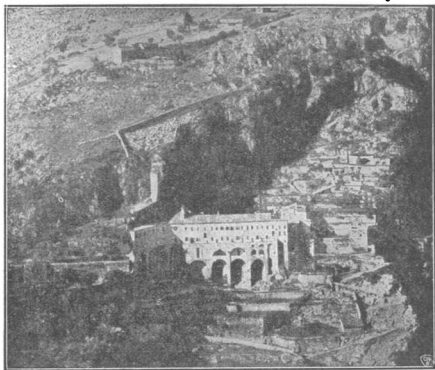
nebi. Všetkých milujú a od všetkých bývajú prenasledovaní; zlorečia im, a oni žehnajú; dobročinia a bývajú ako zlí stíhaní. Slovom, čo je duša v tele, to sú kresťania vo svete."

Základom kresťanského života bola modlitba, ktorou posvätená bola denná práca veriaceho kresťana. Tertullian spomína krásnu obyčaj kresťanov, pri každom zamestnaní znamenať si čelo krížom (De cor. c. 3.). Rozdiel medzi kresťanmi a pohanmi bol i vo vzájomnej láske. Sv. Písmo dáva im svedectvo, že „boli jedno srdce a jedna duša“ (Skut. 4, 32). Doznávali to i sami pohania a obdivovali bratskú lásku kresťanov, takže hovorili: „Pozri, ako navzájom sa milujú, a jeden za druhého umreť sú hotoví.“ (Tertullian).

2. Zbožný život kresťanov u mnohých vyvrcholil tým, že zachovávali evanjeliumové rady, a nazývaní boli asketmi (pečlivo sa cvičiaci). Zpočiatku žili vo svojich rodinách, ale neskôršie v časoch prenasledovania uchýlili sa na púšť, aby tam dosiahli kresťanskej dokonalosti. Tým spôsobom vznikol život pustovnícky alebo anachoretský (anachoreti, eremiti = pustovníci). Z nich vynikal sv. *Pavel Thebský* († 341), a ešte väčšmi jeho znamenitý žiak sv. *Anton* v Hornom Egypte. Keď sa rozšírila zvesť o svätosti jeho života a múdrosti, shromaždili sa okolo neho iní pustovníci, ktorí bývali v osobitých celách, ale sv. Antona uznávali za svojho otca a vodcu (obec anachoretov = monachi, mníši-samotáři). Sv. Anton († 356) stal sa takto patriarchom mníšstva. Jeho dielo zdokonalil sv. *Pachomius*, bývalý pohanský vojak a potom pustovník, ktorý založil život rehoľný alebo cenobitický (= spoločný život). Na brehu Nilu v Tabenne postavil kláštor, kde spojil pustovníkov v jeden celok a predpísal im spoločné pravidlá života (rehoľu). Tak založil i ženské kláštory, a kláštornice nazývaly sa panny. Z Egypta rozšírilo sa mníšstvo na východ do Palestíny, odkiaľ prenikalo ďalej na východ do maloazijských krajín. Tu prispel k rozšíreniu rehoľného života sv. *Bazil* († 379), patriarcha mníšstva na východe, ktorý vypracoval pre mníchov výtečnú rehoľu, preto východní mníši nazývajú sa podnes „baziliáni.“

3. Na západe rozšírilo sa mníšstvo tiež, ale reorganizátorom a druhým zakladateľom rehoľníctva stal sa tu sv. *Benedikt* († 543) z Nursie (v Umbrii), ktorý žiaril od mladosti zbož-

nosťou a čistotou. Študoval v Ríme, ale rozmarilý život spolužiakov tak sa mu sprotivil, že v mladom veku opustil svet, a žil na púšti pri Subiaku (pri Tivoli) v neprístupnej jaskyni, podľa príkladu egyptských pustovníkov. Keď bol jeho úkryt objavený a povest o ňom sa rozšírila, shromaždili sa okolo neho mnohí učenici, pre ktorých zakladal potom kláštory. Zlomyselným nepriateľstvom vyhnaný uchýlil sa na juh, kde r. 529 v Monte Cassine pri Neapoli založil po celom



Kláštor „So. Jaskyne“ pri Subiaku.

svete známy kláštor, ktorý stal sa kolískou celej benediktínskej rehole.

Sv. Benedikt zostavil novú rehoľu (pravidlá života rehoľného) v 73. kapitolách, ktorá rýchlo sa rozšírila po celom západe a ostala skoro jedinou až do XIII. storočia. Táto rehoľa dala pevný základ rehoľníctvu a odstránila dovtedajšie kolísanie v kláštorskej disciplíne. Okrem troch evanjeliumových sľubov požadovala od každého i sľub stálosti miesta, čím urobila koniec potulnému životu mnohých mníchov.

Rehoľa predpisovala členom modlitbu, rozjímanie, čítanie Písma sv. a ručnú prácu podľa hesla: modli sa a pracuj!

4. *Zásluhy*, ktoré si získali benediktíni o kresťanstvo a človečenstvo vôbec, sú neoceniteľné. a) Ako misionári pravej viery vnikli i na odľahlé púšte, aby ľuďom priniesli spásu a kresťanskú vzdelanosť. b) Ich *kláštory* boli *strediskom vied a umení*. Odpisovali diela latinských i gréckych klasikov, diela cirkevných Otcov, a tak zachované boli vzácne poklady starovekej literatúry pohanskej i kresťanskej. c) Benediktíni boli *dobrodincami ľudstva* i v hmotnom ohľade. Mnohé pusté a divé krajiny obrátili v úrodné: učili národy roľníctvu, záhradníctvu a remeslám, stavali cesty, zakladali osady a mestá. d) Benediktínske kláštory boli *útočiskom chudobných a opustených*; prijímali pocestných a stavali nemocnice, chudobince i útulne, aby miernili ľudskú biedu.

§ 12. Bludy a cirkevné snemy.

1. Cirkev hneď v prvých časoch ohrozovaná bola nielen vonkajšími, ale ešte väčšmi vnútornými nepriateľmi, ktorí usilovali sa Kristovu náuku porušiť. Týmto spôsobom vznikly v cirkvi *bludy* (*bludári*) alebo herezy (*haeretici*), ktoré v prvých troch storočiach sú alebo pôvodu židovského alebo pohanského, nakoľko usilovali sa spojiť kresťanskú vieru s náhľadmi židovskými alebo pohanskými. Naproti judaistickým bludom najmocnejší a cirkvi najnebezpečnejší blud bol v II. storočí *gnosticismus*.

Meno svoje má od úsilia rozumom poznať kresťanskú pravdu, vierou prijatú, a znamená *vyššie poznanie*. Základná myšlienka gnostického systému je *dualizmus* (dobrý a zlý princíp, t. j. najvyšší Boh a hmota). Tento systém neobyčajnou rýchlosťou sa rozšíril, takže koncom II. storočia mal väčších vzdelancov, ako cirkev katolícka. Ale cirkev zvíťazila nad nebezpečným gnosticizmom, až napokon v V. storočí pomaly vyhynul.

Medzi mnohými sektami gnosticizmu najznačnejší bol v III. storočí *manicheizmus*, ktorý udržal sa dlho na východe a v stredoveku v novej forme i na západe sa objavil. — *Montanisti* (pôvodca sekty Montanus) učili, že nastáva koniec sveta, preto jeho blízkosť žiada veľmi prísny život, a že cirkev verejných hriešnikov vylúčiť má navždy zo svojho lona.

2. V druhej polovici tohoto veku nastaly v *ekleziomati-cké spory*, z ktorých skrsly mnohé bludy. Prvý blud, ktorý vznikol, bol *arianizmus*. Na počiatku IV. storočia

Arius, kňaz alexandrijský, začal učiť, že Kristus nie je Boh, a nie je rovnakej podstaty s Otcom, ale že je najdokonalejší tvor boží. Keďže tento blud, ktorý rýchlo sa rozšíril, dotýkal sa najhlbšieho základu kresťanstva, Konštantín Veľký za pápeža *Sylvestra I.* svolal I. všeobecný snem cirkvny do Nicey v Bithynii r. 325. Na tomto sneme bolo jasne vyhlásené, že Syn je rovnakej podstaty s Otcom, a Ariova náuka, akoby bol len podobný Bohu, bola zavrhnutá. Arius bol z cirkvi vyobcovaný a do vyhnanstva poslatý do Ilyrie. Zavrnutím arianizmu spor nebol ukončený, ba neskôršie, keď k bludu naklonil sa i Konštantín Veľký a najmä jeho synovia, arianizmus rozšíril sa celej ríši, ba prijali ho i mladé národy germánske. Vtedy zvolal *sv. Jeroným*: Zaplakal svet a videl, že je ariánsky. A jednako asi o tri storočia arianizmus úplne zmizol, a svet znova bol katolícky. — Druhý blud, podobný arianizmu, hlásal *Macedonius*, biskup carihradský, ktorý popieral božstvo Ducha svätého; ale i toto učenie (macedonianizmus) bolo zavrhnuté na II. všeobecnom sneme v Carihrade r. 381.

3. *Nestorius*, patriarcha carihradský, počal hlásať, že v Kristovi sú nielen dve prirodzenosti, ale aj dve osoby, že sa nenarodil Syn Boží, ale len človek, v ktorom Boh prebýval, a preto Maria nemôže byť nazývaná Bohorodičkou, ale matkou Kristovou. Tento blud zavrhnutý bol na III. všeobecnom sneme v Efeze roku 431. — Proti Nestoriovovi vystupoval *Eutyches*, archimandrita v Carihrade, ale vo veľkej horlivosti i sám upadol do bludu. Podľa neho Kristus je nielen jedna osoba, ale i jedna prirodzenosť. Tento blud (monofyzitizmus) zavrhol IV. všeobecný snem v Chalcedone r. 451. Tu bol prečítaný list pápeža Leva Veľkého, na čo prítomní biskupi s oduševnením volali: „Tak verili apoštolovia i Otcovia, tak veríme všetci: ústami Levovými hovoril sv. Peter.“ Tieto bludy znova boli zavrhnuté na V. všeobecnom sneme v Carihrade r. 553. Napokon carihradský patriarcha *Sergius* tvrdil, že v Kristovi je len jedna vôľa, ale VI. všeobecný snem v Carihrade i tento blud (monoteletizmus) zavrhol r. 681.

4. Na západe tiež vznikly bludy. Britský mních *Pelagius*, ktorý začiatkom V. storočia prišiel do Ríma a tam viedol prísny život, začal učiť,

že dedičný hriech len prvému človekovi škodil, a preto krst nie je potrebný k večnému spaseniu. Kristus nás nemusel vykúpiť, keďže človek môže i bez milosti božej prirodzenými silami všetky prikázania božie plniť a blaženosť si zaslúžiť. Proti tejto náuke, ktorú šíril najprv v Ríme, neskôršie v Afrike, vystúpil sv. Augustín celou silou svojho veľkého ucha. Vo svojich spisoch vyložil katolícku pravdu o hriechu, o milosti božej a konal synody, ktoré Pelagiov blud (pelagianizmus) zavrhly. I pápež potvrdil tieto synody, a vtedy vyhlásil sv. Augustín: „Rím rozsúdil, vec je ukončená.“

Stredoveké bludy dávajú nám veľké poučenie. I najväčšie bludy, hoci boli cisármi a celými národmi podporované, zanikly, ale cirkev Kristova vždy víťazne vyšla z vnútorných bojov na dôkaz svojho božského pôvodu.

§ 13. Boj izlamu proti kresťanstvu.

1. V dobe prudkých vieroučných bojov povstal kresťanstvu nebezpečný nepriateľ v izlame. Pôvodcom izlamu bol *Mohamed*, narodený okolo r. 570 v Mekke (v Arábii) z chudobnej rodiny Hašimitov. Na obchodných cestách poznal povrchne kresťanstvo i židovstvo a presvedčil sa o jestvovaní jedného Boha. Neskôršie, súc obdarený veľkou výrečnosťou, vystúpil (r. 611) ako „najväčší“ prorok (väčší ako Mojžiš i Kristus) a vyhlásil, že je od Boha poslatý, aby učenie predošlých zdokonalil. Ale keď v rodnom meste nenašiel privržencov, ba i jeho spolukmeňovci proti nemu sa postavili, utiekol z Mekky r. 622 do Jatreba, ktorému dal meno Medína (t. j. mesto prorokovo). Tento útek (hedžra) je počiatkom mohamedánskeho letopočtu. V Medine získal si veľa privržencov, takže r. 630 dobyl Mekku a urobil ju stredom nového náboženstva. Očistil pohanskú svätyňu (kaba) od modloslužobných obrazov, a spolu s čiernym kameňom, s neba spadlým, urobil z nej národnú svätyňu a stred arabskej bohoslužby. Onedlho podrobil si vojenskou mocou celú Arábiu, a keď sa chystal prejsť i cez hranice Arábie, umrel v Medine na zimnicu r. 632.

2. *Mohamedovo učenie* nazýva sa izlam, t. j. úplné oddanie sa človeka Bohu, a je miešaninou pohanských, židovských i kresťanských náhľadov. V čele jeho učenia stojí článok, že je jedon Boh (Allah) v jednej osobe, a Mohamed je jeho prorokom. Boh stvoril svet z ničoho, sú dobrí a zlí anjeli, je zmŕtvychvstanie, posledný súd, nebo (raj) a peklo,

ale blaženosť a trest vo večnosti predstavuje smyselným spôsobom. Namísto Prozreteľnosti božej kladie osud (fatum), podľa ktorého ľudia vo všetkých skutkoch podrobení sú osudu (fatalizmus). Dedičný hriech, vykúpenie a milosť učenie jeho nepozná.

Mohamedova mravouka predpisuje len vonkajšie úkony a predovšetkým ukladá päť ráz denne modlitbu, tvárou obrátenou k Mekke, a pred modlitbou umývanie. Iné povinnosti sú: almužna, prísny pôst po celý mesiac ramadan, zdržovanie sa vína a istých pokrmov, napokon boj proti neveriacim. Vrcholom povinností je púť do Mekky aspoň raz v živote, pričom obrady sú presne stanovené. Dovoľoval mnohoženstvo, krvavú pomstu a otroctvo. Na rozdiel od židov a kresťanov za sviatočný deň ustanovil piatok. Táto náuka a mravné predpisy sú v zbierke, ktorú zostavil jeho nástupca Abu Bekr, a nazýva sa *korán* (čítanka), ktorý je zákonníkom nielen náboženským, ale i politickým.

3. *Mohamedovo* dielo dosiahlo neobyčajného úspechu. Čo Mohamed začal, v tom pokračovali jeho nástupcovia, kalifovia, ktorí do roku 651 zaujali Palestínu, Syriu, Perziu a Egypt. Ku koncu VII. storočia zmocnili sa už celej Afriky, a stali sa pánmi Španielska. Príčiny týchto veľkých úspechov netreba hľadať v apoštolskej činnosti (ako v kresťanstve), lebo u nich hlavným prostriedkom šírenia mohamedanizmu bol meč. Okrem toho Mohamed výborne sa prispôbil k rozmarilej povahe a náklonnosti východných národov; najmä mnohoženstvom, sľubovaním rajskej smyselnosti vyhovoval ľudským náruživostiam a tým udržiaval v nich bojovnú náladu.

§ 14. Cirkevná veda.

1. Cirkevná veda v starom veku obsahuje starokresťanskú literatúru.

Medzi kresťanskými spisovateľmi rozoznávame: 1. *cirkevných Otcov* a 2. *cirkevných spisovateľov vôbec*. Cirkevným Otcom nazýva cirkev muža, ktorý má tieto štyri vlastnosti: a) dávnovkosť (do konca VI. storočia), b) pravú vieru, c) svätosť života a d) uznanie od cirkvi. Cirkevných Otcov, ktorí obcovali so svätými apoštolmi, nazývame *apoštolskými Otcami*; spisovateľov zasa, ktorí bránili kresťanstvo proti židovským i bludárskym útokom, *apologétami*; napokon mužov, ktorí vynikali neobyčajnou učenosťou a podivuhodnou svätosťou života, menujeme *cirkevnými učiteľmi*.

2. Do doby sv. Otcov apoštolských patrí najstarší spis kresť. veku: Učenie dvanástich apošto-

lo v, ktorý obsahuje mravoučné, liturgické a disciplinárne predpisy. Z I. storočia máme i list Klimenta Rímskeho tretieho nástupcu Petrovho, poslatý do Korintu, v ktorom usiluje sa spory urovnať. — Na počiatku II. storočia viacej listov napísal *sv. Ignác*, biskup antiochejský a *sv. Polykarp*, biskup smyrniansky. Obidvaja mučeníckou smrťou potvrdili svoje učenie. Títo apoštolskí Otcovia sú najpamätnejší zo všetkých kresťanských spisovateľov, lebo ich spisy majú veľadôležitý význam vedľa Písma svätého. Podávajú najhlavnejšie pravdy našej svätej viery, a sú v nich napomínania k mravnému životu.

3. *Prvou apologiou kresťanstva* v II. storočí je od neznámeho spisovateľa napísaný list *Diognetovi*, v ktorom autor ukazuje podstatu kresťanského náboženstva a krásne opisuje život prvých kresťanov. — Na konci II. storočia vyniká *sv. Irenej*, žiak sv. Polykarpa, ktorého hlavné dielo je spis proti gnostikom. Umrel ako lyonský biskup mučeníckou smrťou okolo r. 200.

Najväčší apologéta II. storočia bol sv. *Justin*, ktorý bol zo vznešeného rodu gréckeho. Už od mladosti usiloval sa poznať všetky poprednejšie školy filozofické, ale ani jedna ho neuspokojila. Keď raz chodil po morskom pobreží, istý ctihodný starec získal ho kresťanstvu. Neskoršie založil v Ríme kresťanskú školu, a tu podstúpil i mučenícku smrť r. 167.

4. V III. storočí kresťanskí spisovatelia zakladali i vysoké školy kresťanské. Najstaršia a najpovesťnejšia bola t. zv. katechetická škola v Alexandrii, ktorej zakladateľom a prvým správcom bol *Pantaenus*. Nástupcom jeho stal sa znamenitý muž a učenec *Kliment Alexandrijský*. Keďže jeho spisy majú i niekoľko bludných náhľadov, nie je počítaný medzi cirkevných Otcov. Po Klimentovi na čelo katechetickej školy postavený bol jeho žiak *Origenes*, ktorý rozvinul ďalekosiahlu a podivuhodnú literárnu činnosť temer v každom odbore teologie. Origenes žil sväte, a umrel ako mučeník, ale pre niektoré bludné jeho náhľady nepatrí ani on k cirkevným Otcom.

Medzi latinskými spisovateľmi kresťanskými na prvom mieste stojí *Tertullian*, narodený v Kartagu zo vznešenej rodiny pohanskej: vynikal v obrane kresťanskej viery. Neskoršie, súc povahy zádušnej a naklonený k rigorizmu, prestúpil k montanistom, od ktorých viacej sa nenavrátil. — V africkej cirkvi rozvinul literárnu činnosť aj *sv. Cyprian*, biskup kartagský, ktorý umrel mučeníckou smrťou roku 258. Naj-

prednejšie jeho dielo je *O jednote cirkvi*, v ktorom kladie dôraz na jednotu cirkvi, mimo ktorej niet spásy.

5. Kresťanská literatúra v IV. a V. storočí dosiahla vrcholu svojho rozkvetu (zlatý vek). Najslávnejší *Otcovia cirkvi východnej* (gréckej) sú: *Sv. Atanáz* († 373), patriarcha alexandrijský, ktorý svoju mladosť prežil zväčša na púšti pod vedením sv. Antona. Keď sa stal alexandrijským biskupom, za životný cieľ určil si bojovať proti arianizmu. V tomto boji vytrval až do konca svojho života a nedal sa odvrátiť ani mnohými utrpeniami, ani päťnásobným vyhnanstvom, ale zostal neohrozeným ochrancom katolíckej pravdy. Preto bol nazvaný „otcom ortodoxie“ a „stĺpom cirkvi.“

V druhej polovici IV. storočia popri Atanázovi vytrvale bránili ortodoxnú vieru sv. Bazil Veľký († 379), biskup cezarejský, jeho mladší brat sv. Gregor Nyssenský († 394), biskup v Nysse, a priateľ obidvoch sv. Gregor Nazianský († 390), biskup v Naziane.

Najväčší Otec gréckej cirkvi bol *Sv. Ján Zlatoústý* (Chrysostomus), patriarcha carigradský. Keď v tomto úrade neohrozene vystupoval proti mravným priestupkom v kléru a proti luxusu na cisárskom dvore, znepriatelil si roztopašný dvor cisársky, ale najmä cisárovnú Eudoxiu. Bol dva razy poslatý do vyhnanstva, kde aj umrel r. 407. Sv. Ján Zlatoústý bol najväčší ako rečník, takže povest šla o ňom celou ríšou rimanskou. Z asketických spisov najpamätnejší je spis „*O kňazstve*“, v ktorom oduševnenými slovami opisuje vznešenosť kňazského stavu a ukazuje, že kňazovi najpotrebnejšie veci sú: svätosť, veda a znalosť sveta.

6. Medzi najznamenitejších *Otcov západnej cirkvi* (latinskej) patrí *sv. Ambróz*, arcibiskup milánsky. Ako ozaj pravý vzor katolíckeho biskupa, smelo bránil katolícku vieru proti ariánom a pohanom. Pri svojej horlivej pastierskej činnosti, kde predchádzal krásnym príkladom, najmä obetavosťou k chudobným, rozvíjal sv. Ambróz i rozsiahlu literárnu činnosť.

Najväčší medzi všetkými cirkevnými *Otcami*, a najväčší mysliteľ kresťanského staroveku, bol *sv. Augustín*, narodený v Tagaste v Numídii roku 354. Otec Patricius bol pohanom, matka Monika bola horlivou kresťankou. Študoval v Madaure a v Kartagu, kde sa odvrátil od Boha. Roku 384 odobral sa do Ríma a po krátkom čase do Milána, kde sa stal učiteľom retoriky. Keď ho matka s bolestným srdcom i sem nasledovala, so slzami pro-

sila Boha o obrátenie syna svojho, sv. Ambróz ju potešoval: „Nemožno, aby dieťa týchto sŕz zahynulo.“ A ozaj, kázaním sv. Ambróza, štúdiom Písma svätého, slzami a modlitbou sv. Moniky obrátil sa k Bohu. V poslednom duševnom zápase počul v záhrade svojej hlas: „Tolle, lege — vezmi a čítaj!“ A keď čítal práve slová apoštola sv. Pavla: „Ako vo dne, poctive choďte, nie v hodovaniach a v opilstvách, nie v smilstvách a v nestydatostiach, ale oblečte si Pána Ježiša Krista“ (Rim. 13, 13, 14.), nemôhol ďalej milosti božej odporovať. Roku 387 prijal krst z rúk sv. Ambróza, potom vrátil sa do svojej vlasti, ale radosťou opojená jeho matka sv. Monika na ceste v Ostii umrela.

Augustín onedlho vysvätený bol za kňaza a neskoršie stal sa hipponským biskupom. V biskupskom úrade usilovne pracoval na povznesení náboženského života a venoval sa najmä spisovateľskej činnosti. Umrel r. 430, keď Vandali obliehali mesto Hippo. Najpamätnejšie jeho dielo je *Confessiones* (Vyznania), v ktorých neprekonateľnou silou a úprimnosťou vyznáva svoje poblúdenia a velebí Boha pre dobrodenie, ktorého dostalo sa mu v živote.

Najučenejší cirkevný Otec bol s v. J e r o n ý m (Hieronymus). Narodil sa v Stridone v Dalmácii z bohatých kresťanských rodičov. Študoval v Ríme, a tu prijal i krst z rúk pápeža Liberia. Neskoršie stal sa tajomníkom veľkého učenca pápeža Damasusa (366—384), ktorý ho vyzval, aby prezrel starý preklad Biblie (Itala) z gréčiny do latinčiny. Jeho preklad rozšíril sa po celom svete (*Vulgata* = obecný) a upotrebuje sa podnes. Po smrti Damasusovej odišiel do Palestíny a usadil sa v istom kláštore v Betleheme, kde r. 420 umrel.

7 Dobu veľkého rozkvetu kresťanskej literatúry zakončujú dvaja znamenití pápeži: Lev Veľký (440—461) a Gregor Veľký (590—604). *Lev Veľký* bránil pravú vieru, najmä proti monofyzitom, a napísal dôkladný dogmatický list o dvoch prirodzenostiach v Kristovi. Kázne jeho vynikajú jasnosťou myšlienok ako i silou a krásou reči. — *Gregor Veľký* vyznamenal sa teologickou učenosťou, dôkazom čoho sú jeho biblické, morálne a liturgické spisy. K najprednejším patrí kniha *O duchovnej správe*. Sv. Gregor popri tom reformoval sv. omšu a uviedol chorálny spev. Proti názvu východnému „patriarcha oecumenicus“ prijal vo svojej pokore názov „*servus servorum Dei*“ (služobník služobníkov božích).

§ 15. Cirkevné umenie.

1. Cirkevné umenie najstarších časov predstavujú nám **katakomby**. Boly to zprvu krypty jednotlivých rodín, ale časom zmenily sa na všeobecný cintorín kresťanov a staly sa



Vnútrajšok jednej katakomby.

útočiskom v dobe prenasledovania, keďže cintorín bol rímskym zákonom chránený. Katakomby byly dlhé podzemné chodby, ktoré rozvetvovaly sa na všetky strany a miestami tvorily rozsiahlejšie kaplnky. V stenách chodieb vykopávali na to ustanovení hrobári hroby, v ktorých byly ukladané telá zo-

mrelých kresťanov. V kaplnkách býval obyčajne hrob vynikajúceho mučeníka. Také katakomby vznikly v okolí Ríma (asi 50, dialka chodieb je i vyše 878 km) a v iných mestách, ako v Neapoli, v Alexandrii, v Sicílii a v Afrike. Ale keď v VIII. a IX. storočí mnohé ostatky boli do rímskych chrámov prenesené, pamiatka katakômb ostala zabudnutá, a len v XVI. storočí boli zasa objavené.

Kaplnky i hroby boli už v II. storočí ozdobované obrazmi. Neocitným historickým prameňom a výrečným svedectvom viery sú *biblické, dogmatické a liturgické obrazy*. Sem patria: Abraháмова obeť, Daniel v jame levovej, vzkriesenie Lazara, dobrý Pastier, múdre a nemúdre



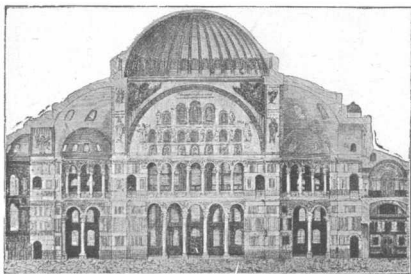
Chrám Sv. Múdrosti v Carihrade.

panny, záračné nasýtenie na púšti a iné. V iných obrazoch je znázornená viera v najsv. Trojici, vzkriesenie, očistec, úcta Panny Marie a svätých. Zobrazený je i krst, ďalej pokánie, najsv. Sviatosť Oltárna a ostatné sviatosti. Katakomby teda majú neobyčajný význam pre vierouku katolícku a pre cirkevné umenie. Ako neklamní svedkovia starocirkevných časov jasne dokazujú, že dnešná cirkev a jej viera je tú istú, aká bola v prvých storočiach, a sú znamenitými dôkazom proti reformátorom XVI. storočia, ktorí tvrdili, že cirkev sa odchýlila od viery apoštolov a prvokresťanov.

2. Keď cirkev milánskym ediktom nadobudla slobody a počala stavať k službe božej ozdobné chrámy, i cirkevné umenie vstúpilo väčšmi do služby cirkvi. Tieto chrámy boli stavané v slohu bazilikovom a byzantskom. Najpovestnejšie ba-

ziliky sú: S. Paolo pred rímskymi hradbami a S. Maria Maggiore, vystavená za pápeža Liberia v IV. storočí. Pôvodný tvar najlepšie uchovala S. Sabina. V slohu byzantskom bol zbudovaný chrám Sv. Múdrosti (Hagia Sophia) v Carihrade za cisára Justiniána v VI. storočí (nateraz mešita mohamedánska).

3. *Maľba* stala sa utešenou ozdobou chrámov kresťanských. Baziliky i byzantské chrámy ozdobené boli väčšinou mozaikami, a to zpravidla na zlatom podklade. Byzantská maľba dosiahla vrcholu v VI. storočí. I liturgické knihy boli ozdobené



Prierez chrámom Sv. Múdrosti.

obrázkami. — Plastika tejto doby bola veľmi chudobná, lebo nebola v priazni prvých kresťanov pre nebezpečenstvo modloslužby. — Hudba a spev našly v cirkvi hneď od začiatku veľkého pestovateľa. Pápež sv. Silvester už roku 330 sriadil spevácku školu, a sv. Ambróz uviedol spev hymien a ustálil teoretické pravidlá spevu (spev ambroziánsky). Najväčšie zásluhy v speve má pápež sv. Gregor Veľký (spev gregoriánsky). — I kresťanské básníctvo rozkvitlo; na východe krásne hymny skladali sv. Efrem (syrský básnik), sv. Gregor Nazianský, sv. Ján Zlatoústý; na západe sv. Hilar, sv. Augustín, sv. Damasus, ktorý zaviedol rým, sv. Ambróz, ktorý začal skladať prízvukné básne namiesto časomerných.

II.

KREŠŤANSKÝ STREDOVEK.

Od Karola Veľkého až po reformáciu.

(800—1517)

A) DEJINY VONKAJŠIE.

§ 16. Vznik štátu cirkevného a obnovenie rimanského cisárstva.

1. Kresťanský stredovek otvárajú dve významné ustanovizne: svetská moc pápežstva a kresťanské cisárstvo. Prvý, ktorý spojil s pápežským primátom svet-skú moc, bol Gregor II. (715—731), ale pevného a pravého základu ich vladárskej moci dostalo sa za pápeža Štefana II. (752—757). V tomto čase medzi západnoeuropskými národmi hlavní ochrancovia cirkvi a jej najvyššej hlavy boli Frankovia. Tak to bolo už za Meroveovcov, ale ešte viacej za Karolovcov. Syn a nástupca Karola Martella, Pipin Malý, vý-rokom pápeža Zachariáša („Kto má moc, tomu prislúcha i titul“) stal sa kráľom a bol pomazaný r. 752. Pipin získal si veľké zásluhy v cirkvi tým, že založil cirkevný štát. Keď Longobardi stále ohrožovali Rím a keď pápeži márne žiadali ochranu u byzantských cisárov v Carihrade, Štefan II. šiel k Pipinovi a prosil ho o pomoc proti longobardskému kráľovi Aistulfovi. Pipin, franský kráľ, víťazne bojoval proti Longobardom, za-ujaté krajiny daroval r. 755 stolicu apoštolskej, a tým založe-ný bol takzvaný „cirkevný štát.“

Pápeži cirkevným štátom nadobudli si *nezávislej svetskej moci*, čím prispeli k dobru cirkvi a k všeobecnému blahu ľudstva, keďže podporovali vedu a umenie, čo bolo veľmi potrebné hlavne v stredoveku. Ale malo to aj neblahé následky, lebo svetská moc zaviedla pápežov do svet-ských starostí a politických zápletiok, odvrátila ich od cirkevných ve-cí a dala im možnosť, aby duchovnú moc, ako exkomunikáciu a inter-diktum zneužili v prospech svetských záujmov.

2. Po smrti Pipinovej stal sa kráľom jeho syn K a r o l V e ľ -k ý (768—814). Bol to panovník ozaj veľký, horlivý kresťan a úprimný podporovateľ vied i umení.

Karol Veľký od začiatku udržiaval s pápežmi priateľské styky; zachránil im nielen majetky, ale obrátil ich aj proti rímskej šľachte. Po Hadrianovi I. nastúpil Lev III. (795—816). Keď Rimania vzbúrili sa proti nemu, Karol šiel mu na pomoc a vzburu potlačil. Pápež uznávajúc jeho zásluhy, položil mu cisársku korunu na hlavu r. 800 na Vianoce pri službách božích, a ľud z tisícerych úst volal: „Karolovi Augusto-
vi, od Boha korunovanému, veľkému a mierumilovnému cisárovi život a víťazstvo!“

Týmto slávnostným úkonom obnovené bolo západné cisárstvo rimanské, ale nie na základe pohanskom, lež kresťanskom. Toto obnovenie malo veľký význam politický, i náboženský. Kniežatá a králi kresťanskí na západe dostali v rimanskom cisárovi hlavného pána svojho v tom smysle, že bol prvý medzi rovnými, a katolícka cirkev mala v ňom svojho ochrancu. V západnom cisárstve bol takto v skutok uvedený vznešený ideál božej ríše na zemi, ktorá spojovala v sebe všetky kresťanské národy, na ktorej duchovnou hlavou bol pápež, svetskou hlavou cisár (monarchia kresťanská).

3. Karol Veľký ako cisár veľmi horlil, aby všetkých poddaných priviedol k jednote kresťanskej. Sasi zo všetkých Germánov najdlhšie vzpierali sa kresťanstvu a nenávideli ho, pretože bolo náboženstvo Frankov, ich úhlavných nepriateľov. Ale Karol Veľký po dlhotrvajúcej vojne podrobil si ich mečom a počal ich násilím obracať na vieru Kristovu, hoci cirkev jeho počínanie neschvaľovala. Keď bol pokrstený saský vodca Vidukind a založené bolo tam od Karola 8 biskupstiev, kresťanstvo ujalo sa trvale.

Karol Veľký najväčšie zásluhy získal si v kresťanskej osvetě a vo vzdelanosti svojho národa. Spoločne s biskupmi sriadil po katedrálach a kláštoroch učené školy k vzdelávaniu kléru i laikov. Znova upravil dvornú školu (schola palatina), založil spevácke školy na povznesenie kostolného spevu a venoval pečlivosť aj obecnému školstvu.

Karol Veľký povolal do svojho dvora znamenitých učencov, medzi ktorými najväčší boli: *Peter z Pisy*, *Eginhard*, Karolov dejepisec a *Alkuin*, ktorý dal dvornej škole a neskoršie kláštornej škole tourskej neobyčajného lesku, prečo právom nazýva sa učiteľom Frankov.

Pre zásluhy, ktoré si Karol nadobudol, patrí mu názov: Veľký. Nebol síce ani on panovníkom bez chýb a pokle-skov: proti svojim najbližším bol bezohľadný, mal viac žien a Sasov násilím, krvavými vojnami chcel obrátiť na kresťanskú vieru. Ale jednako patrí medzi najväčších panovníkov; mal zriedkavú panovnícku nadanosť a bol vždy úprimným synom cirkvi Kristovej.

§ 17. Obrátenie Slovanov. Sv. Cyril a Metod.

1. Prvý štát, vzniklý medzi Slovanmi z vlastnej sily, bez cudzej pomoci, bola ríša *veľkomoravská*, založená v IX. storočí predkami dnešných Slovákov. Slováci v tom čase nazývali sa, ako všetci ostatní Slovania ešte vtedy, *Slovenmi*, svoju reč slovenskou (od XIV. storočia pozmenili svoje meno na *Slovák*), a bývali hlavne na území západnej polovice terajšieho Slovenska, južnej Moravy a severného Zadunajska. Rozdelených na drobné-väčšie kmene, do politickej jednoty zorganizoval ich najmocnejší z týchto slovenských kmeňov, ktorý bývajúci pri rieke Morave, menoval „*moravským*“ podľa miestneho označenia. Títo slovenskí „*Moravania*“, opanujúc ostatné kmene, utvorili tak politický sväzok, ktorého členovia, bývajúci na úvodí Moravy, Váhu, Nitry, Hrona a Dunaja, po mene panujúceho kmeňa moravského nazývali sa politickým menom „*Moravania*“, neprestávajúc pritom zvať sa aj domácim (etnickým) menom čo „*Sloveni*“. Táto ríša za istý čas podriadená bola franským kráľom, ktorí posielali medzi Slovákov najmä nemeckých vierozvestovateľov, ale ľud im dôveroval, pokladajúc ich za nástroj politického podmanenia. Franskí kňazi mali jednako úspechy. Keď Slováci (Sloveni-Moravania) vystupujú v dejinách r. 822 ako politicky sjednotený národ, o ich prvom panovníkovi Mojmírovi I. nevieme ešte bezpečne, či bol kresťanom. No, jeho synovec Rastislav, Rastislavov synovec knieža Svätopluk a ich príbuzný, knieža Pribina i jeho syn Kocel, boli už kresťania. Zásluhou kniežata Pribinu v rokoch 822—836 vystavený bol v Nitre (a možno aj inde) kresťanský chrám, najstarší podľa mena známy kostol medzi západnými a severnými Slovanmi vôbec.

Ale kresťanstvo na Veľkej Morave hlbšie zapustilo korene až v druhej polovici IX. storočia zásluhou sv. bratov *Cyrila i Metoda*, apoštolov Slovákov a (skrze nich aj) Slovanov. Keď totiž slovenské (veľkomoravské) knieža *Rastislav* (846—870), nástupca *Mojmírov*, vydobyl si slobodu a nezávislosť od *Lu-dovíta Nemca* (843—876), pomýšľal na nezávislosť od frank-skej ríše i v cirkevných veciach. Preto obrátil sa najprv do Ríma, potom do Carihradu, a žiadal misionárov, ktorí by hlá-

sali slovo božie Slovákom srozumiteľnou rečou. Byzantský cisár *Michal III.* ochotne vyhovel jeho prosbe a poslal mu dvoch horlivých bratov, Konštantína (kláštoriským menom Cyrila) a Metoda, ktorí dobre vedeli hovoriť bulharsko-slovanským jazykom. Slovanské jazyky boli si v IX. storočí ešte veľmi blízko, takže Slováci bez ťažkosti mohli rozumieť bulharskej reči sv. Cyrila i Metoda.

2. Konštantín (Cyril) a Metod boli z vysokého rodu. Starší brat Metod vyštudoval v Carihrade, kde nado-



Sv. Cyril a Metod.

budúc si dôkladnú vzdelanosť, vstúpil do služieb cisárskych. Ustanovený bol za správcu slovanského kniežatstva v Thesalii, ale po niekoľkých rokoch vzdal sa tejto hodnosti a vstúpil do baziliánskeho kláštora na hore Olymp (v Malej Azii v Bitynii). Mladší brat Konštantín prešiel po otcovej smrti do cisárskeho dvora do Carihradu, kde mal slávnych učiteľov a ustanovený bol za spoločníka cároviča Michala. Konštantína na dvore cisárskom čakala vysoká svetská dôstojnosť, ale jeho myseľ obrátená bola ku stavu duchovnému. Stal sa kňazom a učiteľom filozofie, takže svojou učenosťou získal si príme-

no *Filozof*. Bol i znalcom východných jazykov. Potom uchýlil sa do kláštora na hore Olymp k svojmu bratovi Metodovi, ale tam dlho nezotrval.

V tom čase sídlil medzi Čiernym a Kaspickým morom *chazarský národ*, a chán (knieža) tohoto národa žiadal v Carihrade učeného muža, ktorý by ho naučil pravej viere. Cisár Máchal III. vyzval Konštantína r. 858, aby šiel hlásať vieru Kristovu Chazarom. Konštantín vybral sa na cestu spolu s bratom Metodom, i skvele účinkovali medzi nimi. Chán i ľud prijali kresťanstvo, a Konštantín, zanechajúc tam svojich nástupcov, vrátil sa do vlasti, prinesúc so sebou i pozostatky pápeža sv. Klimenta, ktoré tam našiel.

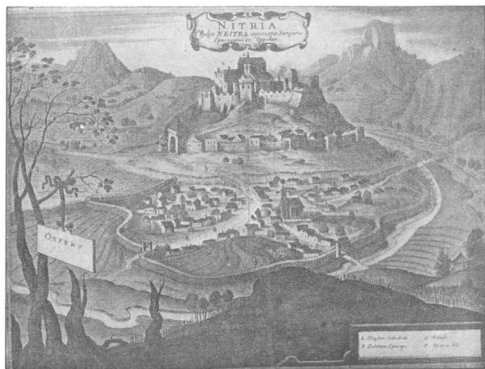
V tom čase (r. 863) prišlo do Carihradu posolstvo od slovenského (veľkomoravského) panovníka Rastislava. Svätí bratia prv, ako by sa boli vydali na apoštolskú cestu medzi Slovákov, pripravili sa k tomu. Konštantín vynašiel pre slovenský jazyk nové písmo, t. zv. *glagolské*, a zostavil slovenskú abecedu na základe gréckych i východných písmen. aj počal prekladať Písmo sväté i obradné knihy. Glagolské písmo asi o 100 rokov neskoršie pričinením sa biskupa sv. Klimenta, učenika sv. Metoda, podľahlo vplyvu gréckeho písma a nazýva sa písmom *cyrilským*.

3. Sv. Cyril a Metod prišli medzi Slovákov r. 863, a hneď začali s veľkou horlivosťou pracovať. Usilovne vyučovali ľud, hlásali vieru Kristovu, konali služby božie v slovanskom jazyku, stavali chrámy a vychovávali si učeníkov, ktorí by im pomáhali v apoštolskom úrade.

Pápež *Mikuláš I.* (858—867), počujúc o ich činnosti, pozval ich do Ríma, lebo ich Nemci obžalovali, že odchyľujú sa od učenia cirkvi, a že na Veľkej Morave založiť chcú samostatnú slovenskú cirkev. Toto pozvanie radi prijali, lebo chceli podať pápežovi zvesť o svojom pôsobení. Ale skôr, ako prišli do Ríma, pápež Mikuláš I. umrel. Jeho nástupca *Hadrián II.* (867—872) v slávnom sprievode vyšiel sv. apoštolom v ústrety z úcty k pozostatkom sv. Klimenta, ktoré so sebou niesli, a prijal ich veľmi láskavo. Keď sv. Cyril a Metod dosvedčili svoju pravovernosť a úprimnú oddanosť k rímskej cirkvi, pápež Hadrián II. schválil ich preklad Písma svätého, i liturgické

knihy slovanské a povolil z nich konať liturgiu jazykom staroslovienským.

Tak nazývame jazyk, ktorým písané byly preklady Pisma sv. a liturgických knih, vykonané sv. Cyrilom a Metodom. Bola to stará bulharsko-slovanská reč okolia Solunu, akou hovorili sv. bratia a ktorá nazývala sa v IX. storočí „slovienskou“ čiže slovanskou v dnešnom smysle slova, keďže vtedy ešte všetci Slovania menovali svoju reč „slovienskou“.



Nitra v XVI. storočí.

Z pôvodných, staroslovienskych prekladov, pochádzajúcich z rúk sv. apoštolov (do týchto cyrilometodovských prekladov pribraté byly aj rečové prvky staroslovenské, to jest z reči Slovákov, Slovenov-Moravanov), zachovaly sa nám iba zlomky, aj to len v porušených priepisoch X. a XI. storočia. Táto staroslovienska doba (IX—XI. storočia) tvorí prvé, najdôležitejšie pásmo v dejinách cirkevno-slovanskej literatúry, ktorá bohato a všestranne rozvila sa potom v dobe od začiatku XI. do začiatku XVIII. storočia.

Sv. bratia vysvätení boli potom za biskupov a ich učenici za kňazov v chráme sv. Petra. Pri tomto slávnom obrade liturgia konaná bola slovanským jazykom.

4. Konštantín už viacej nevrátil sa medzi Slovákov na Veľkú Moravu. V Ríme ochorel a keď cítil, že blíži sa koniec jeho života, vstúpil do kláštora, kde prijal meno Cyril. Umrel po 50. dňoch svojho muššstva 14. februára r. 869. Pochovaný bol v chráme sv. Klimenta s takou poctou, ktorá len



Sixtínska kaplnka.

pápežom sa dávala; uctievaný bol hneď za svätého. Metod po smrti svojho brata vrátil sa medzi Slovákov. Hadrián II. na Koceľovu žiadosť ustanovil Metoda za arcibiskupa pre Panóniu i Veľkú Moravu.

Proti činnosti nového metropolitu hneď na začiatku postavily sa dve veľké prekážky: pád Rastislavov a nenávisť franských biskupov. Rastislav roku 870 stál na vrchole svojej slávy a moci, ale bol svrhnutý svojím synovcom Svätoplukom, ktorý ho vydal v putách nemeckému kráľovi do Regensburgu. Kráľ Ľudovít dal mu vylúpiť oči a zavrhol ho navždy do kláštora.

Franskí biskupi nenávideli nového arcibiskupa, pretože sami robili si nároky na územie Metodovej diecézy a

nemôhli sa nijako spriatelíť so slovanskou liturgiou. Z nenávisťi tri roky väznili Metoda v Nemecku a prepustili ho len na rozkaz pápeža *Jána VIII.* (872—882), ktorý poslal k nim svojho legáta. Metod vrátil sa medzi Slovákov a pôsobil tam znova s apoštolskou horlivosťou. V ten čas pokrstil i české knieža Bořivoja v rokoch 874—880. — Ale útoky franských biskupov na Metoda a na slovanskú cirkev neprestávaly. Keď násilná cesta nevedla k cieľu, začali Metoda osočovať, že nie je pravoverný a obžalovali ho v Ríme u pápeža, že slovanskou liturgiou zakrýva bludy. Týmto hanením dal sa odvrátiť od neho i sám Svätopluk.

Metod r. 880 povolaný bol od Jána VIII. do Ríma, kde slávnostne dokázal svoju nevinu. Pápež, presvedčiac sa o Metodovej pravovernosti, potvrdil ho v jeho dôstojnosti, schválil slovanskú liturgiu s výhradou, aby evanjelium čítané bolo najprv latinsky a len potom slovansky. V Metodovej provincii ustanovil aj dvoch sufragánov, aby arcibiskup môhol svätitiť nových biskupov. Nové biskupstvo sriadené bolo v Nitre, a na žiadosť Svätoplukovu za nitrianskeho biskupa vysvätený bol nemecký mních Viching, ktorý potom ukázal sa ako odporca slovanskej liturgie a pracoval na jej zničení.

Sv. Metod dokončil preklad Písma svätého okrem kníh Makabejských. Tušiace, že prichádza koniec jeho života, svolal duchovenstvo, ustanovil za svojho nástupcu Slováka *Gorazda*, a umrel 6. apríla roku 885.

5. *Po smrti Metodovej* Gorazd nemôhol zaujať arcibiskupský stolec veľkomoravský, lebo na návod zradného Vichinga Svätopluk vyhnal Metodových učeníkov zo svojej ríše. Títo našli útočiste v Bulharsku u zbožného kráľa Michala (Borisa). Svätopluk, o ktorom história hovorí, že bol veľkým a udatným panovníkom, umrel r. 894, a jeho nástupca Mojmir II. žiadal pápeža *Jána IX.* (898—900), aby veľkomoravskú metropolu obnovil. Ján IX., nedbajúc na odpor nemeckých biskupov, poslal ku Slovákom arcibiskupa Jána s inými biskupmi (899), ale metropola netrvala dlho; pádom veľkomoravskej ríše okolo r. 906 zanikla i slovanská metropola.

Začiatkom XI. storočia medzi slovenským ľudom pôsobili i dvaja prví slovenskí pustovníci s v. *S v o r a d* (kláštorným menom Ondrej) a jeho žiak *B e n e d i k*; žili najprv na vrchu *Z o b o r* (pri Nitre), neskoršie na *S k a l k e* (pri Trenčíne), kde sv. Benedik aj mučenícku smrť podstúpil.

Slovensko za kráľa Štefana († 1038) z veľkej časti pripojené bolo k Uhorsku, a ďalšie osudy kresťanstva u Slovákov spojené sú s kresťanstvom v Uhorsku.

Sv. Cyril a Metod majú neoceniteľný význam v kultúrnych dejinách celého Slovanstva; právom im patrí titul: apoštolovia Slovanov.

§ 18. Kresťanstvo v Čechách.

1. Z Veľkej Moravy dostalo sa kresťanstvo do Čiech. Český vládár Bořivoj soznámil sa na Svätoplukovom dvore s arcibiskupom Metodom a prijal od neho krst spolu so svojou družinou okolo r. 874—880. Po smrti Bořivojovej vládol jeho syn *Spytihněv* I. (890—912), nábožný panovník, ktorý pokračoval v diele otcovom. Po smrti jeho brata *Vratislava* I. (912—921) vládnuť mal najstarší syn Vratislavov, *Václav*, nábožne vychovaný a vzdelaný v slovanskej i latinskej škole. Keďže bol ešte nedospelý, vládla za neho istý čas jeho matka *Drahomíra*. Bola síce kresťankou, ale kresťanstvo prenasledovala a súc hrdej i panovitej povahy, nevedela strpieť, že rozhodné slovo v rodinnom dome mala *Václavova* stará matka *Ľudmila*. Závidela jej úprimnú oddanosť národa, a preto dala ju zahrdúsiť na hrade Tetíně r. 921. Sv. *Ľudmila* podstúpila smrť pre svoj zbožný, kresťanský život; bola hlavnou podporou novej viery, vzorom všetkých ctností a ozdobou mladej cirkvi v Čechách. Pre jej pečlivosť o blaho poddaných nazvali ju predkovia „matkou českej zeme a českého národa.“ Pozostatky prvej mučenice a patrónky českého národa dal sv. *Václav* preniesť do chrámu sv. Juraja v Prahe, kde podnes odpočívajú.

2. Sv. *Václav* ujal sa vlády samostatne asi r. 923. Bol zbožný a obetavý, dobrotivý a smierlivý. V tom presvedčení, že len kresťanská viera môže povzniesť jeho ľud na stupeň vzdelaných národov, povolal do Čiech kresťanských viero-zvestovateľov, sriaďoval školy, dal po českých mestách stavať chrámy, ktoré obohatil a ozdobil. Na pražskom hrade položil základ k stavbe chrámu sv. Víta. Ale týmto pôsobením neboli spokojní mnohí veľmoži, ktorí boli dosiaľ pohania alebo povrchní kresťania, a preto umienili si, že ho zavraždia. I brat

Boleslav pridal sa k nim. Pozval Václava na posvätenie chrámu sv. Kosmu a Damiána do Starej Boleslavi a tam ho zavraždil na prahu nového chrámu 28. septembra r. 929.

Sv. Václav, pravý typ národného charakteru českého, podstúpil mučenícku smrť pre veľkú horlivosť za pravú vieru kresťanskú. Národ nazval ho „dedičom českej zeme“ a orodovníkom u Boha. Jeho obrazom bol ozdobený krajinový erb, a tak boli ozdobené i peniaze, pečati a vojenské zástavy. Pozostatky jeho uložené sú vo veľkolepej svätováclavskej kaplnke (pri chráme sv. Víta) na oltári v skvostnej schránke. V Prahe na Václavskom námestí má postavený monumentálny pomník s nápisom: „S v. V á c l a v e, n e d e j z a h y n o u t í n á m i b u d o u c í m !!“

3. *Boleslav I.* (935—967), príménom *Ukrutný*, čoskoro sa vzpomätal zo svojho veľkého zločinu a úprimne konal pokánie. *Boleslav II.* (967—999), syn a nástupca jeho, príménom *Pobožný*, získal si veľkú zásluhu v krajine českej tým, že so schválením pápeža Jána XIII. založil pražské biskupstvo r. 973. Toto biskupstvo podriadené bolo mainzskej metropole a pod vplyvom cisára Ottu I. predpísaná bola latinská liturgia.

Prvým pražským biskupom zvolený bol bývalý mních, učený a zbožný benediktín Detmar, rodom Sas, ktorý už dlhší čas žil v Čechách a naučil sa jazyku slovanskému. Druhý biskup bol Čech s v. *Vojtech* (982—997), vychovaný v Magdeburgu, muž veľkých vedomostí a prísnych mravov. Ale pôsobenie sv. Vojtecha v Čechách prinieslo tomuto svätému mužovi samé sklamanie, preto odhodlal sa úrad biskupský složiť. Vojtech dva razy opustil Čechy, až napokon odišiel do Poľska ku kniežatu Boleslavovi Chrabrému a stal sa misionárom. Túžiac po korune mučeníckej, odobral sa kázať evanjelium pohanským Prusom. Títo ho nevlúdne prijali, ba vyhánali ho, a keď neustal kázať a nevedomky vkročil do ich posvätného lája, usmrtili ho 23. apríla 997. Sv. Vojtech bol ozaj veľký muž, a na biskupskom stolci pražskom stal sa jeho najväčšou ozdobou. Pozostatky jeho preniesol Břetislav I. (1037—1055) do Prahy a uložil ich v chráme sv. Víta r. 1039.

4. Sv. Prokop, vzdelaný kňaz, neskoršie pustovník, s bolesťou hľadel na zánik slovanskej bohoslužby v Čechách, preto

chcel založiť kláštor, kde by sa konala liturgia slovanská a vychovávané by bolo slovanské kňazstvo i rehoľníctvo. Shromažďil okolo seba slovanských kňazov, založil r. 1032 pamätný kláštor sázavský a stal sa jeho opátom. Kláštor sv. Prokopa bol posledným útulkom diela sv. Metoda v Čechách. Tam konaly sa služby božie jazykom slovanským a pestované bolo slovanské písomníctvo i umenie. Sv. Prokop bol v tomto kláštore učiteľom a bol vzorným príkladom zbožnosti, sebazapierania a pracovitosti. Jeho mníši prepisovali evanjelium, obradné knihy, zaoberali sa staviteľstvom, sochárstvom a maliarstvom. Sv. Prokop umrel r. 1053 a pochovaný bol vo svojom kláštore, odkiaľ jeho pozostatky preniesli do chrámu Všetkých Svätých v Prahe r. 1588.

Sláva kláštora sázavského netrvala ani sto rokov. *Břetislav II.* (1092—1100) pre neustále žaloby a sváry vyhnal sázavských mníchov r. 1096, a namiesto nich uviedol benediktínov latinskej liturgie z Brevnova, ktorí slovanské knihy rozhádzali a zničili. Tak umŕkla v Čechách slovanská liturgia v kostole i v škole.

§ 19. Kresťanstvo u ostatných Slovanov. Obrátenie Maďarov a severných Germánov.

1. Zo Slovanov najprv poznali kresťanstvo Slovinci. čiže Slovania korutanskí. V šírení kresťanstva medzi Slovincami veľké zásluhy si získal salzburgský arcibiskup *sv. Virgilius* († 785), ktorý menuje sa „apoštolom Slovincov.“ Vedľa liturgie latinskej bola u nich až do XI. storočia v rozkve i liturgia slovanská.

Horvati prijali kresťanskú vieru za kniežata Porgu okolo r. 640 od rímskych misionárov, ktorých k nim vyslal pápež Ján IV. (640—642), rodom Dalmatíнец. Kresťanstvo značne rozšírilo sa v časoch sv. Cyrila a Metoda a bolo upevnené za kniežata Branimíra, keď im pápež Ján VIII. (872—882) povolil slovanskú liturgiu. Asi r. 1093 kráľ sv. Ladislav založil v Záhrebe biskupstvo, a prvým biskupom bol český mních Duch z kláštora sázavského. Záhreb r. 1852 povýšený bol na metropolu, a tým Horvati vymanení boli z podriadenosti maďarských arcibiskupov.

O pokrstenie *S r b o v* pričiňoval sa už v VII. storočí cisár Heraklius, ale s malým úspechom. Srbi poznali vieru Kristovu koncom IX. storočia za kniežata Mutimíra pôsobením misionárov z Ríma, potom z Bulharska poslaných. I slovanská liturgia bola im povolená, ale neskôršie v XIV. storočí prešli k východnému rozkolu.

Bulhari poznali kresťanstvo, keď stýkali sa s kresťanskou ríšou byzantskou. Prvé knieža, ktoré stalo sa kresťanom, bol Boris asi r. 864. Neskôršie vzdal sa trónu, stal sa mníchom a vo východnej cirkvi je uctievaný ako svätý. Veľké zásluhy majú v kresťanstve žiaci Metodovi, ktorí v Bulharsku sa usadili, keď po smrti sv. Metoda boli vyhnaní z Moravy. Bulhari v XIII. storočí pridali sa k rozkolu cirkvi gréckej.

Poliaci poznali kresťanstvo už v časoch sv. Metoda. Ale ich plné obrátenie je zásluhou kniežata *Mieška I.* (960—992), ktorý vplyvom svojej zbožnej manželky, českej kňažny Dobravky, dcéry Boleslava I., dal sa pokrstiť r. 966 a jeho príklad nasledovala i šľachta. Liturgia bola zprvu slovanská, ktorá neskôršie ustúpila latinskej. Viera Kristova utešene sa šírila, ale vyžadovala i krv mučenícku. Sv. Stanislav, krakovský biskup, ktorý vynikal svätým životom i pastierskou horlivosťou, káral kráľa Boleslava II. pre pohoršlivý život, preto ho kráľ pri oltári zabil (1079). Zato bol pozbavený trónu a umrel v cudzine.

Rusi stýkali sa s kresťanskou ríšou byzantskou, ale svetlo viery prišlo k nim len vtedy, keď ruská kňažna *Olga* († 969), vdova kniežata Igora (913—945), prijala krst v Carilrade r. 955. Prvé knieža kresťanské bol jej vnuk *Vladimír* (980—1015), keďže jej syn Svjatoslav nechcel prijať kresťanstvo. Vladimír pričinením sa svojej manželky, gréckej princezmy Anny, dal sa pokrstiť r. 988 a stal sa kresťanom nielen menom, ale i srdcom, a národ hŕfne ho nasledoval. Syn jeho *Jaroslav I.* (1019—1054) stavал chrámy a školy, staral sa o vzdelanosť, zakladal kláštory, z ktorých najznamenitejší bol kláštor pri Kyjeve, zvaný „Pečera“, kde bola rehoľa sv. Bazília. Tento kláštor stal sa sídlom ruskej literatúry, semenišťom duchovenstva a žriedlom ušľachtilých mravov. Tam žil i prvý ruský dejepisec, mních Nestor (1056—1114), ktorý písal svoje

letopisy od potopy sveta až do r. 1110 ruským jazykom. Po celý ten čas Rusi boli úprimní katolíci, ale v XIII. storočí odtrhla sa i ruská cirkev od Ríma.

Polabskí Slovania (Srbi, Lutici a Bodrici) nenávideli kresťanskú vieru, pretože králi nemeckí usilovali sa s kresťanstvom i panstvo svoje nad nimi rozšíriť. Ani domáce knieža Gottschalk, vychovaný v kláštore nemeckom, nemôhol získať svojich poddaných kresťanstvu. Zabili ho r. 1066 a všetky stopy kresťanstva vyhladili. Po dlhých bojoch boli konečne od Nemcov podmanení, pokrstení a časom i ponemčení.

2. **Maďari** prisťahovali sa za vedenia Arpáda roku 896 do Uhorska, a za celé storočie odporovali kresťanstvu. Ale keď ich vodca *Gejza* (972—997) uznal kresťanstvo za potrebnú vec národnú, a vplyvom jeho manželky Adelheidy, sestry poľského vojvodu Mečislava I., počínala sa rozširovať viera i medzi nimi. Medzi Maďarmi pôsobili: Piligrim, biskup pasauský, sv. Wolfgang, neskorší biskup regensburgský a sv. Vojtech, biskup pražský. Gejzov syn *sv. Štefan* (997—1038) položil základ náboženského i štátneho zriadenia v Uhrách. Ako pravý apoštol šíril vo svojom národe vieru Kristovu, stavал chrámy, zakladal kláštory, z ktorých vynikalo slávne opátstvo sv. Martina, sriadil 10 biskupstiev a v Ostrihome metropolu. Pápež Silvester II. prijal jeho ríšu do ochrany, poslal mu r. 1001 korunu kráľovskú i dvojité kríž a dal mu právo apoštolských legátov (apoštolský kráľ).

Obrátením Sasov priblížilo sa kresťanstvo aj ku škandinávskym kmeňom, bývajúcim v *Dánsku, Švédsku a Norsku*. Dánsky kráľ *Harold*, vyhnaný z ríše, na kresťanskom dvore frankskom u cisára Ludvika Pobožného soznámil sa s kresťanstvom a dal sa pokrstiť s celou rodinou. Bol znova uvedený na trón pomocou cisára a vzal si so sebou učeného mnícha Ansgara († 865). *Sv. Ansgar* stal sa Dánsku, Švédsku a Norsku tým čím bol sv. Bonifác Nemecku, preto nazýva sa „*apoštolom Severska*.“ *Normani*, ktorí usadili sa už v kresťanských krajinách (v severozápadnom Francúzsku, v Irsku, v Anglicku a v južnom Taliansku), boli pre Kristovo učenie ľahko získaní. — Okolo r. 1000 prijali kresťanstvo *Island a Grönland* a asi r. 1200 *Livonsko, Estonsko a Kursko*. Najďalej udržalo sa pohanstvo v Európe na *Litve*.

§ 20. Obrazoborstvo a rozkol Grékov.

1. Najväčší úder, ktorý v tejto dobe zastihol kresťanstvo, bol *východný rozkol*. Medzi cirkvou východnou a západnou boli síce rozdiely už od počiatku, a to nielen v reči, v národnosti a v povahe, ale aj v obradoch a v cirkevnej disciplíne, ale jednota viery ostala neporušená. Keď Konštantín Veľký preložil cisárske sídlo do Byzanca, pomaly *nastal boj medzi starým a novým Rímom*. Príčiny toho boli: a) Túha carihradských patriarchov po nezávislosti od Ríma, keďže chceli mať takú moc

nad východom, akú má rímsky pápež nad celou Cirkvou. b) Byzantskí cisári nielen že podporovali tieto ctibažné úsilie carihradských patriarchov, ale neprípustným spôsobom ustavične zasahovali do cirkevných vecí, hoci proti tomuto cezaropapizmu pápeži vždy sa ohradzovali. c) Napnutosť medzi východom a západom bola zostretá, keď bol založený cirkevný štát, a keď bolo obnovené západné rímske cisárstvo. Byzantskí cisári pokladali to za poškodenie a sníženie svojej svrchovanosti, preto tieto udalosti pripravovali pôdu žalosnému rozkolu.

2. Predohrou veľkého rozkolu východného bolo o b r a z o b o r s t v o. Byzantský cisár *Leo III. Isaurický* (717—741) vydal r. 726 edikt, ktorým kázal odstrániť obrazy, a ich úctu prísne zakázal. Veľkolepý kríž na cisárskom dvore kázal rozbiť, z kostolov a z verejných miest kríže odstránil, tisíce mníchov a kňazov, najmä maliarov prenasledoval, mučil a do púšti vyhnať. Tak robili aj jeho nástupcovia. Toto obrazoborstvo len pričinením sa cisárovný *Ireny* bolo zastavené. Pripravila s pápežom Hadriánom I. (772—795) II. s n e m n i c e j s k ý (VII. všeobecný) r. 787, na ktorom obrazoborstvo bolo zvrhnuté a úcta sv. obrazov bola schválená.

3. Onedlho po obrazoborstve vypukol zase nový víchor. Najbližšou príčinou konečnej roztržky bola prísnosť šľachetného patriarchu Ignáca, ktorý káral pohoršlivý život byzantského dvora. *Ignác* r. 858 bol sosadený a do vyhnanstva poslatý. Na jeho miesto povýšený bol *Photius* († 891), cisársky tajomník a náčelník telesnej stráže, muž síce učený a veľkého nadania, ale povahove ctibažný a nesvorný. Proti zákonom cirkevným bol už po 6. dňoch vysvätený za biskupa. Keď pápež Mikuláš I. zvedel pravdu, jeho voľbu neuznal a hneď ho sosadil. *Photius* vidiac, že ho nádeje sklamaly, spôsobil roztržku r. 863. a odvtedy sám zastával najvyšší cirkevný úrad nad kresťanským východom. Počal popierať primát rímskeho biskupa a vytýkal západnej cirkvi niektoré disciplinárne veci, ako na pr. mliečne jedlá v pôste, postenie sa v sobotu, užívanie nekvaseného ohleba pri sv. omši a že ženatých ľudí nesvätí za kňazov. Konečne, aby dal svojmu rozkolu dogmatický základ, tvrdil, že rímska cirkev poblúdila učiac, že Duch svätý je od Otca i od Syna (*Filioque*).

Medzitým *Bazílius Macedo* zavraždil cisára Michala III. a sám zaujal trón (867—886). Nový cisár, aby si získal priazeň ľudu, sosadil *Photia*, a pričinením sa pápeža Hadriána II.

(867—872) svolal IV. snem carihradský (VIII. všeobecný) r. 869, na ktorom rozkol bol urovnaný, primát rímskeho pápeža nad celou cirkvou slávne bol uznaný, a Ignác patriarcha na patriarchálny stolec znova bol uvedený. Photius hľadel si získať priazeň cisára Bazília, čo sa mu i podarilo, takže cisár po smrti Ignácovej ustanovil ho na uprázdnené miesto. Ale jeho syn *Lev VI. Múdry* (886—912) Photia dal znova do kláštora, kde aj umrel r. 981.

V XI. storočí obnovil rozkol neučený a náramne domýšľavý patriarcha carihradský, *Michal Caerularius*, keď roku 1053 vyhlásil sa za hlavu cirkvi východnej. Boj proti západu započal tým, že ako urputný nepriateľ západnej cirkvi dal zavreť v Carihrade latinské kostoly a kláštory, a vydal hanopis, v ktorom opakoval výčitky Photiove, ba i novými ich doplnil. Pápež Lev IX. (1049—1054) poslal do Carihradu troch delegátov spor urovnaf, ale Caerularius nechcel s nimi vyjednávať. Legáti vtedy položili exkomunikačnú bulu na oltár hlavného chrámu Božej Múdrosti (16. júla 1054) a opustili mesto.

Tým bol rozkol dokonaný, a mal pre východ smutné následky. Carihradskí patriarchovia dostali sa do moci byzantských cisárov, a cirkev stala sa tam otrokyňou svetskej moci (b y z a n t i n i z m u s). Rozkol strhol so sebou i národy, ktoré boli vtedy v cirkevnom sväzku s Carihradom: medzi nimi sú Bulhari, Srbi a Rusi, ktorí časom utvorili si cirkvi národné a samostatné.

§ 21. Úpadok rim. cisárstva. Smutný stav cirkvi.

1. Po smrti Karola Veľkého (r. 814) mohutná ríša Frankov čoskoro sa rozpadla, a v Itálii rozvírily sa boje šľachtických strán. V Ríme zmocnila sa vlády mocná strana toskánskych markgrófov, na čele ktorej stály tri vládydcivé ženy: Teodóra Staršia a jej dcéry Teodóra Mladšia a Marózia.

V polovici IX. storočia na pápežskom tróne sedel znamenitý a energický muž Mikuláš I. (858—867), ktorý vedel uplatniť cirkevné práva proti panovníkom, ale na konci tohoto storočia začína sa najsmutnejšia doba pápežskej stolice (887—

1073). Šľachtické rodiny, túžiace po bohatstve a panstve, usilovali sa nadobudnúť rozhodný vplyv na voľbu pápeža, aby na stolec Petrov dosadzovať mohli svojich prívržencov, a to lesťou, peniazmi alebo násilím. Ich pôsobením dostali sa na pápežský stolec muži nehodní, akí boli: Sergius III., Ján X., Ján XI., Ján XII. (Oktavián) a Benedikt IX.

Toto smutná povstanie pápežskej stolice a ženský vplyv dalo asi podnet k bájke o pápežke Johanne (*Johanna Papissa*). Táto pápežka vládla viac medzi Levom IV. († 17. júna 855) a Benediktom III. (855—858) 2 roky 5 mesiacov a 4 dni. Ale táto bájka je *bezzákladná*. Dokazujú to a) *všetci spisovatelia toho času*. Ani jeden nevie o pápežke Johanne. Patriarcha Focius († 891) vyčíta rímskej cirkvi všeličo, ale o pápežke nehovorí, čo by iste nebol zamlčal. Prví zaznačili túto bájkú kronikári XIII. storočia. b) Pre pápežku Johannu *nieť v chronológii* miesta, lebo po Levovi IV. hneď nastúpil Benedikt III. Dôležitý dôkaz je rímsky peniaz, razený na pamiatku nastúpenia Benedikta III., na ktorom na jednej strane je poprsie a meno Benedikta III. a na druhej strane je poprsie a meno cisára Lothara I. († 28. sept. 855). Túto bájkú roztrusoval fanatický protestant Flacius Illyricus a jeho súdruhovia.

2. O tejto dobe zachovalo sa nám málo spoľahlivých správ, preto ťažko možno určiť pravý obraz týchto smutných časov, v ktorých úpadok pápežstva bol najväčší. Že cirkev i túto kritickú dobu prežila, je *n o v ý m d ô k a z o m j e j b o ž s k é h o p ô v o d u*, lebo keby bola ľudským dielom, bola by za nehodných pápežov iste zahynula.

Hlavnou príčinou tohoto neblahého stavu okrem úpadku rimanského cisárstva bola *nesriedenosť pápežskej voľby*, preto Mikuláš II. na veľkonočnej synode roku 1059 vydal dekrét o pápežskej voľbe, podľa ktorého po smrti pápeža *len kardináli majú právo voliť nového pápeža*.

3. Nakonko upadla dôstojnosť pápežská, natoľko poklesla aj disciplína duchovenstva. Hlavné príčiny toho boli: *n e p o t i z m u s*, nadvláda svetského živlu, zhubný vplyv niektorých žien (Marócia, Teodóra) a *inkontinencia* t. j. prestupovanie celibátu (bezženstva).

Pravdaže, tieto chyby neboly všeobecné; mnohí biskupi a kňazi boli verní svojmu povolaniu, vynikajúc učenosťou a svätosťou života.

§ 22. Gregor VII. Boj za slobodu cirkvi.

1. Po smrti Alexandra II. zasadol na stolec sv. Petra *Gregor VII.* (1073—1085). Tento učený a bezúhonný muž, nadaný veľkými darmi duševnými, povolaný bol Prozreteľnosťou božou, aby vytrhol cirkev z nebezpečného stavu svojho času. Vzal si pred seba vznešený cieľ: napraviť pokleslú cirkevnú disciplínu medzi duchovenstvom, očistiť cirkev od mnohých nerestí a nadovšetko zachrániť jej slobodu a nezávislosť od svetskej moci.

Gregor VII. začal s nápravou duchovenstva. Na rímskej synode r. 1074 obnovil staré zákony proti simonii a nezdržanlivosti, sosadil duchovných, ktorí previnili sa proti týmto zákonom, a zakázal im duchovné úkony. Tieto zákony, hoci nie bez bojov a nie naraz, pomaly plne sa uplatnili v západných krajinách.

2. Oveľa ťažšie bolo oslobodiť cirkev od svetskej závislosti. Ale Gregor VII. r. 1075 bez váhania vydal ostrý zákon proti investitúre, podľa ktorého svetská investitúra je neplatná a zakázaná je obidvom stranám, panovníkom a biskupom, pod trestom vylúčenia z cirkvi. Zákaz investitúry so strany laikov viedol k boju medzi Gregorom VII. a kráľom nemeckým *Henrichom IV.* (1056—1106), pretože Henrich IV. sprotivil sa nariadeniam pápežovým a nechcel sa vzdať investitúry. Bol preto volaný do Ríma, ale kráľ nielen že neprišiel, ale svolal svojich biskupov a opátov do Wormsu r. 1076 a vyhlásil Gregora za sosadeného s pápežstva. Pápež Henricha vylúčil z cirkvi, čím bol podľa ríšskeho zákona zbavený moci kráľovskej, ale sosadený nebol. Ale nespokojné ríšske kniežatá chceli ho sosadiť a chystali sa k voľbe nového kráľa.

Henrich, vidiac v nebezpečenstve svoju korunu, vybral sa v zime cez Alpy do Itálie, a v Kanosse, kde pápež bol prišiel, dobrovoľne sa podrobil verejnému pokániu, aby bol oslobodený od kliatby. Po troch dňoch pápež sňal s neho kliatbu, a udelil mu rozhrešenie r. 1077.

Ale Henrichovo pokánie nebolo trvalé, lebo sotva bol od kliatby oslobodený, postavil sa zas proti pápežovi a prekazil mu cestu na ríšsky snem do Augsburgu. Nemecké kniežatá proti Gregorovej vôli zvolili si za kráľa *Rudolfa Švábskeho*.

Pápež nehoďného Henricha roku 1080 znova vylúčil a novozvoleného Rudolfa Švábskeho uznal za kráľa. V Nemecku strhla sa občianska vojna a keď Henrich napokon zvíťazil nad Rudolfom, s prívržencami svojimi sosalil Gregora VII. a zvolil protipápeža Klimenta III., s ktorým tiahol do Itálie. Henrich po niektorých nezdarných pokusoch r. 1084 zmocnil sa Ríma, a Gregorovi ostal len Anjelský hrad. Protipápež bol uvedený na pápežský trón, a položil Henrichovi IV. na hlavu cisársku korunu.

3. Vo svrchovanom čase prišiel normanský vojvoda Robert Guiskard, ktorý pápeža síce oslobodil, ale aj Rím spustošil, takže i Rimania sa odvrátili od pápeža. Vtedy odišiel Gregor na Monte Cassino a odtiaľ do Salerno, kde 25. mája 1085 umrel. Posledné slová jeho boli: „Miloval som spravodlivosť a nenávidel som nepravosť, preto umieram vo vyhnanstve.“

Gregor VII. patrí medzi najväčšie osobnosti cirkevných dejín. Navonok síce bol premôžený, ale jeho myšlienka zvíťazila. Jeho nástupcovia, najmä pápež Urban II. (1088—1118), ďalej bojovali za slobodu cirkvi.

4. *Henrich V.* (1106—1125), syn a nástupca Henricha IV., bol protivníkom cirkvi, ktorý tiež násilne a pokryteckým spôsobom bojoval proti pápežom, Ale pápež *Kalixt II.* (1119—1124) ukončil spor o investitúru. Začal vyjednávať s Henrichom V., a uzavrel s ním takzvaný *wormský konkordát* r. 1122. Cisár vzdal sa investitúry prsteňom i berlou a dovolil cirkvi slobodnú voľbu biskupov a opátov; s druhej strany pápež dovolil, aby voľby biskupov a opátov konaly sa v prítomnosti cisára alebo jeho zástupcov. Bol to prvý konkordát, ktorý uzavrela cirkevná moc so svetskou mocou. Potvrdený bol na I. sneme lateránskom (IX. všeobecný) r. 1125, kde ustanovené boli aj mnohé užitočné usnesenia o náprave cirkevnej disciplíny.

§ 23. Boj Hohenštaufovcov proti cirkvi. Inocent III.

1. O krátky čas po veľkom boji o investitúru skrsol sto-ročný boj hohenštaufského rodu proti cirkvi. Hohenštaufi vzali si za životný cieľ povzniesť kleslú dôstojnosť

cisársku v Nemecku i v Itálii v smysle byzantských a starých pohanských cisárov, aby moc cisárska bola prameňom všetkého práva (absolutizmu). Podľa zámeru Hohenštaufov nemecký cisár mal sa stať z ochrancu rímskej cirkvi jej pánom a pápež od cisára vo všetkom závislý, ako bol na východe patriarcha carilhradský (cezarpizmus),

Za túto ideu prvý oduševňoval sa *Fridrich I. Barbarossa* (1152—1190), panovník nadaný a vzdelaný, ale pyšný a panovitý. Oprávnenie k tomu našiel v rimanskom práve, ktoré v tom čase počali pestovať veľkí právnici v Bononii. Rimanské právo dávalo panovníkom do rúk svrchovanú moc podľa zásady: „Ja som pánom sveta, čo sa páci panovníkovi, to má platnosť zákona“, ako to bolo slávnostne vyhlásené na ríšskom sneme na poliach ronkalských.

2. Proti nemu bránil slobodu cirkvi najmä pápež *Alexander III.* (1119—1181), jeden z najväčších stredovekých pápežov. Fridrich I. podnikol šesť výprav do Itálie, ale jeho absolutistické úsilie rozbili sa na odpore lombardských miest, ktoré spojili sa s pápežom. Keď bol na vrchole slávy svojej r. 1167, mor zničil jeho vojsko. Každý to pokladal za trest boží, takže musel odísť z Itálie a utiecť do Nemecka. Pápež Alexander III. vrátil sa z Francúzska, kde sa bol uchýlil a lombardské mestá vystavili mu na počesť nedobytnú pevnosť Alexandriu. Keď potom Fridrich znova vtrhol do Itálie a bol premôžený pri Legnane r. 1176, smieril sa s pápežom v Benátkach r. 1177 a usiloval sa napraviť všetky útrpnosti, ktoré šľachetnému pápežovi urobil. Mier benátsky potvrdený bol na III. sneme lateránskom (XI. všeobecný) r. 1179 a bolo ustanovené, že na odstránenie všetkých rozkolov k platnej voľbe pápeža je potrebná dvojtretina hlasov prítomných kardinálov.

Fridrich I. r. 1190 vybral sa na II. výpravu krížovú, čím dokázal, že bol dobrým kresťanom a veľkodušným panovníkom, ale zahynul v rieke Kalykadna v tom samom roku. Syn a nástupca jeho, Henrich VI. (1190—1197), zdedil otcove zásady; porušoval cirkevné práva, bol vierolomný a ukrutný. Umrel náhlou smrťou r. 1197.

3. Najväčšieho lesku dosiahlo stredoveké pápežstvo za *Inocenta III.* (1198—1216), ktorý mal vynikajúce osobné vlastnosti a skvelé dary ducha i tela. Vstúpil na pápežský

stolec 37-ročný a vzal si za cieľ zabezpečiť slobodu cirkvi a jej nezávislosť od svetskej moci, čoho domáhali sa už jeho predchodcovia. Inocent III. vyvinul hneď veľkú činnosť na poli cirkevnom i politickom.

4. Predovšetkým vykonal opravu na pápežskom dvore. Okrem toho v celom rozsahu znova sriadil cirkevný štát, postavil všade spoľahlivých úradníkov a obnovil nad Rímom i nad cirkevným štátom moc pápežskú. Ochraňoval jednotu viery proti bludárom, usiloval sa získať pre uniú arcibiskupov východných, ale získal len Bulharov. Schválil dve veľké žobravé rehole nových rádov *sv. Františka* († 1226) a *sv. Dominika* († 1221). R. 1202 postaral sa o štvrtú krížovú výpravu. Chcel smieriť a sjednotiť všetkých kresťanských panovníkov, ich pomocou zaujať Východ, priviesť ho do pravej cirkvi, a tak založiť jediné kráľovstvo Kristovo na zemi.

Korunou jeho činnosti bol IV. snem lateránsky (XII. všeobecný) r. 1215. To bolo dosiaľ najskvelejšie cirkevné zhromaždenie, na ktorom v prítomnosti mnohých biskupov, opátov, kráľov a kniežat v prvom rade zavrhnuté boli bludy tej doby (najmä blud albigencov) a vyjadrené boli články viery, predovšetkým o sviatostiach a hlavne o sviatosti Oltárnej. Snem každému veriacemu ukladá, aby sa aspoň raz do roka vyspovedal a prijal úctive v čas veľkonočný sviatosť Oltárnu. Rokovalo sa tiež o oslobodení Jeruzalema, o náprave cirkevnej disciplíny, o konaní bohoslužieb a o provinciálnych synodách.

5. Na poli politickom usiloval sa povzniesť moc cirkevnú. Svojou spravodlivosťou, mravnou bezúhonnosťou a pastierskou horlivosťou získal si všeobecnú vážnosť celého kresťanstva, takže tieto vlastnosti učinily ho rozhodčím v sporoch kniežat a národov.

Národu českému prejavil priazeň tým, že r. 1204 vyhlásil opáta Prokopa za svätého, a Přemyslovi Otakarovi I. potvrdil kráľovstvo na večné časy.

Inocent III., keď pripravoval novú veľkú krížovú výpravu, náhle umrel v horúčke r. 1216 v Perugii. Za jeho panovania moc pápežská dostúpila v stredoveku vrcholu slávy, a preto právom sa nazýva „učiteľom sveta a otcom národov“.

§ 24. Fridrich II. a pápežstvo. Vymretie Hohenštaufovcov.

1. Po smrti Inocenta III. nastaly v cirkvi ťažké časy. *Fridrich II.* nastúpil na trón r. 1214 a hneď obnovil zdedené zámary svojich predkov, aby pápeža a cirkev nadvláde svojej podrobil. Bol nadaný veľkými politickými schopnosťami, ale bol i potuteľný a vo viere ľahostajný. Deväť ráz sľúbil pápežovi Honoriovi III. (1216—1227), že podnikne krížovú výpravu, ale ani raz sľub svoj nesplnil. Keď potom za Gregora IX. (1227—1241) svojou neúprimnosťou znova zmaril krížovú výpravu, pritom znepokojoval cirkevný štát, a na svojom území neuznával cirkevné zákony, pápež ho dal do kliatby r. 1227. Len teraz sa vypravil s malým sprievodom do Svätej zeme (V. krížová výprava r. 1228), ale uzavrel tam bezvýznamnú smluvu s neveriacimi, položil si v Jeruzaleme sám korunu kráľovskú na hlavu a vrátil sa do Itálie, aby ďalej bojoval proti cirkvi.

Po smrti Gregorovej vyjednával s nástupcom jeho *Inocentom IV.* (1243—1254), aby bol oslobodený od cirkevnej kliatby, ale pápež bál sa nových úkladov cisárových, uchýlil sa do Lyona a svolal tam I. s n e m l y o n s k ý (XIII. všeobecný) roku 1245. Na tomto sneme ospravedlňoval sa Fridrich II., ale usvedčený z krivej prisahy, svätokrádeže, zrady a kacírstva, odsúdený a vylúčený bol z cirkvi. Poddaní jeho oslobodení boli z jeho služieb. Fridrich II. umrel r. 1250, od všetkých opustený, keď prv smieril sa s Bohom a s cirkvou. Sicilské kráľovstvo pápež daroval teraz Karolovi z Anjou, bratovi *Ludovíta IX.*, francúzskeho kráľa.

Nešťastne sa skončily i posledné pokusy Hohenštaufov o vládu v Itálii. *Konrád IV.*, syn Fridrichov, ktorý kráčal v šľapajach otcových, umrel v mladom veku r. 1254. Syn jeho *Konradin*, posledný Hohenštaufovec, pokúsil sa dobyť kráľovstvo sicilské proti Karolovi z Anjou, ale bol chytený a popravený v Neapoli roku 1268, hoci pápež *Kliment IV.* vrúcne sa za neho prihováral. Týmto rod hohenštaufský vymrel a 100-ročný krutý boj skončil sa víťazstvom pápežstva.

2. Po dlhej dobe medzivlády (interregnum) v Nemecku (1256—1273) a po neblahých bojoch domácich zvolený bol za kráľa šľachetný a zbožný *Rudolf Habsburgský* (1273—1291),

ale korunovať sa nedal. Styky jeho so stolicou apoštolskou boli srdečné a priateľské. Podporoval cirkev zo všetkých síl, takže jeho pričinením svolal pápež *Gregor X.* (1271—1276) II. snem lyonský (XIV. všeobecný) r. 1274. Rokovali hlavne o novej krížovej výprave, o náprave disciplíny a mravov, a o spojení východnej cirkvi s Rímom. Na sneme prítomní boli aj delegáti byzantského cisára, a keď prijali „Filioque“ a prvenstvo pápežské, unia bola vyhlásená s povolením, že obrady sa im ponechávajú. Vyniesli aj nariadenie o voľbe pápeža. Sriadny bol nový spôsob voľby v konklave, t. j. v uzavretých miestnostiach. Gregor X. po všeobecnom sneme onedlho umrel r. 1276.

§ 25. Francúzsky vplyv na pápežský stolec. Pápeži v Avignone.

1. Po záhube Hohenštaufov nemeckí králi a cisári nestarali sa o Rím a o Itáliu. Tým horlivejšie usilovali sa francúzski králi získať si rozhodujúci vplyv vo veciach cirkevných a ešte väčšmi chceli ponížiť cirkev, ako domáhali sa toho Hohenštaufi.

Proti tomuto nebezpečnému úsiliu postavil sa všetkou silou *Bonifác VIII.* (1294—1303), muž síce prchký, ale učený, horlivý a energický. Jeho úsilím bolo obnoviť všade pokoj, odstrániť neporiadky v cirkvi a sjednotiť kresťanských panovníkov na vydobytie Svätej zeme. Prvý, ktorý zmaril vznesené idey Bonifáca VIII., bol *Filip IV. Krásny*, kráľ francúzsky (1285—1314), vnuk Ľudovíta IX.

Filip IV. viedol boj s *Eduardom I.*, kráľom anglickým. Pápež chcel sprostredkovať mier, ale Filip nebol spokojný s výrokom pápežovým, a ďalej vydieral cirkev na vojenské ciele. Bonifác VIII. svolal snem do Ríma, kde vydal osobitnú bulu „Unam sanctam (Jednu svätú)“, v ktorej vyložil pomer moci duchovnej k moci svetskej, a na základe toho Filipa IV. odsúdil. Filip IV., spoliehajúc sa na svojich biskupov, na krajskom sneme obvinil pápeža z rozličných vymyslených zločinov a žiadal, aby pápež bol sosadený. Pápež v prítomnosti kardinálov vyvrátil tieto nepravdivé obvinenia a chystal sa vylúčiť Filipa z cirkvi, keď Filipov kancelár, Viliam Nogaret, zákernickým spôsobom napadol pápeža v je-

ho rodisku v Anagne, zajal ho a zmučil vo väzení. Bonifác VIII., veľký ochranca slobody cirkvi, dôstojne a trpezlivo znášal tieto potupy. Ľud ho oslobodil od novších útokov a v Ríme s veľkou slávou bol prijatý, ale staručký pápež od veľkého rozčulenia a žiaľu onedlho umrel roku 1303.

2. Po krátkom panovaní blahoslaveného *Benedikta XI.*, ktorý napravil pokoj s Filipom IV., zvolený bol za pápeža arcibiskup z Bourdeaux, menom *Kliment V.* (1309—1314), ktorý vplyvom Filipa IV. a pre rozhárané politické pomery v Itálii, usadil sa r. 1309 v Avignone. Stolica apoštolská upadla tým v



Avignon.

porobu sebeckej politiky francúzskych kráľov, preto právom nazýva sa 70-ročný pobyt pápežov v Avignone „babylonským zajatím“ (1309—1377). Pápež Kliment V. vyhovel síce Filipovi v mnohých veciach a zrušil všetky nariadenia, vynesené proti nemu, ale aby Bonifác VIII. ešte aj v hrobe bol odsúdený a spálený, proti tomu statočne sa postavil. Pápež svolal s n e m

do Vienny (XV. všeobecný) r. 1311, kde na naliehanie Filipo-
povo zrušená bola rehoľa templárska.

3. Avignonské zajatie malo veľmi smutné následky.

a) Pápeži avignonskí boli rodom Francúzi, volili si sbor
kardinálov veľkou väčšinou z Francúzska a dali celej cirkev-
nej vláde ráz francúzsky. Tým dôvera k hlave cirkvi
bola otrávená a svetové postavenie pápežov nad národmi bolo
ohrozené, lebo národy od toho času pokladali ich za nástroj
francúzskej politiky.

b) V Itálii rozpútaly sa strannícke boje: pápežské územie
bolo ponechané na pospas nepriateľskej šľachte a pápežské
práva pomaly hynuly.

c) Cirkevná disciplína poklesla. Pápeži,
nebývajúc v rezidencii, dávali tak zlý príklad biskupom, kto-
rí zdržovali sa v cudzine, čím uvoľnila sa disciplína medzi
duchovenstvom.

d) Pápežský dvor vo francúzskom ovzduší značne sa
skazil. Pápeži avignonskí osobne boli síce mravne bezchybní,
ale ich slabosťou zmocnily sa pápežských úradníkov mno-
hé neresti.

Mnohí videli nebezpečenstvo avignonského pobytu. O ná-
vrat pápežov do Ríma pričiňovali sa básnik Petrarca, če-
ský kráľ Karol IV., sv. Brigita zo Švédska; a čo títo nedosiahli,
vymôhla jednoduchá mniška: výrečná, obetavá a horlivá sv.
Katarína Sienská (v Itálii) z rehole dominikánskej. Gregor XI.
(1370—1378) napokon navrátil sa r. 1377 do Ríma, nedbajúc na
odpor francúzskeho dvora.

§ 26. Cirkev v Čechách za avignonského zajatia. Karol IV.

1. Skvelá doba českej cirkvi nastala, keď nastúpil Karol
IV. (1346—1378), vlasti a cirkvi svojej oddaný syn, muž veľmi
zbožný, vzdelaný a umenia milovný, ktorý vedľa svojho otca,
kráľa Jána Lucemburského, už r. 1333 stal sa správcom kra-
jiny. Učiteľom a vychovávateľom jeho bol opát Peter Roger,
neskorší pápež avignonský Kliment VI. (1342—1352), keď
princ Karol bol na dvore francúzskom. Prvým úsilím Karola
IV. bolo, aby koruna česká vymenená bola z cirkevnej a poli-

tickej nadvlády nemeckej. Dosiahol i to, že pápež slávnou bulou 30. apríla 1344 povýšil pražské biskupstvo na arcibiskupstvo a právo korunovať kráľa českého preniesol s arcibiskupa mainzského na pražského.

2. Za prvého arcibiskupa povýšený bol vtedajší pražský biskup *Ernest* (Arnošt) z Pardubic (1343—1364), ktorý svojou všestrannou pastierskou horlivosťou stal sa ozdobou



Cisár Karol IV.

českej cirkvi. Pracoval po celý život za rozkvet cirkvi a národa českého, dbal na čistú vieru i dobré mravy, podporoval horlive i osvetu a vzdelanosť.

Vedľa učenosti a zbožnosti vynikal Ernest veľkou *dobročinnosťou*, pre ktorú stal sa miláčkom trpiacich. Okrem toho bol dôverným priateľom a stálym radcom Karola IV., takže horlive účastnil sa na všetkých jeho veľkých činoch, preto náleží mu veľká zásluha aj o rozkvet vied i umení a o zvelebenie Prahy. Bol i *reformátorom cirkevnej hudby* v Čechách.

Ernest umrel 30. júna 1364 v Roudnici a bol pochyovaný, ako si sám želal, v Kladsku, v kostole Matky Božej, ktorú vrúcne ctí po celý život.

3. Karol IV. ako cisár upravil pomer českej ríše k ríši rímskonemeckej. Vyhlásil *neodvislosť českej koruny* a dal zhotoviť drahocennú korunu svätováclavskú, o ktorej ustanovil, že musí stále spočívať na hlave sv. Václava, lebo že on je ustavičným a ideálnym panovníkom vlasti. S povolením pápeža Klimenta VI. a pomocou Ernesta založil zlatou bulou dňa 5. apríla 1348 *vysoké učenie pražské* podľa vzoru pa-

rízskej univerzity. Karol i Ernest a s nimi aj české duchovenstvo boli najväčšími dobrodincami novej univerzity, a preto pražský arcibiskup ustanovený bol za stáleho kancelára univerzity. Na radu Ernestovu r. 1347 vydal základnú listinu emauzského kláštora, v ktorom konaly sa služby božie v jazyku slovanskom. Do tohoto kláštora prístahovali sa slovanskí mnísi rehole sv. Benedikta z Horvatska, Srbska a Bulharska, preto sa nazýval „Na Slov anoch.“ V deň nastúpenia prvého arcibiskupa položil základný kameň k novému metropolitnému chrámu sv. Víta v Prahe. Túžbou jeho bolo postaviť katedrálu, ktorá by bola pomníkom českého umenia a hlásala by slávu českej krajiny. S nevídanou štedrosťou dal vyzdobiť kaplnku sv. Václava, v ktorej uložil jeho pozostatky v zlatej rakve; steny ozdobil zlatom, drahokameňmi a maľbami zo života sv. Václava i z utrpenia Pána. Rozšíril Prahu o Nové Mesto, kde dal zbudovať krásne chrámy.

Karol IV. bol najslávnejší český panovník, ktorý právom menuje sa „otcom českej vlasti a svetlom kniežať“, a panovanie jeho „zlatým vekom.“ Umrel 29. novembra r. 1378, a pochovaný bol v chráme sv. Víta.

4. Syn a nástupca Karola IV. bol *Václav IV.* (1378—1419), za ktorého pomery veľmi sa zhoršili a úspechy jeho otca boli zmarené. Nešetril cirkevné práva, preto povstali roztržky medzi kráľom a arcibiskupom Jánom z Jenštejna (1379—1396). Prenasledoval sv. Jána Nepomuckého, neohrozeného obrancu cirkvi a svedného tajomstva, ktorého po ukrutnom mučení dal hodiť do Vltavy 20. marca r. 1395.

O mučeníckej smrti sv. Jána svedčia *súčasné króniky*, jeho hrob a *diacstoročná úcta* sv. Jána ako mučeníka. Sv. Ján je pochovaný v chráme sv. Víta, a má veľkolepý strieborný hrob i oltár. Zázračný jazyk, podnes neporušený, uzavretý je v zlatom relikviári.

§ 27. Krížové výpravy.

1. Kresťania už od najstarších časov, ale najmä od Konštantína Veľkého často putovali do Jeruzalema. Tieto púte nemaly prekážok, ale keď r. 1073 Turci Seldžukovci zaujali Palestínu, kresťanov počali utlačovať a prenasledovať.

Kresťania obrátili sa na pápežov o pomoc, ale len Urban

II. (1088—1099) pohnul kresťanský západ ku krížovým výpravám. Pričiňoval sa o to i horlivý pustovník *Peter Amiensky*, ktorý navrátil sa vtedy zo Svätej zeme, kde videl spustošenie posvätných miest a počul žaloby tamojších kresťanov. S krížom v ruke bral sa z krajiny do krajiny, chodil po Francúzsku, Nemecku, Itálii, a výrečnými slovami všade nabádal kresťanov ku svätému boju.

Pápež *Urban II.* r. 1095 svolal do Clermontu snem biskupov, kniežat i ľudu, tam predniesol útrapy jeruzalemských kresťanov, a svojou úchvatnou výrečnosťou spôsobil také oduševnenie, že tisíce prítomných padli na kolená a volali: „Boh to chce.“ Tieto slová prijali za vojenské heslo, pripnuli si na plece červený súkenný kríž, a od toho kríža nazvaní boli križiakmi.

2. Z mnohých križiackych výprav sedem bolo hlavných. Prvú výpravu viedol *Bohumír Bouillonský*, vojvoda lotrinský s početnou šľachtou. Po nesmiernych strastiach a stratách dobyli križiaci Niceu, Edessu, Antiochiu, 15. júla r. 1099 i Jeruzalem a založili tam nové kráľovstvo jeruzalemské. Za prvého kráľa jeruzalemského zvolený bol *Bohumír*, ale z pokory neprijal ani korunu kráľovskú ani titul kráľovský, pretože Spasiteľ na týchto miestach niesol korunu trňovú a nazýval sa len „ochrancom Božieho hrobu.“ Keď po roku umrel, nasledoval jeho brat *Balduin*, ktorý písal sa „kráľom jeruzalemským.“ Kráľovstvo jeruzalemské neudržalo sa ani celých sto rokov.

Druhú výpravu podnikli r. 1147 *Ludovít VII.*, kráľ francúzsky, *Konrád III.*, kráľ nemecký a s nimi české knieža *Vladislav II.* s veľkým počtom popredných českých mužov i branného ľudu. Ale pre vierolomnosť Grékov a nesvornosť vodcov nebolo úspechu.

Tretia výprava podniknutá bola, keď Saladin zmocnil sa Jeruzalema. V čelo výpravy postavil sa r. 1189 cisár *Fridrich I. Barbarossa* a k nemu pripojili sa francúzsky kráľ *Filip II. August*, anglický kráľ *Richard*, rakúsky vojvoda *Leopold V.* a české knieža *Depolt*. Cisár Fridrich utopil sa v rieke Kalykadna pri Seleucii (1190).

Štvrtá výprava konaná bola r. 1202 pričinením sa pápeža Inocenta III. (1198—1216); jej vodcovia boli *Balduin Flanderský* a *Bonifác Montferrátsky* a zúčastnila sa na nej najmä šľachta francúzska.

Do tohoto času pripadajú aj dve výpravy dietok. Dietky zahynuly z veľkej časti cestou, ostatné sa navrátili, alebo boli predané v Egypte do otroctva, kde medzi moslemínmi preslávili sa svojou stálosťou v katolíckej viere.

Piatá výprava vedená bola úsilím pápeža Inocenta III. roku 1217. Ale z mocných panovníkov zúčastnil sa na nej len uhorský kráľ *Ondrej II.* s rakúskym vojvodom *Leopoldom VI.* Illavnú vinu z nezdaru tejto výpravy mal cisár *Fridrich II.*, pretože len roku 1228 sa vydal na cestu do Svätej zeme.



Bohumír Bouillonský pred Sv. Hrobom.

Šiestu a siedmu výpravu viedol francúzsky kráľ Ľudovít IX., keďže Turci zmocnili sa znova Jeruzalema. Na prvej výprave (r. 1248) upadol do zajatia, z ktorého sa vykúpil. Ľudovít IX. vypravil sa r. 1270 po druhé do Svätej zeme, ale v *Tunise* v tábore francúzskom vznikol mor a zachvátil i samého kráľa 25. augusta 1270. S Ľudovítom IX. zašla všetka oduševnenosť za Svätú zem a keď r. 1291 i posledná pevnosť *Akkon* (Ptolemais) padla do rúk Saracénov, panstvo kresťanov navždy prestalo nad Svätou zemou.

3. Krížové výpravy, ktoré podniknuté boli s najväčšími obetmi, *nedosiahly vlastný cieľ*: Svätú zem nemôhli vytrhnúť trvale z rúk Turkov. Príčiny tohoto boli zemepisné i historické. Veľká vzdialenosť od západných krajín, pre Europeanov neobvyklé východné podnebie, mocné útoky bojovních Turkov, nevernosť a nespoľahlivosť Grékov, nežestné úmysly mnohých kresťanov a nesvornosť panovníkov znemožnily panstvo kresťanov nad Svätou zemou.

4. Krížové výpravy mali mnoho dobrých a užitočných následkov pre cirkev i pre štát. Následky pre cirkev boli, že a) vzrástla moc a vážnosť pápežov, ako hlavných podporovateľov krížových výprav; b) vzpružili ducha náboženského a udusily náboženskú ľahostajnosť i neveru; c) prispeli veľmi k rozšíreniu kresťanstva v strednej Azii a v severnej Afrike.

Následky pre štát boli: a) Vzrástla moc kráľovská, väčšina odbojnej šľachty a spupného rytierstva zahynula na východe a ich majetky pripadli kráľom. b) Západ zbavil sa svetských i duchovných lupičov, dobrodruhov a nespokojencov, čím získalo obecné blaho, verejná bezpečnosť i mravnosť. c) Krížové výpravy soslabilily tureckú moc a prekážaly mohamedánom za 200 rokov v príchode do Európy. d) Rozvinul sa živý obchod medzi západom a východom, rozmnožilo sa poznanie nových vecí prírodných (nové druhy ovocných stromov a zelenín) i vyrobených, na pr. výroba hodvábu, pripravovanie skla i ocele, brúsenie drahokameňov a vzácnych kovov. e) Rozšírilo sa vzdelanie, zdokonalily sa vedy, hlavne prírodopis a zemepis, pozdvihlo sa umenie, najmä staviteľstvo.

Krížové výpravy majú neobyčajný význam v dejinách cirkevných: sú dôkazom nábožného ducha kresťanského, a ostanú svedectvom stredovekej zbožnosti.

§ 28. Rytierske rády.

1. Rytierske rády vznikly za krížových výprav a spojovaly v sebe život rehoľný s rytierstvom, meč s krížom. Rytierstvo vyvinulo sa po dobe Karolingov na území frankskej ríše a cirkev prijala rytierov do svojej služby zvláštnymi obradmi. Rytieri zaväzovali sa prisahou, že budú upotrebovať meč k ochrane viery a cirkvi, k ochrane slabých a utlačovaných (vdôv, sirot i žien) a že povedú život kresťanský. Keď bolo jeruzalemské kráľovstvo stále ohrožované, títo rytieri spojili sa v duchovné rády rytierske so životom rehoľným. Členovia týchto rádov vykonávali nielen tri sľuby rehoľné, ale zaviazali sa pritom ešte štvrtým sľubom: bojovať za Krista proti neveriacim. Na čele rádu stál veľmajster a ostatní

delili sa na tri skupiny: na rytierov, ktorým náležalo bojovať a chrániť Svätú zem i pútnikov; na kňazov, ktorí mali duchovnú správu; a na služobných bratov, ktorí opatrovali chorých pútnikov a konali domáce práce. Znak rádivých rytierov bol kríž rozličnej farby a podoby. Také rády boli: johaniti, templári a nemeckí rytieri.

2. Rád johanitov založili r. 1048 kupci z Amalfi (pri Neapoli), keď zariadili v Jeruzaleme pri chráme sv. Jána Krstiteľa hošpítal na opatrovanie chorých italských pútnikov. Pôvodné bratstvo neskôr premenené bolo na rád rytiersky, ktorý potvrdil pápež Inocent II. (1130). Nosili čierne rúcho s bielym osemhranným krížom. Menujú sa aj rytiermi maltežskými od ostrova Malty, kde sídlili do r. 1800, keď im ju odňal Napoleon.

Rád templárov založili francúzski rytieri r. 1118. Bol nazvaný od ich domu v Jeruzaleme, ktorý im dal kráľ Balduin II. a stál v susedstve chrámu Šalamúnovho (templum). Nosili biely plášť s červeným krížom. Rád veľmi sa rozšíril nielen vo Svätej zemi, ale i na západe, kde hlavné ich sídlo bolo mesto Paríž.

Kráľ *Filip IV. Krásny* nenávidel templárov, pretože boli vernými stúpecami pápeža Bonifáca VIII., i bažil po ich veľkých majetkoch vo Francúzsku. Neustále ich obviňoval z hrozných priestupkov, ako že zapierajú Krista, šliapu sv. kríž a vykonávajú sľub na neuveriteľné ošklivé hriechy. Konečne donútil pápeža *Kliměnta V.*, že zrušil rád na sneme viedskom (XV. všeobecný) r. 1312.

Rád nemeckých rytierov bol pôvodne obyčajný spolok na opatrovanie nemeckých pútnikov v Jeruzaleme. Za III. výpravy premenený bol na rád rytiersky pričinením sa Fridricha, vojvodu švábskeho. Ich rehoľné rúcho bolo biely plášť s čiernym osemhranným krížom.

§ 29. Cirkevný rozkol a reformné snemy.

1. *Gregor XI.*, po Avignone prvý pápež v Ríme, dobre predvídal nebezpečenstvo, ktoré brozilo cirkvi, a preto na smrteľnej posteli zaprisahal kardinálov, aby nástupcu jeho zvolili v Ríme, kde by sa pápež trvale usadil. Zvolený bol

Urban VI. (1378—1389), muž prísnych mravov, horlivý stúpe-
nec reformných úsílí. Ale Urban VI. svojou veľkou prísnosťou
pri reforme dvora pápežského a sboru kardinálskeho, popu-
dil proti sebe väčšinu kardinálov, hlavne francúzskych, takže
títo zvolili si protipápeža *Klimenta VII.* (1378—1394), ktorý u-
sadil sa v Avignone a získal si Francúzsko, Španielsko i Škót-
sko. Tak vznikol 40-ročný pápežský rozkol (1378—
1417), na nesmiernu škodu cirkvi a na zneváženie dôstojnosti
pápežskej, ktorý rozdelil katolícky svet na dva tábory.

2. Smutný stav pápežskej stolice urýchlil, že kardináli za
súhlasu niektorých kniežat svolali snem do Pizy r.
1409, aby urovnali rozkol a vykonali pravú reformu cirkvi „v
hlave a v údoch.“ Snem pizský sosadil pravého rímskeho pá-
peža Gregora XII. ako i protipápeža avignonského Benedikta
XIII. zvolil nového protipápeža Alexandra V. a po jeho smrti
nehodného Jána XXIII. Tak boli teraz už traja pápeži a kaž-
dý mal svojich prívržencov. Snem v Pize nepriniesol nijakej
nápravy, ba pomery sa ešte zhoršili.

Roztržka bola urovnaná pričinením sa cisára Žigmunda na
sneme kostnickom (XVI. všeobecný) od r. 1414—1418.
Ján XXIII. a Benedikt XIII. boli sosadení, a právoplatne zvolený Gregor XII., chcúc umožniť jednotu cirkvi, obnovil svolanie snemu do Kostnice, otvoril ho legátmi svojimi a hneď do-
brovoľne sa vzdal svojej dôstojnosti (1415). Riadnym nástupcom jeho potom zvolený bol horlivý a šlachetný kardinál Oto Colonna, ktorý prijal meno *Martin V.* (1417—1431) a bol všeobecne uznaný.

3. Martin V., aby priviedol cirkvi nápravu, svolal z tej príčiny nový snem do Bazileja, ale umrel skôr, ako sa snem sišiel. Nástupca jeho bol *Eugen IV.* (1431—1447), muž učený, zbožný a šlachetný, ktorý tiež mal na mysli predovšetkým nápravu cirkvi. Ale snem bazilejský nespĺnil nádeje, do neho skladané. Zpočiatku síce vyniesol niekoľko dobrých usnešení, ale neskôršie zablúdil na mylné cesty; namiesto nápravy a užitočnej práce hľadel len vážnosť a moc pápežskú podkopať. Keď potom najznamenitejší členovia snemu opustili, a Gréci, ktorí boli ochotní vyjednávať o unii, bližšieho miesta sa do-
žadovali, snem preložený bol roku 1438 do Ferrary.

Vo Ferrare pokračovali v poradách, v Bazileji prerušených, ale pre zdravotné, finančné a vojenské príčiny snem preložený bol do Florencie r. 1439. Tu bolo uzavreté spojenie Grékov s Rímom i s inými menšími východnými cirkvami (jakobiti, armeni, khaldi, maroniti). Usnesenia týchto snemov a usnesenia bazilejské, pápežom schválené, tvoria bazilejsko-ferrarsko-florencký snem (XVII. všeobecný) od r. 1431—1439. Posledný reformný snem bol V. lateránsky (XVIII. všeobecný) roku 1512, kde vynesené bolo síce mnoho náprav, ale nebolo z nich nič uskutočnené.

§ 30. Poslední pápeži stredoveku.

1. Po Eugenovi IV. nastúpil Mikuláš V. (1447—1455), s ktorým i humanizmus sa usadil na stolec pápežský, a preto pápeži od Mikuláša V. až po Leva X. menujú sa renesančnými pápežmi. Títo pápeži boli väčšinou učené a nadané mužovia, ktorí neoceniteľné zásluhy si získali v eurupskej kultúre tým, že podporovali v dobe humanizmu vedu a umenie. Príčinou sa týchto pápežov stalo, že Rím i dnes je najvýznamnejším strediskom umelcov a umeleckých pokladov. V tomto ohľade vynikali: *Mikuláš V.*, muž šľachetný, výtečný rečník, veľký učenec a priateľ vied i umení. V Ríme opravil a vystavil 40 kostolov a založil vatikánsku knižnicu. Za jeho panovania bolo posledné korunovanie rímskeho cisára, Fridricha III. r. 1452. *Sixtus IV.* (1471—1484), veľký učenec toho veku a najštedrejší ochranca učencov, veľmi mnoho obetoval na kultúrne a vedecké ciele. Dokazuje to zveľádovanie vatikánskej knižnice, ako aj umelecká tvorba a skvostné ozdobenie takzvanej sixtinskej kaplnky. *Julius II.* (1503—1515) začal stavať chrám sv. Petra v Ríme, podporoval humanistov, šíril klasickú literatúru a sriaďoval tlačiarne. Svolal V. snem lateránsky (XVIII. všeobecný), otvorený r. 1512.

Pápeži renesanční mali veľké zásluhy i v tom, že bystrým zrakom poznali turecké nebezpečenstvo a že neľutovali nijakej obetavosti na zastavenie hroziaceho mohamedanizmu.

2. Ale poslední pápeži stredoveku málo dbali na pálčivú nápravu cirkevnú, lebo skoro všetkých opanoval renesančný duch, čo priviedlo do cirkvi veľa svetského smýšľania. Mnohí boli skorej svetskými kniežatmi, ako duchovnou hlavou cirkvi, a dopúšťali sa i toho, že hľadeli zaopatriť svojich príbuzných duchovnými úradmi (*nepotizmus*), s čím u niektorých spojené boli i mravné poklesky.

3. Za renesančných pápežov a hlavne za Alexandra VI. také hlboké poníženie zastihlo cirkev, ako v IX. a X. storočí. Boh dopustil tieto smutné pomery v cirkvi, aby ju očistil od všetkého, čo prekážalo jej pôsobeniu. Javí sa v tom Prozreteľnosť božia, ktorá síce dopustí, aby cirkev trpela, ale nenechá ju zahynúť; javí sa v tom i pomoc Kristova, lebo Kristus chcel ukázať svetu, že sila cirkvi nepramení z ľudských výtečností; chcel, aby všetky pokolenia videly, že „cirkev ani brány pekelné nepremôžu.“

Za Alexandra VI. kúzal proti mravnej skaze vo Florencii prísny dominikán *Jeronym Savonarola*, človek svätého života a chýrny rečník. Keď vždy ostrejšie karhal i pápežský dvor, Alexander VI. zakázal mu kúzať. Ale on neposlúchol pápeža, ba verejne hlásal, že jeho voľba je neplatná. Neskoršie zasahoval i do politických vecí, a preto bol od svetскеj moci chytený, žalárovaný a upálený (1498). Savonarola chybil, že vzpíral sa pápežovi, ale jeho život a snahy boli bezchybné; *ostal verný ku katolíckej cirkvi až do posledného dychu a skonal kajúčne.*

Cirkev na konci XV. storočia bola v kritickom stave. Kde-tu staly sa pokusy napraviť cirkevné pomery, ale nijaké reformné úsilie nevedlo k cieľu. Posledný pápež pred reformáciou bol *Leo X.* (1513—1521), ktorý na V. sneme lateránskom nevedel už pričiniť sa o to, aby reformné usnesenia vážne boli uskutočnené.

B) DEJINY VNÚTORNÉ.

§ 31. Správa cirkvi, bohoslužba a mravný život kresťanov.

1. V cirkevnej správe najväčší význam mal pri-mát (prvenstvo) rímskeho pápeža. Podľa ustanovenia Krista Pána od začiatku bol uvedený a vykonávaný, ale v stredoveku vyskytoval sa v nových dejoch. Jasne dokazuje to počínanie pápežov. Oni bdeli nad čistotou viery Kristovej, zavrhovali bludy a chránili cirkevné práva proti prechmatom

svetských kniežat i cisárov. Sriaďovali biskupstvá, potvrdzovali biskupov i metropolitov, schvaľovali synodálne usnesenia, a prijímali odvolanie od biskupov i krajinských snemov. Prislúchalo im aj právo korunovať rímskeho cisára a svolávať všeobecné cirkevné snemy.

2. V tomto čase vzniklo i kanonictvo. Po príklade sv. Augustína mestský biskup *Chrodegang* shromazdil r. 760 okolo seba duchovenstvo svojej katedrály, žil s nimi spoločný život podľa osobitných pravidiel (canon); odtiaľ je pomenovanie *clerici canonici* (kanonici). Celý sbor kanonikov tvoril kapitolu, pretože každý deň čítali v spoločnej schôdzi kapitolu kanonických pravidiel. Kanonici rozoznávali sa od mníchov len tým, že neskladali sľuby a mohli mať i vlastný majetok.

3. Služby božie v tomto čase zvelebené boli spevom chorálnym či gregorianským a sprievodom organov. Sviatosti vysluhovaly sa zväčša tak, ako za predošlých časov. Stredom služieb božích od apoštolských časov bola vždy *Sviatosť Oltárna*, ale stredoveká zbožnosť zvelebila úctu k nej novými úkonmi. V XIII. storočí zavedený bol sviatok Božieho Tela a sprievod so *Sviatosťou Oltárnou*.

Sväté prijímanie bolo síce zanedbávané, čoho dôkazom je nariadenie IV. snemu lateránskeho, ale v druhej polovici stredoveku uvedené bolo častejšie prijímanie znova. Odchýlne od starovekej cirkvi, na západe od XII. storočia prijímali všeobecne len pod spôsobom chleba. Vo sviatosti pokánia verejná pokuta zmenená bola v stredoveku inými skutkami, aké boli: modlitba, pôst, bičovanie, púte, účasť na krížových výpravách a odpustky. Pri odpustkoch potrebná bola vždy sv. spoveď.

V stredoveku veľmi povznesená bola úcta svätých a relikvií. Zbožnosťou pribudlo i viac sviatkov, ako: Najsvätejšia Trojica, Všetkých Svätých, sviatky apoštolov a evanjelistov. Zpomedi svätých v tomto veku uctievala sa najmä *Panna Maria*, a od XII. storočia do cirkevného roku zavedený bol nový sviatok, t. j. Nepoškvrnené Počatie Panny Marie. Na jej počesť zasvätená bola sobota a složené bolo mnoho modlitieb (*Zdravas'*, *Anjel Pána*) i hymien. zavedené boli mariánske hodinky, sv. ruženec a krásna antifóna *Salve Regina*, ktorá už v XI. storočí bola každodennou piesňou španielskych námorníkov a pochodovým spevom križiackych vojakov.

4. Cirkev starala sa veľmi bedlive o mravný život kresťanov.

Pritom obmedzovala i vášne a pohanské zvyky. Také obyčaje boli: *kroná pomsta, pústné právo, ordálie* (súdy božie) a *čary*. Proti krvnej pomste a pústnému právu cirkev zaviedla boží mier (treuga Dei), ktorý staral sa o bezpečnosť osoby a majetku. Ordálie boli zbytkom pohanských zvykov a vychádzali z tej domnienky, že všemohúci a spravodlivý Boh ani na svete nedopustí, aby nevinnosť trpela. Najobyčajnejšie ordálie boli: lós, kríž, posvätný chlieb, oheň, voda, súboj a sv. prijímanie. Najviacej škodily cirkevnému životu *čary*, čiže povera v strigách, podľa ktorej ľudia, najmä ženy môžu sa spojiť s diablom, aby rozličné podivné veci konali. Táto povera bola všemožne rozšírená a proti nej darmo sa postavili pápeži, snemy a univerzity. Pospolitý ľud prenasledoval, súdil a usmrcoval čarodajnice ukrutnými pôsobmi, hlavne v Nemecku. Len v XVIII. storočí bolo to celkom odstránené.

Najmä starala sa cirkev o *chudobu*, zakladajúc chudobince i nemocnice. Strediskom karitatívnej činnosti stali sa predovšetkým kláštory stredoveké. Blahodarným vplyvom cirkevným povznesený bol i rodinný život, pretože cirkev usilovala sa vo všetkých krajinách dať úctu stavu manželskému, a zabezpečiť žene dôstojnosť i rovnosť s mužom.

Stredovek mal veľké mravné chyby a nedostatky medzi duchovenstvom i medzi ľudom, ale tieto chyby neboli všeobecné. Mnohí biskupi a kňazi ostali verní svojmu povolaniu, vynikali učenosťou i svätosťou života; vplyv kresťanstva prejavoval sa vždy v živote súkromnom i verejnom.

§ 32. Nové rehole a kongregácie.

1. Na západe ujala sa všeobecne rehoľa sv. Benedikta. Jej zásluhy o cirkev a o verejné blaho vôbec uznávaly duchovné i svetské vrchnosti, preto obdarili jednotlivé opátstva veľkými darmi a výsadami. Ale práve tieto výsady, najmä vyňatie z právomoci biskupov, uvoľnily aj rehoľnú disciplínu, a veľké bohatstvo priviedly kláštory neraz na okraj záhuby.

Keď koncom IX. storočia a v X. stor. nastal veľký úpadok, pravú reformu rehoľnej disciplíny započal novozaložený kláštor *Clugny* v Burgundsku (r. 910), ktorého prvým opátom bol zakladateľ jeho *Berno*. V tomto kláštore zachovávaná bola rehoľa sv. Benedikta v pôvodnej prísnosti a čistote. Podľa

tohoto vzoru opravované boli kláštory v Gallii, Nemecku, Itálii, Británii a v Španielsku; všetky tieto kláštory vstúpili do spolku a tvorily spolu takzvanú *kongregáciu clugnskú*.

Táto kongregácia i reformy pápeža Gregora VII. tak oživily náboženského ducha, že mnohí mužovia odobrali sa do samoty a stali sa zakladateľmi nových rehoľ, ktoré boli potom pravou oporou cirkvi.

(v. 2. Na prvom mieste stojí prísna rehoľa *kartuziánov*, ktorú založil (v Chartreuse pri Grenoble) okolo r. 1084 *sv. Bruno*, kanonik a slávny učiteľ na katedrálnej škole remešskej (rheimskej). Kartuziáni zaoberali sa modlitbou, rozjímaním, poľnou prácou, opisovaním kníh, vyučovaním a misiami. Mali hrubý oblek, stále mlčali (jediný pozdrav ich bol: „memento mori — spomeň si na smrť“), a úplne zdržovali sa mäsitých pokrmov. — Na Slovensku usadili sa vo Spiši r. 1285.

Rehoľu *cisterciátskú* založil r. 1098 *sv. Robert* (v Citeux, neďaleko Dijonu), ktorý novozaloženému kláštoru predpísal veľmi prísne pravidlá. Rehole dostalo sa neobyčajného lesku, keď hlásil sa do kláštora 22-ročný mladík *sv. Bernard* (nar. 1091) so svojimi príbuznými a priateľmi. Sv. Bernard je pokladaný za druhého zakladateľa rehole a stal sa jej najväčšou ozdobou. R. 1115 založil kláštor Clairveaux (Jasné údolie) vo Francúzsku, odkiaľ vychádzali rehoľníci do nových kláštorov, takže pred smrťou (1153) spravoval 160 kláštorov. Sv. Bernard žil v prísnom sebazaprení, či bol na svojich apoštolských cestách, v paláci kráľovskom alebo doma vo svojom kláštore. Svätosťou života, ohnivou horlivosťou a úchvatnou výrečnosťou stal sa hýbaddom svojho veku natoľko, že pápeži a králi spravovali sa jeho radami. Rehoľa okolo r. 1300 mala 1800 kláštorov a neoceniteľné zásluhy si získala v šírení kultúry, hlavne v roľníctve a v ovocinárstve.

Zakladateľom rehole *premonštrátskej* (Prémontré pri meste Laon) r. 1120 bol *sv. Norbert*, ktorý žil prv svetský život, ale bleskom omráčený oddal sa celkom Bohu. Rehole svojej dal predpisy sv. Augustína, ktoré spojovaly život činný s rozjímaným.

3. Na základe rehoľných predpisov sv. Augustína založil Euzeb, ostrihomský kanonik, r. 1250 v Pilišských horách neďaleko Ostrihomu

novú rehoľu *paolínov*, ktorá rozšírila sa po celej Európe i po Slovensku. Jozef II. zrušil i túto rehoľu, ale r. 1902 bola obnovená a prvý kláštor mali u nás vo V. Levároch. Dnes len v Poľsku majú kláštory.

Rehole, ktoré zasvätili sa osobitnej úcte Panny Marie, boly: *rehoľa karmelitánov* a *servítov*.

§ 33. Stredoveké bludy. Inkvizícia.

1. V prvej polovici stredoveku bludárstva nemaly väčšieho významu, ale bludy, ktoré vznikly v XII. storočí, silne otriasly cirkev i štát. Boly to bludárstva sociálneho rázu, ktoré vystupovaly proti cirkevnej i svetskej vrchnosti a proti bohatstvu cirkvi. Ich pôvod hľadať treba v spoločenských nesrovnalostiach. Boli to valdenci a albigenci.

2. Zakladateľom valdencov bol *Peter Valdus*, bohatý lyonský kupec, ktorý rozdal svoje imanie, kázal chudobu, apoštolskú prostotu, a tvrdil, že i laici môžu hlásať slovo božie.

Valdenci zavrhovali cirkevné imanie, synody, pápežstvo, biskupov, duchovenstvo a všetky cirk. poplatky, neuznávali sviatosti (len krst a večeru Pána), omšu sv., sviatky, obrady, modlitbu za zomrelých, kostoly a púte. Večera Pána bola im obyčajným chlebom a vínom, ktorú každý laik môže zhotoviť a pod obidvoma spôsobmi rozdávať.

Albigenci, nazvaní od mesta Albi alebo Albiguy v južnom Francúzsku, učili bludárstvo gnosticcko-manichejské, ktoré doniesli z Bulharska na západ kupci (Bogomili). Sami nazývali sa *Kathari* (čistí), z ktorého názvu vzniklo nemecké slovo *Ketzer*, a slovenské *kačír*.

Ich učenie je *dualizmus*, t. j. vedľa večného, dobrého Boha je večná, zlá hmota. Zavrhovali základné pravdy kresťanské, ako božstvo Ježišovo, cirkev, sviatosti, sv. omšu, duchovenstvo, manželstvo a svetskú vrchnosť.

3. Tieto podvratné a nebezpečné bludárstva, ktoré šírily sa skryte a potajomne, pohly cirkev i štát k spoločnému zakročeniu, k zavedeniu osobitného súdu, t. zv. inkvizície. Po bojoch albigenských na synode *toulonskej* r. 1229 za pápeža Gregora IX. sriadený bol formálny súd inkvizičný.

Tento súd vykonávali zpočiatku biskupi, ktorí v každej obci ustanovili kňaza a niekoľko prísažných laikov, aby hľadali bludárov a aby ich alebo ich ochrancov udali hneď biskupovi alebo svetskej vrchnosti.

Pápež Gregor IX. r. 1232 sveril inkvizíciu na *dominikánov*, ale trestanie kačírov prevzala svetská moc, ktorá

vidiac v bludároch osoby štátu nebezpečné, trestala ich často smrťou, obyčajne upálením.

Pri *správnom posúdení inkvizície* treba vyzdvihnúť tieto okolnosti: a) V stredoveku trestné právo bolo oveľa prísnejšie a ukrutnejšie, ako dnes a cirkev prevzala to, čo bolo do života uvedené. b) *Stredovekí* bludári, proti ktorým zavedená bola inkvizícia, boli nebezpeční anarchisti, ktorí svojimi rozvratnými ideami nielen podkopávali cirkev a štát, ale ohrožovali aj spoločenskú bezpečnosť. c) Prísnosť trestu smrti vysvetliť možno z presvedčenia, aké mali kresťanskí panovníci o kacírstve. Už rímski cisári kresťanskí vyhlasovali kacírstvo za zločin občiansky a za veľzradu. Tento názor trval i vo stredoveku, ba i neskôr, keďže reformátori, hlavne anglikáni, upotrebovali ho tiež proti pravoverným katolíkom. *Trest smrti na bludárov* teda nie je osobitosťou stredoveku, tým menej cirkvi, ale bol to všeobecný zjav ľudského smýšľania.

4. Od cirkevnej inkvizície rozoznávať treba inkvizíciu španielsku, zavedenú Ferdinandom Aragonským a Izabellou Kastílskou so súhlasom pápeža *Sixta IV.* r. 1478. Táto inkvizícia mala cieľ jednak zlomiť moc vyššej šľachty, jednak chrániť kresťanské Španielsko od nepriateľov viery a ríše. Boli to hlavne tajní židia (maranos) a tajní mohamedáni (moriskos), ktorí prijali kresťanstvo len preto, aby pod zámkou kresťanstva tým úspešnejšie mohli podkopávať vieru a blaho štátu. Hlavným inkvizítorom bol síce dominikán (prvý Tomáš Torquemada) a členovia súdov boli duchovní, ale kráľ ich menoval, v mene kráľovom vynášali rozsudky; a pre kráľovskú pokladnicu odoberali majetky. Cirkev teda nie je zodpovedná za prechmaty, ktoré páchané boli pri súdoch tejto inkvizície, lebo biskupi a pápeži nikdy neschvaľovali počínanie španielskych kráľov. Tento súd vyžadoval mnoho obetí, ale predpokladá spisovatelia zveličujú ich počet a páchané ukrutnosti. Španielska inkvizícia zrušená bola r. 1820.

§ 34. Rehole žobravé.

1. V tomto čase vznikly ešte dve nové rehole žobravé, a to rehoľa františkánov a dominikánov. Keď mnohí kresťania začali prejavovať hnev a nenávisť proti bohatému kléru svetskému i rehoľnému, a bludárske sekty valdencov i albigencov využili túto nespokojnosť na rozšírenie svojich podvratných snáh, nebezpečných cirkvi i štátu, v y -

stúpili mnísi žobraví, odení hrubým rúchom, opásaní povrazom, aby kázali čisté evanjelium Kristovo po mestách a po dedinách nielen slovom, ale i príkladom. Uviedli apoštolskú jednoduchosť i chudobu a prosili u dvier o kúsok chleba, odtiaľ ich meno „rehole žobravé.“ Táto idea zrodila sa v hlave sv. Františka z Assisi, zakladateľa františkánov a ideu prevzal od neho sv. Dominik, zakladateľ rehole dominikánskej.



Sv. František Assiský.

2. *Sv. František* (Serafinský) narodil sa r. 1182 v italskom meste *Assisi* (v Umbrii) a dostal pri krste meno *Ján*. Jeho otec *Peter Bernardone* bol bohatý obchodník a chcel mať i syna obchodníkom. Matka bola z kraja *Provence* a malý *Ján* naučil sa od nej francúzsky, preto ho nazývali „malým Francúzom“ (*Francesco*) a to meno mu ostalo. Bystrým a ušľachtilým duchom obdarený mladík stal sa čoskoro vodcom assiskej

mládeže, s ktorou viedol hlučný a veselý život po italských mestách, ale pritom nedopustil sa ľuďských priestupkov. V štedrosti svojej rozdával peniaze chudobným a bol milosrdný k úbohým. Keď upadol do zajatia a ťažko ochorel, odvtedy zväžnel. Ale jeho štedrosť stále sa stupňovala, takže rozdal chudobným všetko, čo mal: drahé šaty, kone, ba i otcovo súkno, preto otec ho vytvoril z dedičstva. František od toho času odieval sa rúchom žobráckym, vyhľadával samotu i posluhoval chorým a keď počul vnútorný hlas: „Františku, id' a oprav dom môj“, zbieral príspevky na opravu kostola vo svojom rodisku a na kaplnku Panny Marie Anjelskej za mestom. Táto kaplnka bola Františkovi veľmi milá; nazýval ju svojím podieľčekom (*Porciunkula*) a stala sa kolískou jeho rehole. V tejto kaplnke počul (r. 1209) slová sv. evanjelia: „Nemajte zlata, ani striebra, ani peňazí vo svojich opaskoch, ani kapsy na ceste, ani dvojho oblečenia, ani obuvy, ani paličky; hodný je zaiste robotník pokrmu svojho.“ Tieto slová nevýslovne pôsobili na Františka, preto radostne zvolal: „Toto je, čo ja hľadám a po čom túžim.“ Tu poznal svoje pravé povolanie, opásal sa povrazom a začal kázať chudobným evanjelium i pokánie, čím stal sa zakladateľom aj italského ľudového rečníctva. Jeho život vzbudil nasledovateľov, a založil rehoľu, ktorú z hlbokkej poníženosti pomenoval: „*Mení bratia*.“ Rehoľa bola schválená ústne pápežom Inocentom III., ale potvrdil ju len Honorius III. r. 1223. Na prosbu sv. Kláry z Assisi založil pre ženy *II. rád* (klarisky) a pre ľudí vo svete žijúcich *III. rád*, ktorý vychoval potom na stá svätých zo všetkých stavov. František precestoval Itáliu i Španielsko, a pôsobil aj v Egypte a v Palestíne, túžiac po mučeníctve. Mučeníctvo nedosiahol, ale dvoma rokmi pred smrťou na vrchu Alverno obdarený bol ranami Kristovými (stigmata D. N. J. Chr.). Umrel 4. októbra r. 1226 v Porciunkule, o dva roky vyhlásený bol za svätého. Odpočíva v Assisi v prevelebnom gotickom chráme, jemu na počesť zbudovanom.

Sv. František je neobyčajný zjav v dejinách cirkevných i svetových. Jeho život je najkrajším výrazom evanjelia, ktorý hlbokou múdrosťou ukazuje svetu, ako treba spojiť pevnú vieru s vrúcnou láskou k Bohu i v najväčšej chudobe.

Jeho rehoľa veľmi rýchlo sa rozšírila; už r. 1264 mala v 33 provinciách vyše osemtisíc kláštorov. Do Čiech prišli r. 1223, na Slovensku mali prvý kláštor v Trnave, údajne ešte za života sv. Františka.

3. Zakladateľom druhej žobravej rehole bol *sv. Dominik*, zo vznešeného španielskeho rodu, z mesta Kalarogy. V južnom Francúzsku videl cirkev spustošenú bludármi albigencami, a na ich obrátenie založil r. 1215 v Toulouse rehoľu kazateľov (väčších bratov) na základe úplnej chudoby sv. Františka. Vedľa mužskej založil i ženskú

reholu a tretí rád pre oschy, vo svete žijúce. Sv. Dominik neustále prikazoval svojim duchovným synom starosť o zdokonaľenie vlastné a iných, uviedol peknú pobožnosť sv. ruženca, ale najväčším dielom jeho bolo čiastočné obrátenie albigen-cov. Umrel r. 1221 a bol pochovaný vo svojom kláštore v Bologni.



Sv. Dominik.

V našej republike dominikáni usadili sa r. 1226 v Prahe, ale čoskoro zakladané boli ich kláštory po väčších mestách. Na Slovensku prvý kláštor mali v Košiciach za kráľa Ondreja II. (1205—1235).

Rehole žobravé mali až do založenia jezuitov zo všetkých rehoľ najväčší vplyv vo všetkých čiastkach sveta, lebo najlepšie vyhovely potrebám vtedajšieho veku.

§ 35. Wicleff a Hus.

1. Prvý, ktorý medzi stredovekými bludármi zostavil celú bludnú sústavu, bol *Ján Wicleff* (1324—1384), predchodca reformácie.

Wicleff bol profesorom oxfordskej univerzity a farárom v Lutterworthe; na reformátorskú cestu vstúpil za pápežov avignonských.

Wicleff učil panteizmus (že celá príroda je výronom podstaty božej), fatalizmus (že všetko sa deje z nevyhnutnosti), absolútnu predestináciu (že príčina spasenia nie je v zásluhách človeka); učil, že cirkev je sbor predurčených a je neviditeľná, pápež že je antikrist, Písmo sv. že je jediným prameňom viery. Zavrhol sv. omšu, prepodstatnenie a skutočnú prítomnosť Kristovu vo Sviatosti Oltárnej, spoveď, posledné pomazanie a odpustky; keď je kňaz v smrteľnom hriechu, udeľuje vraj sviatosti neplatne a v takom stave nikto nie je pánom svetským, ani prelátom, ani biskupom. Wicleff hlásal takto nebezpečné zásady, ktoré znamenaly nielen náboženskú ale i sociálnu revolúciu.

2. Na reformátorskú cestu v Čechách vstúpil *Majster Ján Hus*, druhý predchodca reformácie. Hus narodil sa v mestečku Husinci roku 1369. Študoval v Prahe, roku 1400 vysvätený bol za kňaza. Kázal v kostole sv. Michala na Starom meste v Prahe, neskoršie v kaplnke Betlehemskej. Ale kazateľstvo bolo Husovi vedľajším zamestnaním, jeho hlavná činnosť bola na univerzite.

Čulé styky univerzity pražskej s oxfordskou, najmä od sobášu dcéry Karola IV. s kráľom anglickým Richardom II. (1382), priniesly do Čiech spisy Wicleffove, ktoré priviedly Husa na rozcestie a našly v ňom horlivého rozširovateľa i ochrancu. Prvá srážka o Wicleffa na pražskej univerzite udala sa r. 1403, keď univerzita väčšinou hlasov poľskej, saskkej a bavorskej skupiny poslucháčov zavrhlá 45 článkov Wicleffových.

3. Rok 1408 znamená obrat v živote Husovom. Toho roku rokovala česká skupina poslucháčov na univerzite pražskej znova o článkoch Wicleffových a jednomyseľne boli zvrhnuté s dodatkom: „v smysle ich kacírskom, bludnom alebo pohoršlivom.“ Týmto dodatkom zvrhnutie stratilo svoju cenu a stalo sa neúprimným. Keďže za toto obmedzené odsúdenie zaujal sa hlavne Hus, stal sa tým podozrelým u arcibiskupa i začala sa roztržka medzi ním a arcibiskupom. K týmto roztržkam prišla aj otázka cirkevno-politická.

Keď ani univerzita, ani arcibiskup nechceli ustúpiť od pravého rímskeho pápeža Gregora XII., to použili Česi na univerzite proti ostatným trom cudzím skupinám (národom). Vyslovili súhlas s kráľom a pričinením sa Husovým vymôhli, že kráľ Václav IV., odporca Gregora XII., r. 1409 vydal *dekrét o Kutnej Hore*, ktorým pridelujú sa Čechom na univerzite tri hla-

sy a ostatným poslucháčom (národom) len jeden. Týmto dekrétom Hus stal sa rozhodujúcou osobou na univerzite a wicleffstvu otvorené boli brány dokorán.

Pápež Alexander V. vydal bulu proti wicleffistom v Čechách, v ktorej učenie Wicleffovo pod trestom kliatby zavrhol, a zakázal kázať v súkromných kaplnkách. Tu Hus r. 1410 vypovedal cirkevnej vrchnosti poslušnosť a rozišiel sa s cirkvou celkom. Nedbal na kliatbu, ale pokračoval v útokoch, ktoré smerovali k zmene cirkevných a spoločenských pomerov.

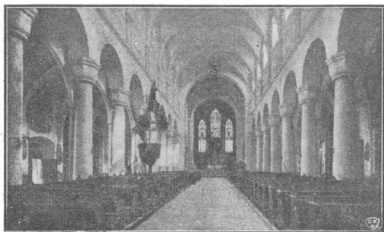
Husov odboj proti cirkevnej vrchnosti vyvrcholil r. 1412, keď pizský pápež Ján XXIII. dal kázať odputky za zvyčajné podmienky a za almužnu na vojnu proti Ladislavovi, kráľovi neapolskému. Hus útočne vystúpil proti odpustkom a jeho stúpenci vystrojili potupný sprievod s bulou pápežskou, ktorú verejne spálili, robiac pritom v kostoloch i na uliciach rozličné výtržnosti. Ján XXIII. vydal preto kliatbu na Husa a vyhlásil interdikt na každé miesto, kde by sa Hus zdržoval. Kráľ Václav, obávajúc sa nemilých následkov, poradil Husovi, aby Prahu opustil.

§ 36. Hus v Kostnici.

1. Pápež Ján XXIII. svolal roku 1414 do Constanz (Kostnice) všeobecný cirkevný snem, aby napravil neporiadky v cirkvi. Žigmund, ktorému ako budúcemu pánovi Čiech záležalo na dobrej povesti krajiny, sľúbil pápežovi, že sa pričíní o to, aby Hus prišiel na snem. Hus s ochranným sprievodným listom Žigmundovým (*salvus conductus*) a na radu kráľa Václava privolil a chystal sa na cestu. Keď Hus prišiel so Kostnice (3. nov. 1414), pápež Ján XXIII. sňal s neho kliatbu, aby v Kostnici mohli byť konané služby božie, a ponechal ho len v suspenzii, aby nekonal úkony kňazské. Ale Hus, nevážiac si príkazov predstavených cirkvi, slúžil denne v príbytku svojom sv. omšu. Keď započalo sa vyšetrovanie proti nemu, ako podozrelý z kacírstva, podľa cirkevných zákonov uväznený bol v kláštore dominikánskom.

Po predbežnom vyšetrovaní pripustený bol na verejné vypočutie dňa 5., 7. i 8. júna 1415, preto prevedený

bol do väzenia v kláštore františkánskom, kde vypočutie malo byť konané. Pri treťom vypočutí za prítomnosti kráľa Žigmunda prečítané boli články zo spisov Husových počtom 39 (neskoršie ustálené na 30), ktoré snem vyhlásil za bludné alebo poburujúce a pohoršlivé. Hus bol vyzvaný, aby články odvolal. Ale keď odvolať nechcel, a keď všetka námaha sne-



Katedrála v Kostnici.

mu i kráľa Žigmunda nakloniť Husa k odvolaniu bola zmařená, v 15. verejnom zasadnutí snemu dňa 6. júla r. 1415 vyhlásený bol za kacíra; nasledoval hneď smutný obrad degradácie kňazského úradu. Hus odovzdaný bol potom svetskej moci, a na rozkaz Žigmundov mestská rada podľa zákona odsúdila ho na spálenie.

2. Vytýkané býva snemu, že Hus nebol bludárom, ale že bol odsúdený preto, že káral hriechy preláto, a že pre falošné svedectvá bol vydaný na oheň. Kto pozná učenie katolíckej cirkvi, nemôže popreť, že Hus v náuke o cirkvi odchyľil sa od vierouky katolíckej. Bludné články podľa Husovho vlastného priznania boli vyňaté z jeho spisov, a tak snem po obvyklom procese musel žiadať Husa, aby odvolal: keď neodvolal, musel ho odsúdiť.

Články, pre ktoré bol Hus odsúdený v Kostnici, v podstate totožné sú s bludmi Wicleffovými: a) Cirkev je výlučne sbor predurčených k životu večnému (spoločnosť neviditeľná). b) Hlava cirkvi je jedine Kristus; Peter nebol hlavou cirkvi, a pápež nie je nástupcom Petrovým: dôstojnosť pápežská uvedená je len z moci cisárskej. c) Poslušnosť v cirkvi ne-

zakladá sa na Písme sv., ale je výmyslom vyššieho duchovenstva, preto každý kňaz, ktorý podľa zákona žije, musí kázať, i keby bol vyobcovaný. d) Vo sviatosti pokánia kňaz odpustenie hriechov neudeluje, ale len ohlasuje. e) Dobré skutky, vykonané v stave ťažkého hriechu, sú hriešne. f) Smrteľným hriechom stráca každý svoju moc duchovnú alebo svetskú. g) Písmo sv. je jediným prameňom viery; tradíciu, druhý prameň viery, nezavrhne celkom (veľkí učitelia cirkevní a prvé snemy sú i jemu autoritou), ale zamietajú učiteľskú autoritu cirkevnú.

Najväčšie výčitky robené boli kráľovi Žigmundovi, že porušením ochranného listu zavinil smrť Husovu. Ale tento list, ktorý bol písaný nie všeobecnému snemu, ale poddaným Žigmundovým, dával Husovi ochranu na ceste do Kostnice a z Kostnice nazpäť. Chránil ho i v Kostnici pred násilím, ale nemôhol ho vytrhnúť z právomocnosti snemu. Isté je, že ochranným listom Husovi nebol sľúbený bezpodmienečný návrat do Čiech, a Hus ho ani nežiadal, ani takého sľubu od Žigmunda nedostal. Vysvitá to jasne i z toho, že po smrti Husovej českí páni poslali 2. septembra r. 1415 vášnivý list snemovným otcom, ale netýkajú sa ani slovom zmienky o nejakom porušení ochranného listu. Kostnický snem konal správně; nedopustil sa vierolomnosti (akoby slovo, dané kacírovi, nebolo záväzná) a neporušil nijaké právo, keď chránil neporušenosť katolíckeho učenia.

6. *Všetci životopisci* Husovi shodujú sa v tom, že Hus bol kňaz mravne bezúhonný a že mal ušľachtilé opravné snahy. Vynikal ozaj prísnou čistotou mravnosti a horlivosťou proti všetkým nerestiam. Pri tom bol obratným a výborným ľudovým rečníkom. Taktiež uznávajú veľký význam Husov, oceňujúce zásluhy jeho o pravopis český, o rýdlosť jazyka a o literatúru českú. Hus týmto úsilím spojoval vrúcnu lásku k vlasti a k národu českému, takže stal sa vynikajúcim mužom v Prahe, miláčkom ľudu a vzácnou osobou u kráľovského i aribiskupského dvora.

Ale Hus mal i svoje *chyby*, na ktoré poukazuje sám Palacký, český historik. a) Bol bojovnej a neústupnej povahy a vo svojich názoroch spieral sa proti každému inému presvedčeniu. Vo verejnom vystupovaní jeho javí sa *nedostatok kresťanskej pokory* a poslušnosti, keď v tých búrlivých časoch i proti zákazu verejne káral chyby a poklesky predstavených cirkvi. b) V povahe Husovej javí sa *nedôslednosť a neúprimnosť*. Pápežovi pizskému Jánovi XXIII. a kardinálom písal lichotivé listy, kým v kázňach ich unižoval. Tvrdil, že články zo spisov jeho nie sú dobré vyňaté, ale nechcel, aby hlavný spis jeho „O cirkvi“ bol vydaný snemu. c) Najjasnejšie ukazujú sa temné stránky povahy Husovej v jeho snahách o nápravu cirkvi. Chcel povzniesť mravnosť me-

dzi duchovenstvom, volil k tomu *nevhodné miesto a chybný spôsob*. Útočným kázaním pred obecným ľudom snižoval úctu ku kňazom a *podoral autoritu cirkevnú*.

§ 37. Búrky husitské.

1. Zvesť o smrti Jána Husa vzbudila v Čechách veľké pobúrenie. Jeho stúpenci pokladali ho za mučeníka, a odpor na všetkých stranách sa vzťahal. V čelo husitskej strany postavil sa *Ján Žižka z Trocnova*. Kalich stal sa viditeľným znakom odboja, hoci Hus užívanie kalicha neuviedol a len z Kostnice schválil. Žalobci Husovi nesmeli sa do Čiech vrátiť, domy odporcov Husových v Prahe i na vidieku boli vyplienené, kňazstvo bolo týrané a pobité. Spory medzi katolíkmi a husitmi stávaly sa prudkejšie, a smrťou kráľa Václava (16. aug. 1419) zmizla i posledná opora bezpečnosti a pokoja v krajine. Husiti nechceli uznať Žigmunda za kráľa českého. Vznikly ukrutné husitské vojny, ktoré krajinu českú a okolité krajiny po celých 15 rokoch pustošili. Husiti oborili sa na kostoly, kláštory a fary, oltáre a obrazy ničili, kňazov i rehoľníkov vyhнали, knižnice spálili a mnoho cenných pamiatok skazili.

Ale medzi husitmi nebolo svornosti, rozpadli sa na dve hlavné strany. Miernejší boli kališníci či utrakvistí, ktorí pod obojím spôsobom prijímali, ale inak od katolíckeho učenia sa neodchyľovali. Druhú stranu tvorili táboriti, ktorí mali stredisko na vrchu Táboře a ich vodcom bol zakladateľ hradu, Ján Žižka z Trocnova († 1424). Smutné pomery v Čechách pohly kališníkov, aby sa smierili s cirkvou katolíckou, preto r. 1433 začali vyjednávať s cirkevným snemom bazilejským. Ale táboriti o smierení s cirkvou nechceli počuť, preto kališníci spojili sa s katolíkmi proti táboritom a prišlo k bratovražednému boju, ktorý skončený bol úplnou pohromou táboritov pri Lipanoch 30. mája 1434.

Vyjednávanie so snemom bazilejským bolo zas obnovené, a konečne dohodnutá bola jednota s cirkvou katolíckou.

Zo zvyškov táboritov vznikla potom Jednota Českých bratov, ktorá chcela znova zbudovať cirkev od základov, aká bola za dob apoštolských. Ich duchovným pôvodcom bol *Peter Chelčický*. Najväčšmi vynikal českobratský

biskup *Ján Amos Komenský* (1592—1670), ktorý zdokonalil školstvo a vydal spisy o výchove mládeže na základe kresťanského náboženstva.

2. Husitské boje rozšírili sa aj na Slovensko. Od roku 1440—1455 za panovania *Jána Jiskru z Brandýsa* podmanili si husiti veľkú časť Slovenska. Husitské sídla boli na Slovensku v Bánovciach, v Zay-Uhrovciach, vo Veľkých Topoľčanoch a v iných miestach na Považí, ale husiti trvale zakoreniť sa nemôhli. Uhorský kráľ Matej r. 1462 zlomil ich životnú silu.

§ 38. Cirkevná veda.

1. V dobe, keď cirkev mala cieľ kresťanským duchom obrodíť germánske i slovanské národy, veda len v menších rozmeroch bola pestovaná; ale od časov Gregora VII. dosiahly vedy takého rozkvetu, že mnohé kláštorné a katedrálné školy premenené boli na univerzity (vysoké školy).

Najstaršie a najslávnejšie univerzity boli: v *Paríži* (XII. st.), v *Bononii* (XII. st.) a v *Salerne* (XI. st.). V Paríži pestovali hlavne teológiu a filozofiu, v Bononii právo a v Salerne lekárstvo. Pôvodne prednášali na univerzitách len po jednej vede, ale v XIII. storočí, a to najprv v Paríži, sriadené boli skoro pri každej univerzite 4 fakulty: teologická, právnická, lekárska a filozofická. Podľa vzoru týchto najstarších univerzít zakladané boli nové univerzity vo všetkých krajinách európskych, ako v Oxforde, Cambridge, v Prahe, vo Viedni, v Ríme, v Mainzi, v Krakove atď. V Bratislave r. 1467 založil univerzitu kráľ Matej; prednášali na nej teológiu a lekárstvo.

Stredoveké univerzity mali ráz cirkevný. Od XIII. storočia nesmela byť sriadená nová univerzita, len so schválením pápežským. Pápeži mohli si privlastňovať také práva na univerzity, lebo vznikly väčšinou z katedrálnych a kláštorných škôl, a vydržiavané boli väčšinou z majetku cirkevného.

2. Prvé miesto na univerzite mala teológia a dosiahla vrcholu v scholastike i v mystike. Do toho času veda teologická podávala zjavené pravdy z Pisma sv., zo sv. Otcov i z cirkevných snemov a na základe týchto prameňov vykladala ich pravý význam. Keď kresťanskí učitelia oboznámili sa bližšie s filozofiou gréckou, najmä s Aristotelom a keď filozofiu Aristotelovu začínali upotrebovať k porozumeniu i vysvetleniu náboženských právd, uviedli do teologie nový vedecký smer.

ktorý dostal názov *scholastika* (*schola* = škola; veda na vysokých školách pestovaná; *scholasticus* znamená: školský, vzdelaný, učený).

3. Medzi scholastikmi vynikal *sv. Tomáš Akvinský*, najväčší filozof a teolog celého kresťanstva. Narodil sa r. 1225 v Roccasecce z rodu akvinských grófov v kráľovstve neapolskom. Najprv bol vyučovaný v kláštore na Monte Cassino, potom študoval v Neapoli a vstúpil tam r. 1245 bez vedomia svojich rodičov do rehole dominikánskej. V tomto úmysle nezlomil ho ani dvojročný žalár, ani surové nástrahy so strany rodiny. Keď vyštudoval u znamenitého učiteľa Alberta Veľkého, učil na najchýrnejších univerzitách, v Kölne, v Paríži a v Neapoli. Žil úplne vede i zbožnosti, a začínal svoje štúdiá vždy s modlitbou pred krížom.

Jeho spisy majú nesmrteľnú cenu. Z teologických diel najdôležitejšie sú: Celok kat. viery proti pohanom, Zlatá refaz výkladov štvoro evanjelií. Koruna jeho spisov je *Summa Theologiae*, v ktorej sústavne vysvetľuje a odôvodňuje celé katolícke učenie. Napísal i krásne hymny o Sviatosti Oltárnej: *Pange lingua, Lauda Sion, Adoro Te*. Cestou na II. snem lyonský ochorel a umrel vo Fossanuove v cistercijskom kláštore 7. marca 1274.

Pápež Ján XXII. vradil ho r. 1323 medzi svätých a povedal o ňom: „Sv. Tomáš sám osvietil cirkev viacej, ako ostatní učitelia cirkevní.“ Pius V. vyhlásil ho za učiteľa cirkvi, a pre podivuhodnú učenosť, spojenú s čistotou i s vrúcnou zbožnosťou, dostal prímene: *doctor angelicus* — anjelský učiteľ. Pápež Lev XIII. vyhlásil ho r. 1880 za nebeského ochrancu všetkých katolíckych škôl.

4. Čo bola scholastika pre rozum, to bola mystika pre srdce a cit. Srdce, túžiac po Bohu, hľadalo náboženské pravdy čo najväčšími obsiahnuť. Najvyšším cieľom bolo milovať nado všetko Boha, ako najvyššie dobro a s ním už tu na zemi čo najužšie sa spojiť. Sústavný návod, ako možno človeku tohoto spojenia s Bohom dosiahnuť, podávala *mystika* (znamená: ponoriť sa sám do seba, rozjímať).

Zakladateľom mystiky bol *sv. Bernard* (†1153), opát kláštora cistercijského v *Clairvaux*. Najvýznamnejším mystickým dielom jeho je traktát „O milovaní Boha.“ Prekrásne sú jeho

reči o Veľkopiesni Šalamúnovej a jeho hymny, najmä „Ježiš, sladká pamäť tvoja.“ Hlavným zástupcom mystiky v XIII. storočí *sv. Bonaventúra*, vrstovník *sv. Tomáša Akvinského*, najväčší teolog a ozdoba rehole františkánskej. Učil v Paríži, stal sa generálom rehole a pápež Gregor X. menoval ho kardinálom i albánskym biskupom. Bonaventúra je veľký v scholastike a ešte väčší v mystike. Pre svoju nevinnosť a čistotu mravov dostal názov: *doctor seraphicus*. Umrel r. 1274 na II. sneme lyonskom. Kalvíni spálili jeho pozostatky r. 1562.

Mystika udržala sa v rozkvetе ešte i v XIV. a XV. storočí, hlavne v Nemecku a v Holandsku. V tejto dobe vynikal *Tomáš Kempenský* († 1471), ktorého spis: „*O nasledovaní Krista*“, najvýtečnejšie literárne dielo celej mystiky i protestantmi ctené a vážené je po Písme *sv. najväčšmi rozšírená kniha na svete*.

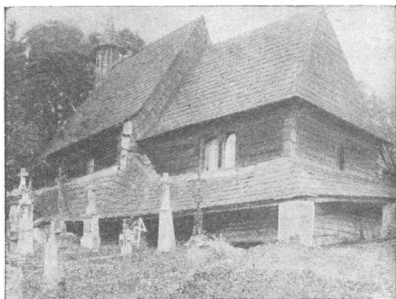
§ 39. Cirkevné umenie.

Prekrásne pamiatky stredovekého umenia vyjadrujú vrúcnu zbožnosť, ktorá vnukla umelcom najvznešenejšie myšlienky.

1. V *staviteľstve* (architektúre) zo starokresťanskej baziliky, ktorá udržala sa až do X. storočia, ešte za Karolingov vyvinul sa v Lombardii nový sloh *románsky*, (do tej doby padá i vývin jazykov románskych), ktorý vynikal vážnosťou a velebnosťou. Príznakom románskeho slohu je chór medzi hlavným oltárom a kostolnou loďou (presbyterium). Plochá povala nahradená bola krížovou klenbou, ktorú upevňujú ťažké stĺpy a piliere. V klenbách a otvoroch vládne výhradne polokruhový oblúk. Portál býval bohato rozčlenený a ozdobený. Tento sloh v XI. storočí všeobecne sa rozšíril a najvyššieho rozkvetu dosiahol v XII. storočí. Významné pamiatky slohu románskeho sú: v *Taliansku* dóm pizský, vo *Francúzsku* chrám toulouský, v *Nemecku* katedrála mainzská, spierska a wormská, v *Čechách* chrám sv. Juraia v Prahe.

V XIII. storočí vyvinul sa vo *Francúzsku* sloh *gotický*, ktorý dopel k najkrajšiemu rozkvetu v XIV. storočí. Znakom gotického slohu okrem mohutnej konštrukcie je bohaté rozčlenenie jednotlivých častí pilierov a prevládajúci smer do strmej výšky. Do chrámu vedie bohato ozdobený portál a nad chrámom pnie sa do výšky štíbla veža. Najznamenitejšie gotické chrámy sú: vo *Francúzsku* Notre Dame v Paríži, katedrála rheimská a amienska, v *Nemecku* dóm kölnský, v *Anglicku* katedrála v Yorku, v *Taliansku* dóm milánsky a assiský, v *Rakúsku* katedrála sv. Štefana vo Viedni, v *Čechách* chrám svätovítsky v Prahe, chrám sv. Barbory v Kutnej Hore, na *Slovensku* dóm bratislavský, košický, levočský a bardijovský.

V XV. stor. pri úpadku gotiky vznikol v Taliansku nový sloh, *renesančný*, ktorý mal ráz celkom samostatný a je prevahou rázu dekoratívneho. V tomto slohu najveľkolepejší je najväčší chrám sveta, *veľchrám sv. Petra v Ríme*.

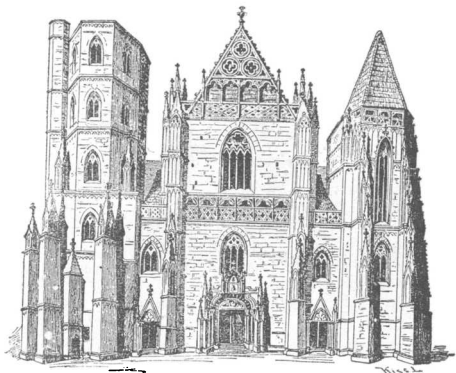


Tordošinsky drevený kostol.

2. *Sochárstvo* (plastika), v prvej polovici stredoveku cirkev menej pestovala, ale za slohu gotického veľmi sa rozvinulo, a slúžilo skoro výhradne len na oslavu božiu. Chrámy boli ozdobené krásnymi sochami, výrezmi a bohatými oltármi.

3. Na okrasu chrámov slúžilo i *maliarstvo*. Keď v polovici XV. storočia renesančné umenie bolo v najväčšom rozkvetu, maliarstvo dosiahlo neskonalú slávu. Z florenckej školy vyšli najchýrnejší umelci: *Leonardo da Vinci* († 1519; „Posledná večera“ v Miláne), *fr a Bartolomeo* († 1517), *Michelangelo Buonarroti* († 1564), ktorý vynikal nielen ako maliar (capella Sixtina), ale bol i znamenitým staviteľom (chrám sv. Petra) a sochárom (Mojžiš). V Umbrii žil básnický duch sv. Františka a v tejto škole umbrijskej vynikal *Peter Perugino* († 1524) i *Rafael Santi* († 1520), ktorý je nazývaný kráľom maliarov. Nedostihnuteľné sú jeho Madonny (Madonna della sedia a Madonna sistina). Z benátskej školy vynikal *Tiziano* († 1576) a *Coreggio* († 1534).

V Nemecku kvitla škola kölnská (štíhle postavy, plné vrúcnosti a nežnosti) i norimberská, v ktorej najväčším umelcom bol *Albert Dürer* († 1528) so svojimi drevorezmi a meďo-



Košický dóm.

rezmi. v Čechách sídlom umenia bol kláštor sázavský. Za Karola IV. vyvinula sa takzvaná škola pražská, v ktorej najväčším majstrom bol *Detrich*.

4, *Hudba* pestovaná bola dosiaľ výhradne v káštorech a veľmi jej prispelo uvedenie organov. Nemeckí hudobníci zdokonalili organy, keď vynášli okolo roku 1470 pedál a rozšírili klávesy.

5. *Básnictvo* do polovice stredoveku bolo zväčša latinské. Prekrásne hymny složili k oslave božej: sv. Robert, kráľ francúzsky († 1030): *Veni Sancte Spiritus*; Tomáš z Celana († 1260), učeník sv. Františka: *Dies irae*; františkán Giacomone da Todi z Bononie († 1336): *Stabat mater*, pieseň najvrúcnejšieho súcitu s bolesťami Panny Marie. Sám sv. František z Assisi miloval poeziu a spev a bol nadaným básnikom.

Od XIII. storočia u románsko-germánskych národov upevnilo sa národné povedomie, preto povzniesla sa i národná literatúra, ktorá najhlbšie inšpirácie čerpala z kresťanstva. Skladané boli i mnohé ľudové



Madonna della Sedia.

piesne, náboženské a svetské, drámy, satiry a hlavne pašijové hry, ktoré predstavované boli ľuďu od XI. storočia najprv v kostole, potom od XIII. storočia i mimo kostola.

§ 40. Humanizmus a renesancia.

1. Cirkevnej vede a cirkevnému umeniu v XIV. a XV. stor. povstal nebezpečný nepriateľ v štúdiu gréckych a rímskych spisovateľov. Znalosť tejto literatúry pokladaná bola za prameň ľudskej vzdelanosti, odtiaľ nazvanie: humanizmus. Znovuzrodenie vied a umení malo názov: renesancia, ktorá vede a umeniu dala nový ráz. Stredoveká veda a umenie boli preniknuté duchom kresťanským, renesancia duchom pohanským, čím ohrozené boli zásady kresťanstva.

Túto záľubu v dielach klasických budil styk západu s Grékmi pri dlhom vyjednávaní o cirkevné spojenie, a príchod gréckych učencov do Talianska, najmä po páde Carihradu (1453). Štúdium starej literatúry stalo sa v Taliansku národnou vecou. Pri vysokých školách a vo väčších mestách ustanovení boli učitelia gréckeho a latinského jazyka, kupované boli rukopisy z Grécka a sriaďované knižnice i zbierky. Mnohé kniežatá, ako vo Florencii Mediceovia a pápeži boli štedrí podporovatelia klasického hnutia. Mikuláš V. urobil Rím hlavným sídlom klasickej literatúry a povolal humanistov do svojho dvora. Klasická literatúra z Talianska šírla sa do iných krajín a všade našla priateľov i obdivovateľov.

2. Humanisti zpočiatku zaoberali sa vedami svetskými, ale keď ich podporovali pápeži, biskupi a duchovenstvo vôbec, začali pracovať i na poli teologickom. Pritom ostali verní kresťanstvu.

Ale neskôr prenášali na pole teologické s formou klasicckou aj obsah pohanský. Učenie kresťanské vykladali mytologicky a vyjadrovali ho názvami pohanskými. Kazatelia namiesto Písma svätého a sv. Otcov citovali klasikov. Umenie kresťanské získalo síce so stránky technickej, ale rene-



Tlačiareň v XV. storočí.

sančný sloh je návrat k pohanskej antike a symbol nepokojného svetského ducha. V mravnom ohľade starší humanisti boli zväčša zbožní mužovia, ktorí využili svoje jazykové znalosti v záujme cirkvi, ale mladší humanisti šírili len náboženskú ľahostajnosť, neveru, rozpustilosť a oplzlosť.

3. Z humanistov najväčší vynikali *Aeneas Sylvius*, neskorší pápež Pius II. († 1464), v Nemecku *Ján Reuchlin* († 1522), *Rudolf Agricola* († 1485), *Ulrich Huttenský* a *Erasmus Rotterdamský* († 1536), ktorý bol síce učencom všestranného vzdelania, ale nemal charakteru, ani oddanosti k cirkvi.

K rozšíreniu klasicckých diel podstatne prispel vynález tlače okolo r. 1450 (Ján Guttenberg).

III.

KRESTANSKÝ NOVOVEK.

Od reformácie až po naše časy.

(1517—1935)

A) DEJINY VONKAJŠIE.

§ 41. Vystúpenie Lutherovo.

1. Nový vek cirkevných dejín začína sa veľkým proticirkevným hnutím, ktoré nazývame: reformáciou alebo protestantizmom. Keďže cirkevná náprava meškala, podmienky k rozvratu boli už celkom pripravené, keď vstúpil v Nemecku Martin Luther.

Luther narodil sa v *Eislebene* r. 1483 z baníckej rodiny a študoval filozofiu i právo. Náhlou smrťou svojho priateľa a blízkym úderom hromu nesmierne pohnutý, proti rade svojich priateľov a proti vôli rodičov vstúpil do kláštora augustiniánov v Erfurte. Tu onedlho stal sa kňazom a profesorom filozofie na novej univerzite vo *Wittenbergu*.

Keďže Luther bez vnútorného povolania vstúpil do kláštora, nenachádzal tam potrebného duševného pokoja, hoci mnoho sa modlil, postil a bdel. V tejto príliš veľkej úzkostlivosti neuznával, že pýcha je prameňom jeho smutného stavu, keď zo svojej sily, a nie milosťou božou chcel dosiahnuť spasenie. Tak dozrievala potom jeho bludná náuka o ospravedlivení človeka.

Luther učil, že: a) Hriechom dedičným ľudská prirodzenosť bola celkom porušená, takže človek nemôže odporovať pokušeniam a nemôže ničím prispieť ku svojej spáse. b) Jedine viera ospravedlňuje človeka, ale táto viera je len v dôvere, že Boh nepričíta hriechy pre zásluhy Ježiša Krista a svätosťou jeho zakrýva hriechy hriešnikov. c) Spása ľudská je len dielo božie, a z toho vyplýva, že dobré skutky nie sú potrebné ku spaseniu. d) Cirkev a jeho ustanovizne sú zbytočné; netreba ani učiteľského úradu v cirkvi. e) Písmo sv. je jediný prameň viery a každý si ho môže podľa svojho rozumu vykladať. f) Sviatosti sú dve: krst a večera Pána, ktorá sa má podávať pod obojím spôsobom. Kristus je skutočne prítomný vo Sviatosti Oltárnej, ale spolu s chlebom a vínom; sviatosti nespôsobia milosť božiu, ale ju len naznačujú. Sv. omša nie je obetou. g) Ucta svätých, odpustky, pôsty a rehoľné sľuby sú zbytočné.

2. Príčinu k verejnému vystúpeniu svojmu našiel Luther v bule pápeža Leva X. (1513—1521), ktorou vy-

lilásil odpustky na dostavanie veľkolepého chrámu sv. Petra v Ríme. Luther podľa obyčaje vtedajšej doby vyvesil roku 1517 na vigíliu Všetkých svätých 95 článkov proti odpustkom na dvere zámockého chrámu, a tým započal boj proti cirkvi. Dominikán Ján Tetzl, kazateľ odpustkov a iní učenci dôstojne bránili cirkevné učenie proti Lutherovi.

Pápež *Lev X.* tiež zakročil hneď proti Lutherovi. Zavrhol 41 bludných jeho článkov, a keď ich Luther neodvolal, vylúčil



Chrám sv. Petra v Ríme.

ho z cirkvi. Na exkomunikačnú bulu Luther odpovedal nádvákami vo svojom spise: „Proti bule antikristovej“. Bulu i cirkevný zákoník spálil vo Wittenbergu 10. decembra 1520. Týmto verejne sa odtrhol od cirkvi. I cisár Karol V. (1519—1556) na s n e m e w o r m s k o m r. 1521 vypovedal ríšsku kľatbu proti Lutherovi, ale Fridrich ho dal odviesť na hrad W a r t b u r g.

3. *Lutherovo učenie*, nazývané „evanjelická sloboda“, šírilo sa veľmi rýchlo. Mnohí zo svetského i rehoľného duchovenstva opustili katolícku cirkev, napádali ju a tupili s náruživou nenávisťou. Medzitým nové učenie ujímalo sa najmä medzi sedliackym ľudom. Utiskovaní sedliaci vykladali si evanjelickú slobodu podľa svojich žiadostí. Chceli byť oslobodení od rozličných poplatkov, daní a iných bremien, a keď im nebolo

vyhovené, vzbúrili sa proti vrchnostiam (šľachticom). Tak vznikla sedliacka vojna r. 1525, ktorá zachvátila skoro celé Nemecko. Sedliaci boli premôžení a ľud bol ešte ukrutnejšie ujarmený. V tom čase Luther shodil rehoľné rúcho a slávil svadbu s opadlou mníškou Katarínou z Bory.

4. Keď Lutherovo učenie ďalej sa rozširovalo, katolícke kniežatá utvorili r. 1525 v Dessave spolok na obranu starého náboženstva, načo aj luteráni uzavreli obranný spolok v Torgave roku 1526. V takýchto pomeroch svolaný bol ríšsky snem do Špýru (1526), kde novotári si vymôhli, aby do budúceho snemu každý tak sa zachoval, ako mu to svedomie káže. Cisár na druhom ríšskom sneme vo Speieri (r. 1529) nariadil, aby evanjelici neprekážali katolíkom vo vykonávaní náboženstva a zdržovali sa každej novoty do budúceho snemu. Keďže novotári proti tomuto sa ohradzovali (protestovali), obdržali názov: *protestanti*. Záťým Karol V. dal sa korunovať od Klimenta VII. v Bononii za cisára r. 1530 (posledné korunovanie cisára nem. pápežom), ktorý teraz vážne premýšľal ako urovnať spory v Nemecku. Protestanti podali mu na ríšskom sneme v Augsburgu r. 1530 svoje vyznanie, vypracované Melanchtonom, najhorlivejším privržencom Lutherovým, t. zv. konfesiou augsburgskú; odtiaľ názov: evanjelici augsburgského vyznania. A keď cisár žiadal, aby všetci vrátili sa k jednote cirkvi, protestantské kniežatá utvorili nový spolok, *šmalkaldský* (1531) a spojily sa s Dánskom, s Anglickom i s Francúzskom proti cisárovi. Karol V., obklúčený týmito domácimi nepriateľmi a od východu tlačенý sultánom Solimanom II., uzavrel prvý náboženský mier v Norimbergu r. 1532.

Ale náboženské roztržky tým urovnané neboly. Vypukla t. zv. *šmalkaldská vojna*, v ktorej spojené protestantské kniežatá premôžené boly v hroznom boji pri *Mühlbergu* r. 1547. Ale cisár nepoužil vrcholu svojej moci, aby protestantské stavy prinútil k poslušnosti cirkevnej. Všetku jeho námahu zmaril *Móric Saský*, ktorý ošklivým spôsobom zradil svojho dobrodincu a cisára. Tým vynútili od neho smluvu *passauskú* (1552) a konečne náboženský mier *augsburgský* r. 1555. Hlavné požiadavky tohoto mieru boly: a) Protestantom zaručená bola úplná sloboda v úkonoch náboženských tak, ako katolíkom. b) Ríšskym stavom priznané bolo reformačné právo, t. j. právo rozhodovať o náboženstve poddaných. c.) Cirkevné

kniežatá, keď odpadnú od viery, stratia hodnotu a majetok (cirkevná zádrž). Tento mier znamená hraničie náboženských dejín v Nemecku.

5. Po ukončení augsburgského mieru cisár *Karol V.*, sklamaný v nádeji, že sa mu podarí jednotu viery v Nemecku obnoviť, vzdal sa trónu. Utiahol sa do kláštora sv. Justa v Estremadúre a tam umrel r. 1558. Karol bol veľký a šlachetný panovník, spravodlivý muž a zbožný kresťan. Jeho zásadou bolo: Starí mali len jeden cieľ pred očami: česť, my kresťania máme dva ciele: česť a svedomie.

Luther sám nedožil sa už ani augsburgského mieru. V posledných rokoch smutné skúsenosti mu strpčovali život, preto bol stále rozladený a ochablý, a pritom aj ťažká choroba ho trápila. Mnoho ráz robil si výčitky pre neblahé následky svojho vystúpenia, lebo s hrôzou a bolesťou videl ovocie prevratu, ktorý spôsobil. Umrel náhle v Eislebene, ranený mŕtvicou r. 1546.

Luther bol muž výrečný a neúnavný; pritom bol priamy, nežistný a vtipný. Ale chýbala mu predovšetkým *pokora* a poctivosť súkromného života. Nenávidel pápežstvo, neuznával právomoc pápeža a cirkvi, ale privlastňoval si ju sám. Netrpel nijakého odporu; proti tým, ktorí protívne smýšľali, bol hrubý a to i vo svojich spisoch. Jeho nemravný život budil pohoršenie aj u jeho stúpencov a obdivovateľov. Luther nebol pravým reformátorom, lebo jeho dielo nebola pravá reformácia, lež deformácia a prevrat; neresti v cirkvi tak chcel napraviť, že základy a bytie cirkvi ohrozoval.

§ 42. Zwingli a Kalvín.

1. Cirkevné pomery vo Švajciarsku v XVI. storočí boli tie isté, ako v Nemecku. Nespokojnosť s cirkvou a s duchovenstvom bola veľká. V kňazstve i v kláštoroch zavládol svetský duch, a mládež, ktorá študovala na cudzích univerzitách, prinášala domov nebezpečné myšlienky. Toto všetko prispelo k novotám, keď vystúpil Zwingli proti cirkvi.

Ulrich *Zwingli* (nar. 1484), veľký učenec a rečník, ale nehodný a nemravný kňaz pri dóme v Curychu, začal hlásať novú náuku o odpustkoch a o iných veciach, ako sú: úcta svätých, pôst, sľub, celibát. S Lutherom srovnával sa v obidvoch základných článkoch: o viere, ktorá jedine ospravedlňuje človeka, a o Písme sv., ako o jedinom prameni viery, ale

v učení o Sviatosti Oltárnej rozchádzal sa s ním. Zwingli učil, že Velebná sviatosť je len číra pamiatka obete na kríži.

Zwingli pomocou curyšskej rady r. 1525 uviedol nové bohoslužby, zostavené z kázania, zo spoločnej modlitby a z prijímania štyri razy ročne. Jeho stúpenci rúcali a ničili oltáre, obrazy, kríže i organy. Príklad Curychu nasledovali aj iné kantóny. V *Bazileji* šíril novotu farár *Ján Oecolampadius* (Hausschein), najlepší žiak Zwingliov. Praktikantóny Schwyz, Uri, Unterwalden a potom aj Luzern, Zug a Freiburg ostali verné ku katolíckej viere. Napnutosť medzi dvoma stranami rástla, až r. 1531 došlo k boju pri Kappeler, kde novotári boli premôžení a sám Zwingli padol v boji.

2. Upraviteľom zwingliánstva vo Švajciarsku stal sa humanista *Ján Kalvín* (Jean Chauvin), ktorý narodil sa r. 1509 v Noyone v Picardii. V mladom veku bol mravne spustlý, roztopašný, neskôr nevlúdnej a záhumčivej povahy, mrzutý pre mnohé telesné neduhy. Študoval právo na orleánskej univerzite, a roku 1531 odobral sa do Paríža, ale pre svoje novotárske snahy musel Francúzsko opustiť. Po niekoľkých nezdarených pokusoch r. 1541 usadil sa v Geneve, kde stal sa neobmedzeným vládcom, takže ponechaná mu bola úplná voľnosť v uvádzaní novôt.

Kalvín zostavil tam nové vyznanie viery. Podľa jeho učenia človek bol od Boha bez nadprirodzených síl stvorený, ale mal slobodnú vôľu, takže mohol dôjsť večného života, keby bol chcel. Písmo sv. je jediným prameňom viery. Sviatosti sú len dve: krst a večera Pána. O sviatosti Oltárnej učil, že Kristus nie je v nej prítomný, a že chlieb a víno nestávajú sa telom i krvou Pána, ale vo chvíľke prijímania vniká do duše predurčeného človeka nebeská sila osláveného tela Kristovho, ktoré je v nebesiach. O cirkvi smýšľal Kalvín ako Luther, ale proti nemu zdôrazňoval nevyhnutnosť duchovného úradu. Na čelo svojej sústavy postavil absolútnu predestináciu (predurčenie), podľa ktorého učenia Boh od večnosti predurčil niektorých ľudí, bez ohľadu na ich skutky a zásluhy, k večnej blaženosti, iných zas k večnej záhube.

Kalvín spísal nový cirkevný poriadok, ktorý stal sa základným štátnym zákonom genevskej republiky. Sriadil i mravný súd (t. zv. konzistorium), ktorý skladal sa zo 6. kazateľov (duchovných) a z 12. starších (laikov). Bol to dozorčí úrad, ktorým upravený bol všetok občiansky i domáci

život. Kostoly boli bez akýchkoľvek obrazov i okrás, a konali sa v nich jednoduché zwingliánske služby božie.

Kalvín netrpel nijakého odporu, a kto odvážil sa mu odporovať, bol potrestaný vyhnanstvom, žalárom alebo smrťou. Umrel v Geneve roku 1564.

§ 43. Protestantizmus v Anglicku.

1. Reformácia anglickej cirkvi započala sa rozkolom. Kráľ *Henrich VIII.* (1509—1547) bol pôvodne horlivým ochrancom pravej viery proti bludom Lutherovým; ale keď pápež nechcel rozviazať jeho prvé manželstvo s Katarínou Aragonskou a dovoliť nové manželstvo s dvornou dámou Annou Boleynovou, Henrich VIII. odtrhol sa od Ríma, hoci vieru katolícku podržal. Vyhlásil sa za najvyššiu hlavu anglickej cirkvi, a predpísal prisahu supremácie. Kto mu odoprel túto prisahu, bol popravený. Tak umreli dvaja najznámejší mužovia Anglicka, bývalý kancelár *Tomáš Morus* a rochesterský biskup *Ján Fischer*. Morus vyznamenal sa vrúcnou zbožnosťou a vysokou učenosťou; bol pravý humanista a najväčší právnik svojej doby, ktorý pre svoje výtečné spisy nazvaný bol „ozdobou Anglicka“. Okrem toho Henrich dal popraviť zo šiestich 2 svoje manželky, viac ako 20 biskupov, 500 kňazov i mníchov, 200 šľachticov a veľké množstvo poddaných.

Po smrti Henrichovej vstúpil na trón jeho nedospelý syn *Eduard VI.* (1547—1553), za ktorého rozkol prešiel v bludárstvo. Pomocou arcibiskupa Cranmera, ktorý zostavil nové vyznanie viery v 42 článkoch, uviedol kalvínske učenie, podržiac ústavu a obrady z katolíckej cirkvi. Ale tieto novoty dlho sa neudržali, lebo *Katolícka Maria* (1553—1558), dcéra Henricha VIII. z prvého manželstva, obnovila katolíctvo v celej krajine. Maria zpočiatku postupovala mierne a obozretne, ale keď novotáni spúšne vystupovali proti nej a proti katolíkom, počínala si aj ona príkro a nemilosrdne. Obnovila inkvizíciu a viac ako 200 protestantov dala popraviť.

2. Keď Maria umrela r. 1558, vyhlásená bola za kráľovnú *Alžbeta* (1558—1603), dcéra Henricha VIII. a Anny Boleynovej, ktorá hneď oznámila cudzím dvorom a pápežovi, že „na základe dedičného práva a z vôle národa vstúpila na trón.“

Alžbeta pri korunovaní prisahala ešte, že katolícke náboženstvo bude chrániť, ale keď pápež *Pavel IV.* (1555—1559) neuznal jej právo na trón, priklonila sa celkom k protestantom. Znova uviedla prisahu supremácie a z vyznania Cranmerovho zostavila 39 článkov, ktoré tvorily základ anglikánskej cirkvi. Tieto články obsahujú v podstate učenie kalvínske, ale hierarchické sriadenie biskupov bolo poďržané (odtiaľ: cirkev episkopálna), preto anglikánstvo zaujíma stredné miesto medzi katolíctvom a kalvíntvom.

Osud katolíkov v Anglicku bol hrozný. Kto nechcel vyznávať novú vieru, pozbavený bol úradu, okrem toho trestaný stratou majetku, ťažkým žalárom a smrťou. Na rozšírenie novej viery sriadená bola *cirkevná vrchná rada*, t. zv. „vysoká komisia“, ktorá opatrená bola plnou inkvizíčnou mocou. Katolíckym kňazom zakázaný bol pobyt v krajine, zakázané bolo sv. omšu slúžiť, spovedať sa a misionárov do domu prijímať. Pre prestúpenie týchto rozkazov popravené bolo asi 200 katolíkov.

3. Po Alžbete na anglický trón vstúpil *Jakub I.* (1603 až 1625), kráľ škótsky, syn nešťastnej Marie Stuartovej, a spojil obidve ríše v jedno. Postavenie katolíkov sa nezlepšilo, ba odkedy prisahali sa proti kráľovi (spiknutie pušným prachom) r. 1605, ešte viac ich prenasledovali. Keď potom posledný *Stuart Jakub II.* (1685—1688) verejne pristúpil ku katolíkom a vyhlásil náboženskú slobodu, bol svrhnutý s trónu r. 1688, a kráľom stal sa *Viliam Oranský* (1689—1702), ktorý dal všetkým protestantom úplnú slobodu, len katolíkom nie, ba nesmeli si nadobudnúť nijakého majetku.

4. Anglickým vplyvom dostalo sa kalvíntvo i do *Škótska*, kde hlavným reformátorom stal sa odpadlý kňaz *Ján Knox* († 1572). Po smrti kráľovnej Marie (1560), vdovy Jakuba V., nastúpila na trón jediná dcéra *Maria Stuartová*, ktorá chcela si nakloniť novotárov miernosťou. Ale Maria svojím katolíckym smýšľaním vzbudila proti sebe takú nenávisť, že ju prinútili vzdať sa trónu v prospech nedospelého syna Jakuba VI. Nešťastná kráľovná ušla k Alžbete do Anglicka, kde namiesto ochrany 19 rokov bola žalárovaná a konečne popravená (1587). Podstúpila smrť hrdinskou mysľou a kresťanskou odovzdanosťou do vôle Božej.

I r s k o bolo podrobené Anglicku, preto Henrich VIII. vyhlásil sa i v Irsku za hlavu cirkvi. Irský parlament prijal jeho novoty, ale duchovenstvo a veriaci ľud zostali verní ku katolíckej cirkvi. *Prenasledovanie Irčanov* pre ich stálosť vo viere nemalo hraníc. Olúpení boli o náboženskú slo-

bođu, aj o právo občianske, ale ani dvesto rokov trvajúce tyranstvo nevedelo ich odvrátiť od katolíckej viery, ktorú poďnes si zachovali.

§ 44. Protestantizmus vo Francúzsku a v iných krajinách Európy.

1. Nové učenie z Nemecka a zo Švajciarska vzniklo do Francúzska už za Františka I. (1515—1547) a Henricha II. (1547—59), hoci títo panovníci boli proti novotám. Ale za troch slabých panovníkov, synov Henricha II., vzráhalo sa hlavne kalvínstvo, ktorého stúpenci nazývali sa vo Francúzsku *hugenotami* (spojencami).

Na čele katolíkov stáli vojvodcovia Guisi, ktorí boli verní panujúcemu domu valoiskému. Keď Karol IX. vstúpil na trón, bol ešte nedospelý, preto za neho vládla jeho matka *Katarína Medicejská*, ktorá pre upevnenie svojej moci opierala sa o obidve strany, a svojou nepoctivou politikou vrhla Francúzsko do ukrutných občianskych vojen (vojny hugenotské 1562—1598). Hoci hugenoti v týchto vojnách boli premôžení, jednako mierom *st.-germainským* r. 1570 dosiahli náboženskú slobodu (vyjmúc Paríž) a dostali prístup ku všetkým štátnym úradom. Kráľ Karol IX. chcel tento mier upevniť a neváhal ani sestru svoju Margitu z Valois dať za manželku hlavne hugenotov, Henrichovi Bourbonskému. Od toho času dostali hugenoti prístup ku dvoru kráľovskému a usilovali sa odstrániť z dvora kráľovnú — matku Katarínu Medicejskú i katolíckych Guisov. Ale títo nahovorili kráľa, aby dal hugenotov povraždiť, lebo inak že stratí trón. Nazlostený kráľ vydal rozkaz, i nastalo veľké vraždenie hugenotov v Paríži na sv. Bartolomeja v noci 23.—24. augusta r. 1572 (*Bartolomejská noc*, alebo krvavá svadba). Bol to odsúdenia hodný zločin, ktorý nevyšiel z pohnútok náboženských, ale spáchaný bol z politických príčin.

2. Občianske vojny trvaly ďalej i za kráľa *Henricha III.* (1574—1589). Bol to panovník slabý, nemravného a spustlého života, preto katolíci na obranu viery, utvorili r. 1576 sv. spoločnosť (*ligu*), v čele ktorého stál rytiersky vojvodca Henrich z

Guisu. Keď Henrich III. spojil sa s hugenotmi a tiahol k Parížu, pred bránami mesta zavraždil ho blúznivý dominikán Jakub Clement r. 1589. *Henrich Navarrský (Bourbon)* bol riadnym nástupcom trónu (1589—1610), ktorý z politickej múdrosti prestúpil k cirkvi katolíckej. Chcúc uspokojiť i hugenotov, vydal r. 1598 edikt nantesský, ktorým dal svojim bývalým spoluvercom s malým obmedzením úplnú náboženskú slobodu. Ale hugenoti neprestali strojiť nové nepokoje a utvárali spolky s cudzími dvormi, najmä s Anglickom. Kardinál *Richelieu*, všemohúci minister kráľa Ľudovíta XIII. (1610—1643), vidiac nebezpečenstvo zlomil ich moc, a mnohí z nich navrátili sa do katolíckej cirkvi. Za kráľa Ľudovíta XIV. (1643—1715) pokúsili sa hugenoti znova nadobudnúť si predošlé postavenie, ale keď v niektorých mestách povstali, Ľudovít XIV. r. 1685 zrušil edikt nantesský, prečo mnoho hugenotov (asi 70.000) vysťahovalo sa do protestantských krajín. Ľudovít XVI. (1774—1793) dal im zasa rovnoprávnosť s katolíkmi. (1787).

5. Do Nizozemska, kde vládli od r. 1478 Habsburgovia, dostalo sa kalvínsťo z Francúzska. Severné provincie (Holandsko) sa spojily r. 1579 (unia utrechtská), prijaly kalvinizmus, a r. 1581 vyhlásená bola republika spojeného Nizozemska. Panoval tam *Viliam Oranžský* († 1584), ktorý zakázal vykonávať katolícke služby božie vo svojom panstve. Južné provincie nizozemské (Belgia) zostaly verné katolíckej viere a španielskemu kráľovi.

4. Protestantizmus rozšíril sa postupne po celej Európe. Po smrti Lutherovej severné Nemecko bolo už celkom protestantské, ale južné len zčiasťky sa pripojilo k novote. Luteránstvo zaplavilo i Prusko, z ktorého veľmajster rádu nemeckých rytierov Albert Braniborský utvoril svetské vojvodstvo (1525).

V Poľsku novoty Lutherove šírili študujúci, ktorí vrátili sa z Wittenbergu. Kráľ Žigmund I. (1506—1548) usiloval sa zamedziť energickým spôsobom nové učenie, ale za slabého kráľa Žigmunda II. (1548—1572) mali prístup do krajiny všetky sekty (spoločné meno = disidenti) a domôhly sa náboženskej slobody mierom varšavským (1573). Náboženské spory trvaly až do rozdelenia Poľska (1772).

Učenie Lutherovo zasiahlo i krajiny severné: *Dánsko, Švédsko a Norsko*.

5. V *dedičných krajinách rakúskych* šírilo sa nové učenie pomocou šľachty, ktorá posielala svojich synov na nemecké univerzity; tí privádzali odtiaľ luteránskych učiteľov a kazateľov do svojej vlasti. Cisár Ferdinand II. zakázal novoty vo svojich krajinách r. 1598 a obnovoval všade katolícke pomery.

V *Uhorsku* novoty mali pripravené ovzdušie, ale vzrástali sa len po boji pri Moháči (1526), keď Ferdinand I., zapletený vojnami s Jánom Zápoľským a s Turkami, nemôhol venovať novej sekte náležitú pozornosť. Vedľa luteránstva šírilo sa i kalvínsť, ktoré nazývalo sa i „*madarským náboženstvom*.“

§ 45. Protestantizmus v Čechách a na Slovensku.

1. Protestantizmus mal dobre pripravené pole v Čechách medzi utrakvistami a českými bratmi.

Prvé semená reformácie zasiali študenti a kazatelia, vyslaní z wittenbergskej univerzity, takže väčšie mestá Čiech i Moravy radom prijímali nové učenie.

Po smrti kráľa Ľudovíta nastúpil *Ferdinand I.* (1526 až 1564), ktorý ako verný syn katolíckej cirkvi Lutherove novoty hľadel prekaziť. R. 1556 uviedol do Prahy jezuitov a odovzdal im vysoké učenie u sv. Klimenta v Prahe. Obnovil r. 1561 po 140 rokoch osirelé pražské arcibiskupstvo, a vymôhol u pápeža Pia IV. prijímanie v Čechách i na Morave pod obojím spôsobom. Ale Ferdinand, zaujatý tureckými vojnami, nemôhol nariadenia svoje dôsledne uskutočňovať, a tak protestantizmus šírila sa ďalej. Ferdinand umrel vo Viedni r. 1564.

Nástupca a syn jeho *Maximilian II.* (1564—1576) bol v srdci k novému učeniu naklonený, takže r. 1575 povolil ústne náboženskú slobodu. *Rudolf II.* (1576—1612), syn Maximilianov, vystúpil prísne proti evanjelikom, ale všimol si skorej vede a umenie, ako boje náboženské. Evanjelici so zbraňou v ruke vynútili od Rudolfa povestný „*m a j e s t á t*“ roku 1609, ktorým nadobudli si úplnú náboženskú slobodu.

2. Na Slovensko priniesli novú vieru nemeckí žiaci zo spíšskych miest, ktorí študovali na vysokých školách v Nemecku. Ale prísne zákony, vydané proti luteránom, prekážali šíreniu novej viery. Len keď Uhri stratili r. 1526 pri Moháči boj proti Turkom, šírilo sa luteránstvo vždy väčšími.

V takých okolnostiach nebolo ťažko uviesť novotu. Hlavní hlásatelia novej viery boli: *Matej Biró Devaj*, kazateľ v Košiciach, *Lenárt Stöckel*, učiteľ v Bardijove a *Konrád Kordatič*, reformátor v Kremnici. Lutherovo učenie zachvátilo po najprv nemeckých mešťanov banských miest (Kremnica, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Nová Baňa), takže už r. 1526 utvorené bolo bratstvo luteránskych kazateľov týchto miest. Pridružilo sa hneď päť kráľovských miest (Levoča, Sabinov, Bardijov, Prešov a Košice), ktoré od luteranizmu očakávaly nadobudnutie politických práv. Okolo r. 1550 zaplavené bolo už skoro celé Slovensko luteranizmom. Luteránski veľmoži *Štefan Bocskay*, *Gabriel Bethlen*, *Juraj Rákóczi* a *Imrich Thököly* zastávali luteránstvo, pri čom katolícki kňazi mnoho vytrpeli. Vtedy vykrvácali i traja košickí mučeníci (1619): *Marek Križin*, *Štefan Pongrác* a *Melichar Grodec*.

§ 46. Tricafročná vojna. Mier westfálsky.

1. Nemecko mierom augsburgským nedosiahlo žiadaného pokoja. Ferdinand I. (1556—1564) pokúsil sa sjednotiť obidve stránky, ale jeho snahy boli márne. Cisár Maximilian II. (1564—1576) bol naklonený protestantizmu, a za jeho slabej vlády evanjelici usilovali sa o úplnú nadvládu nad katolíctvom.

S katolíckej strany bavorský vojvodca *Albert V.* užil tiež svojho reformačného práva v prospech starej cirkvi. On a jeho nástupcovia stali sa svetskými vodcami katolíckeho Nemecka, kde strany už pripravené boli k boju. Čakaly na znamenie k boju, a to dané bolo v Čechách.

Rudolf II. bol síce úprimný katolík, ale pre nevernosť svojho brata Mateja musel dať r. 1609 českým protestantom *majestát* (*litterae majestatis*), ktorým povolená im bola náboženská sloboda. Protestanti stavali chrámy aj na cirkevných majetkoch a to i proti zneniu majestátu. Vrchnosti nechcely to trpeť, preto boli takéto kostoly zavreté; na rozkaz cisára *Mateja* (1612—1619) kostol v Hroboch bol i srúcaný.

2. Tieto udalosti daly protestantským stavom vhodnú príležitosť k boju. Odbojníci, vedení Matejom z Thurnu, r. 1618 prišli na kráľovský hrad v Prahe, shodili obidvoch miestodržiteľov, horlivých katolíkov Jaroslava z Martiníc a Viliama Slavatu spolu s pisárom Filipom Felicánom oknom do hlbokej priekopy, ale všetci traja boli zachránení. Týmto činom zapo-

čala sa revolúcia českých stavov proti Habsburgom a spolu i tricacročná vojna (I. doba: česká; náboženská, 1618—23).

Cisár Matej umrel vo Viedni r. 1619, a jeho bratanec *Ferdinand II.* (1619—1637) ujal sa vlády vo všetkých dedičných krajinách. Ale evanjelické stavy české neuznaly Ferdinanda II. za kráľa, lež zvolily si *Fridricha V. Falckého*, Nemca, kalvína, ktorý nazýva sa obyčajne „zimným kráľom“, pretože len cez zimu panoval. Fridrich prišiel do Prahy a dal sa korunovať za kráľa utrakvistickým administrátorom. Potom dal vyplieniť svätovítsky chrám a upraviť ho v kalvínsku modlitebňu. Krásna svätyňa bola celkom spustošená. Zatým bol Ferdinand zvolený za cisára a získal si vojenskú pomoc v Bavorsku, v Sasku i v Poľsku. *Maximilian Bavorský*, vodca katolíckej ligy, vtrhol do Čiech a premôhol Fridricha na Bielej Hore 8. novembra 1620.

Ferdinand zrušil Rudolfov majestát, keď ho vlastnoručne roztrhal a katolícky poriadok znova uviedol. Úhlavní vinníci (27 náčelníkov) boli potrestaní smrťou 21. júna r. 1621, ostatní žalárom a stratou majetku. Ferdinand II. dal po celej krajine uplatniť katolícku reformáciu podľa zásady: koho je zem, toho je náboženstvo. Mnohí navrátili sa do cirkvi katolíckej, ale mnohí sa i vysťahovali do cudzích krajín, medzi nimi aj českobratský biskup Ján Amos Komenský.

5. Víťazstvom Ferdinandovým na Bielej Hore vojna skončená nebola. Dánsky kráľ *Kristián IV.* ujal sa opusteného Fridricha Falckého a ponáhlal sa na pomoc protestantom. Ale bol premôžený od vojsk cisárskych (II. doba: dánska; náboženská, 1625—29), ktorých vojvodcovia boli Tilly a Wallenstein.

Novú vojnu počal kráľ švédsky *Gustáv Adolf*, ktorý už dávno pomýšľal na útok na Nemecko (III. doba: švédsko; nábožensko-politická, 1630—35). Teraz mal k tomu vhodnú chvíľu, aby založil evanjelické cisárstvo švédsko-nemecké. Švédi premôhli cisárske vojská pri Lipsku (1631) a Gustáv Adolf víťazne postupoval napred, ale v bitke pri Lützene padol (1632).

Švédi pokračovali vo vojne a vojská francúzske vpadly tiež do Nemecka (IV. doba: švédsko-francúzska;

politická, 1655—48). Francúzi a Švédci víťazili skoro stále nad cisárskymi vojskami a vyplienili celé Nemecko. V týchto krvavých bitkách Ferdinand III. (1657—1657) ochotný bol k mieru. Mier uzavretý a podpísaný bol vo Westfálsku (v mestách Münster a Osnabruck) r. 1648. Týmto mierom náboženský mier augsburgský bol potvrdený a rozšírený i na kalvínov, takže v Nemecku tri vyznania boli na roveň postavené: katolíci, luteráni a kalvíni (reformovaní). Keďže westfálsky mier obsahoval mnoho článkov na škodu cirkvi katolíckej, pápež Inocent X. ohradil sa proti týmto usneseniam.

§ 47. Príčiny a účinky šírenia protestantizmu.

1. Z dejín protestantizmu, rozšíreného po celej Európe, možno poznať i príčiny jeho rýchleho šírenia; to byly:

a) Zdanlivá oprávnenosť reformácie. Nemožno popierať, že do života cirkevného vkrýzly sa mnohé skutočné neporiadky a rozličné poklesky duchovenstva i ľudu. Tieto pomery ozaj žiadaly nápravu, a keď cirkevná reforma dlho meškala, vystúpili novotári, ktorí odstránili síce mnoho neporiadkov, ale zničili i samu ustanovizeň, v ktorej neresti byly.

b) Nové učenie bolo také pohodlné, že odstránilo všetko, čo je človeku na farchu, ako sú: cirkevná autorita, celibát, rehoľné sľuby, pôsty, spoveď a dobré skutky.

c) Väčšie rozšírenie Písma sv. v reči ľudu a upotrebenie materinskej reči pri službách božích.

d) Neustále ohovárky a nádavky, ktorými novotári v kázňach a v ľudových spisoch hanobili hlavu cirkvi, kňazstvo i všetky ustanovizne cirkevné, budily neúctu a nenávisť proti katolíckej cirkvi.

e) Hlavnú úlohu mali tu snahy a zámery politické i násilie svetských kniežat. A keď ich Luther ustanovil hlavou novej cirkvi, kniežatá na základe zásady územného práva (*cuius regio, eius religio*) i poddaných svojich prinútili k novej viere.

Keď uvážime tieto príčiny, nemožno porovnať rýchle šírenie protestantizmu s prvým rozšírením kresťanstva. Kresťanstvo medzi pohanmi šírila jeho nadľudská sila, kým lu-

teránstvo, ako svojho času mohamedanizmus, šírily bezuzdné ľudské vášne, hmotárstvo a násilenstvo.

2. Účinky evanjelického učenia treba poznávať z jeho následkov.

a) V náboženstve podkopalo vážnosť kresťanstva, keď namiesto autority učiteľského úradu položilo voľné bádanie Písma sv.; zrušilo pochop všeobecnej cirkvi a uviedlo krajinské cirkvi pod vedením svetskej moci.

b) V mravnom smere novotárstvo neprinieslo nijakej nápravy, ba vzrástla mravná skaza, surovosť a zdivočenie ľudstva, čo už sami zakladatelia „čistého evanjelia“ smutne pozorovali.

c) Vo vede, hoci reformátori mnoho vykonali pre vzdelanie ľudu, keď povzniesli školstvo i národnú literatúru, možno pozorovať tiež veľký úpadok, lebo zrušením kláštorov a spálením najcennejších knižníc veda i kultúra utrpely ťažké škody.

d) V spoločenskom živote nové učenie budilo rozpor, nepriateľstvo a nenávisť medzi tými, ktorí doteraz k jednému náboženskému sväzku patrili.

d) V ohľade spoločenskom vznikly sprisahania, vzbury, vlastizradné spolky, krvavé náboženské a občianske vojny, ktoré spustošily celé krajiny.

Tieto zlé účinky zjavne ukazujú, že proticirkevné hnutie XVI. storočia nebola pravá reformácia, ale skorej náboženská revolúcia, čo je jasným dôkazom ľudského pôvodu reformácie. Naproti tomu ukázalo sa na cirkvi katolíckej, že má učenie a sriadenie božské, keď odolala takým strašným búrkam, ktoré hrozily jej úplným vyhynutím.

§ 48. Snem tridentský a pravá reforma cirkvi.

1. Rýchle šírenie reformácie a ťažké straty, ktoré utrpela cirkev bojom protestantizmu, povzbudily katolíkov k tomu, aby vykonali pravú reformu cirkevného života. K tomuto cieľu svolal pápež *Pavel III.* (1534—1549) dávno žiadaný cirkevný snem r. 1545 do nemeckého mesta *Tridentu* (XIX. všeobecný); snem s dvojím prerušením trval až do r. 1563.

Úlohou snemu bolo: zvelebiť i upevniť vieru a

katolícke náboženstvo, vyhubiť bludy, sjednotiť cirkev, napraviť duchovenstvo i ľud, a pokoriť nepriateľov kresťanstva. Túto úlohu snem vytýčil v 25 zasadaniach (sessio); v každom zasadaní vydané boli dva dekréty: jeden „o viere“ a druhý „o cirkevnej disciplíne.“

Katolícke učenie vyložené bolo v *kapitolách*, bludné učenie zavrhnuté bolo v *kánonoch*.

Na upevnenie cirkevnej disciplíny snem obnovil staré cirkevné zákony a vydal nové užitočné nariadenia o náprave mravov duchovenstva i ľudu. Bolo ustanovené, že pápež má menovať kardinálov zo všetkých národov, že biskupi majú sídliť vo svojich diecézach (rezidenciách), majú vizitáciu konať, diecézne synody svolávať a slovo Božie usilovne hlásať. Veľkú starostlivosť venoval snem vzdelaniu a výchove duchovenstva: nariadil biskupom, aby zakladali teologické ústavy a chlapecké semináre. O kláštoroch určil, že do rehole nikto nesmie byť prijatý bez kňazského povolania. Snem venoval pozornosť i laikom, keď opravil právo manželské, zakázal súboj a čítanie protináboženských kníh.

Tieto usnesenia podpísané boli od 255 cirkevných Otcov, a tak bola veľká reformná práca pri nesmiernych prekážkach skončená. Tridentský snem vykonal veľké dielo pre nápravu katolíckej cirkvi, aké dosiaľ ani na jednom sneme vykonané nebolo, lebo položil základ k obnove kresťanského života a k novému rozkvetu cirkevného ducha.

2. Pápež *Pius IV.* (1559—1565) potvrdil r. 1564 všetky ustanovenia tridentského snemu a sriadil výbor, ktorý by uskutočňoval tieto usnesenia. Nástupca jeho bol *Pius V.* (1565—1572), muž dobrotivý a nábožný, ktorý neúnavne pracoval za uskutočnenie tridentských nariadení, preto právom menuje sa pápežom katolíckej reformácie.

Za *Pia V.* vynikal neobyčajnou horlivosťou za reformy snemu tridentského *sv. Karol Borromejský* († 1584), kardinál a arcibiskup milánsky, pravý reformátor Itálie. Podľa jeho príkladu uvedené boli nápravy vo Švajciarsku, vo Francúzsku a v Španielsku. Bol vzorom čistoty a zbožnosti celému kňazstvu, aj obetavým otcom svojho ľudu, najmä za hrozného moru r. 1576. Druhý výtečný vykonávateľ cirkevnej reformy bol *sv. František Saleský* († 1622), biskup genevský, ktorý svojou apoštolskou horlivosťou, tichosťou a láskavosťou mnoho tisíc bludárov obrátil k pravej cirkvi. Podnes pôsobí svojimi hlbokými spismi (*Philothea*, *Theotimos*), ktoré sú krásnym návodom k životu kresťanskému.

Nástupcom Pia V. bol *Gregor XIII.* (1572—1585), najlepší právnik tejto doby, ktorý vydal opravený cirkevný kódex. Staral sa najmä o vedecké vzdelanie duchovných a o povznesenie školstva, keď zakladal veľkolepé vzdelávacie ústavy, na ktoré vydal ohromné sumy peňazí. Opravil kalendár juliánsky, keď odstránil chybu medzi juliánskym a hvezdárskym rokom (za 400 rokov 3 dni), takže po 4. októbri 1582 hneď 15. októbra písali, a naniadil, aby v každých 400 rokoch 3 priestupné dni boli vynechané.

Uskutočnením týchto cirkevných reforiem nastalo medzi katolíkmi veľké oduševnenie za vieru Kristovu. Cirkev katolícka sa upevnila, a zlozvyky ponenáhlo zmizly, takže znova stála skalopevne, čím podala i teraz nové dôkazy o svojej vnútornej sile.

§ 49. Katolícke obrozenie v Čechách a na Slovensku.

1. Po bitke bielohorskej katolícke náboženstvo bolo v Čechách obnovené. Po víťazstve Ferdinanda II. nad Fridrichom vrátil sa do Prahy arcibiskup *Ján Lohel*, ktorý nákladom kráľovskej komory opravil chrám sv. Víta a znova ho posvätil. I jezuiti sa vrátili na svoje pôsobisko, a *Ferdinand II.* r. 1622 odňal protestantom univerzitu Karolovu a odovzdal ju jezuitom.

V tomto čase horlivo pôsobil arcibiskup pražský, kardinál *Ernest Harrach* (1623—1667), ktorý zdôrazňoval konanie misií a dobrovoľný návrat do cirkvi. Katolícku reformáciu podporovali i rehoľníci, najúčinnejšie jezuiti, zakladaním mariánskych kongregácií a horlivým konaním misií. Misionári chodili po mestách a po dedinách, kázali v chrámoch i po domoch, odnímali ľudu bludné knihy a dávali mu knihy pravoverné, zakladali združenia a širili úctu k českým patrónom. Ľud český takto navrátil sa k náboženstvu sv. Václava a získal mravnú silu k novému národnému prebudeniu.

2. Na Slovensku katolícke obrozenie započal ostrihomský arcibiskup *Mikuláš Oláh* († 1568), ktorý starostlivo dbal na to, aby ľud dostal dobrých a spoľahlivých kňazov. Sem smerovala aj diecézna synoda, konaná r. 1557 v Nitre. Roku 1561 povolal učených a zbožných jezuitov, osadil ich v Trnave, ktorá stala sa vtedy vedúcim mestom, matkou slo-

venského katolíctva (slovenský Rím). Tu bol započatý katolícky reformačný ruch krajinským cirkevným snemom za arcibiskupa *Františka Forgácha* roku 1611. Jezuiti založili po Slovensku vyše 22 kláštorov, svojím horlivým účinkovaním vý-



Invalidný kostol v Trnave.

datne prekázali rozširovanie novej viery a mnoho odpadlíkov priviedli znova k pravej cirkvi Kríštovej najmä medzi slovenským zemianstvom. Františkáni v tom čase veľmi rozšírení, vykonali veľkú prácu náboženskej obnovy medzi poddaným slovenským ľudom, i majú nemalé zásluhy o znovuzískanie Slovákov katolicizmu.

Najhorlivejšie pôsobil arcibiskup-kardinál *Peter Pázmány* († 1637), ktorý najväčšmi staral sa o dôkladnú výchovu du-

chovenstva, preto založil v Trnave univerzitu (1655). Okrem toho složil tritisíc zlatovú základinu pre kostol trnavských františkánov, aby tam pre Slovákov konaná bola sv. omša, kázeň a katechizmus. Sám viac ako 30 zemianskych rodín priviedol späť na katolícku vieru, s ktorými navrátiť museli sa do starej cirkvi aj ich poddaní.

Po miere satmárskom r. 1711 reštaurácia katolícka blížila sa ku koncu a dovŕšená bola za panovania *Marie Terezie* (1740-1780). Roku 1776 znovuvzkriesila biskupstvo spišské a založila nové biskupstvá: bansko-bystrické i rožňavské; hojne zakladala i fary a kláštory. U apoštolskej stolice vymôhla, aby k úcte sv. Cyrila a Metoda po všetkých kostoloch slávily sa bohoslužby. Pre výchovu klerikov postavila v Bratislave generálny seminár, čo bolo veľké požehnanie pre slovenských katolíkov.

V tie časy bol založený v Trnave r. 1793 prvý literárny spolok slovenských katolíckych spisovateľov pod menom „Tovarišstvo litterného umeňá.“ Medzi nimi vynikal Anton Bernolák, zakladateľ Tovarišstva i Juraj Palkovič, ostrihomský kanonik, ktorý preložil a vydal Písmo sv. v slovenskej reči r. 1829—31. Zo všetkých najväčší bol Ján Hollý, geniálny básnik bernolákovskej školy, ktorý zostavil pekný cirkevný spevník pre slovenský ľud (r. 1846).

§ 50. Šírenie kresťanstva mimo Európy.

1. Ťažké straty, ktoré utrpela cirkev v Európe odpadom celých krajín v dobe reformácie, pričinením sa horlivých a obetavých misionárov bohato nahradené jej boli v krajinách, v novom veku objavených.

Predovšetkým rozvíjaly sa misie v Azii, a to v *Prednej Indii* zásluhou jezuitov, z ktorých prvý bol r. 1542 *sv. František Xaverský*. Nadaný vynikajúcimi vlastnosťami a obdarený darom zázrakov, prešiel celé územie portugalské v Azii a všade hlásajúc kríž Kristov, obrátil veľký počet pohanov i mohamedánov. Vybral sa i do *Japonska*, a tam, hoci mu bonzovia (pohanskí kňazi) mnoho prekážali, založil veľa kresťanských obcí. Zamýšľal ísť aj do *Číny*, ale na ostrovku *Sancian*, naproti čínskemu mestu Kantonu, zachvátený bol prudkou zimnicou, ktorej i podľahol. Zrak mal

obrátený na obraz Ukrižovaného, pre ktorého toľko pracoval, a opustený v chudobnej chatrči umrel r. 1552. Vlastnou rukou pokrstil na státisíce pohanov, preto právom sa nazýva „apoštolom Indie.“

Vo veľkom diele pokračovali jeho rehoľní bratia, takže vznikly v Japonsku a v Číne mocné kresťanské osady, a byly sriadené nové bi-



Sv. František Xavierský.

skupstvá. Neskoršie nastaly tu ukrutné prenasledovania kresťanov. Protikresťanské zákony len v najnovších časoch byly zrušené v obidvoch ríšach.

2. V Afrike dosiahli misionári menšie úspechy pre surovosť černocho a pre nezdravé podnebie. V najnovšom čase s novou horlivosťou započal misie alžírsky arcibiskup-kardinál *Lavigerie* († 1892), apoštol Afriky, osloboditeľ otrokov a zakladateľ rehole „bielych otcov“ pre africké misie.

3. V Amerike otvorené bolo pole misionárskej činnosti hneď po jej objavení. Ale práca misionárov nebola vždy úspešná pre divosť, malú chápaivosť Indiánov i pre chudobu reči k označeniu nadsmyselných pochopov, ale najmä pre hrabivosť a ukrutnosť Španielov, ktorí domorodcov uvádzali v neľudské otroctvo.

Misionári s veľkou rozhodnosťou zastávali sa nešťastných domorodcov u kráľov španielskych aj u apoštolskej Stolicy.

Najprednejší z týchto zastancov bol ušľachtilý dominikán *Bartolomej de la Casas* († 1566), ktorý celou silou svojej ohnivej povahy chránil úbohých Indiánov. A ako pracoval La Casas za Indiánov, tak obetoval svoj život jezuita sv. *Peter Claver* († 1654) nešťastným otrokom černošským, ktorými mali byť nahradení slabí Indiáni.

V novom veku urobila cirkev katolícka v Amerike veľké pokroky, predovšetkým v Spojených štátoch, kde prijatá bola úplná náboženská sloboda i do ústavy. Za pápeža Leva XIII. sriadená bola katolícka univerzita vo Washingtone.

4. V Austrálii, ktorú Francúzi už v XVI. storočí objavili a Angličania r. 1787 svojej vláde podrobili, náboženstvo katolíckeho rozkvitlo od r. 1820. Roku 1842 sriadená bola v Sidney už i metropola. Veľmi prekáža tu misionárom divosť domorodcov a protestantské sekty.

Misionárska činnosť cirkvi, ktorá v XVIII. storočí poklesla, v XIX. storočí znova sa rozvila; dôkazom toho sú rozličné misijné spolky, ktoré založené boli na podporu misií temer vo všetkých katolíckych krajinách európskych. V najnovšom čase nariadil pápež Pius XI., aby v každej farnosti založený bol misijný spolok pre účasť veriacich na veľkom misijnom diele katolíckej cirkvi.

§ 51. Vieroučné spory a obmedzovanie pápežskej moci.

1. Bludné náhľady reformátorov XVI. storočia o pôvodnom stave človeka, o milosti božej, pobádali aj katolíckych učencov, aby zaoberali sa nimi dôkladnejšie, a tak pri ťažkostiach týchto otázok vznikly aj v lone katolíckej cirkvi nemalé vieroučné spory.

Medzi všetkými najnebezpečnejší spor vzbudil *Cornelius Jansenius* († 1638), biskup yperský, ktorý vo svojom diele „*Augustinus*“ hlásal bludné náhľady o milosti božej. Z toho vznikol dlhý spor medzi jansenistami a pápežskou stolicou.

2. Vo Francúzsku pričinením sa jansenistov, od pápeža odsúdených, oživily dávne snahy (od Filipa Krásneho) o obmedzenie pápežskej moci a našly neobyčajnú posilu v kráľovi Ľudovítovi XIV. (1643—1715), s heslom ktorého „štát som ja“ veľmi dobre sa shodovaly. Na podnet kráľa r. 1682 vydalo generálne shromaždenie kléru zákonom vyhlásené štyri články t. zv. „slobody gallikánske“ (*gallikanismus*). V nich

je stanovené, že všeobecný cirkevný snem je nad pápežom a že pápež bez súhlasu cirkvi nie je neomylný vo veciach viery a mravov: ale pápež Inocent XI. zavrhol tieto články.

Necirkevný duch gallikánsky zachvátil i Nemecko pod menom febronianizmus. Trevírsky biskup *Mikuláš Hontheim* r. 1763 vydal pod menom *Justinus Febronius* knihu o cirkvi a o pápežskej moci. Podstatné jeho myšlienky smerovali k sníženiu pápežskej právomoci a autority, k zväčšeniu biskupskej moci a k ospravedliveniu štátneho absolutizmu v cirkvi. Tieto náhľady ohrožovali jednotu cirkevnú, preto pápež Kliment XIII. ich zavrhol.

3. Podľa zásad Hontheimových usiloval sa cisár *Jozef II.* (1780—1790) upraviť cirkevné pomery svojich kráľovstiev a dedičných krajín, preto táto reforma štátnej správy má názov: *jozefinizmus*. Predovšetkým uviedol *place-tum regium* (kráľovské dobrozdanie) na všetky pápežské nariadenia a na výnosy biskupov monarchie. Naproti tomu udelil nekatolíkom tolerančným patentom z roku 1781 všetky práva a postavil ich vo všetkom na roveň s katolíkmi okrem verejnej služby božej. Cisárskym nariadením zrušil na 400 kláštorov (pričom zmarené bolo mnoho knižníc, vedeckých a umeleckých diel) a ponechal len tie, ktoré zaoberali sa vyučovaním, duchovnou správou a opatrovaním chorých. Vydal nový bohoslužobný poriadok, ktorý určil všetko do podrobnosti. Pritom zrušené boli aj mnohé obrady, pobožnosti, sprievody a púte. Biskupom odňal právo vychovávať si klérus a sriadil v hlavných mestách generálne semináre pod dozorom štátnych úradníkov, a nie biskupov.

Cisár so svojimi reformnými plánmi narazil na tuhý odpor, ktorý nemôhol zlomiť. Na konci svojho života, vidiac, že nedosiahol vytýčený cieľ, blahobyť svojich poddaných, odvolal skoro všetky svoje nariadenia. Trpko sklamaný umrel r. 1790.

§ 52. Francúzska revolúcia.

1. Francúzska revolúcia, ktorá vypukla r. 1789, mala príčiny v náboženských, politických a spoločenských pomeroch. a) Nekresfanská filozofia a bezbožné spisy nevercov prenikly a skazily všetky triedy obyvateľstva, pod-

vracajúc u nich základy náboženského života. b) Sám francúzsky dvor podkopal vážnosť kráľovského mena, hlavne za dlhej vlády Ľudovíta XV. (1715—1774), keď mravná spustlosť a márnوترatnosť dosiahly vrcholu. c) Ľud, ktorý klesal pod nesnesiteľnými farchami, oduševnený bol heslom slobody, rovnosti a bratstva ako najvyššími ideálmi ľudstva; no šľachta žiadala od ľudu len poplatky a robotu, ale nič zaň neurobila.

2. Kráľ *Ľudovít XVI.* (1774—1792) bol šľachetný človek, ale slabý panovník. Aby zmiernil finančnú núdzu, svolal r. 1789 do Versaillesu generálne (ríšske) stavy (šľachtu, vyššie duchovenstvo a meštianstvo), ktoré od roku 1614 svolané neboli, a otvoril shromaždenie. Ríšske stavy vyhlásili sa za národné shromaždenie ústavadarné (1789—1791), pretože meštianstvo (tretí stav) dostalo od kráľa toľko zástupcov (600), ako prvé dva stavy spolu, a hneď vypovedalo kráľovi poslušnosť.

Národné shromaždenie vypracovalo i novú ústavu. V jej duchu odstránené boli všetky privilégiá šľachty a duchovenstva, a vyhlásené boli t. zv. práva ľudské: voľnosť, rovnosť a bratstvo (*liberté, égalité, fraternité*). Cirkevný majetok vyhlásený bol za majetok štátny, kláštory boli zrušené a konečne vyhlásená bola občianska ústava duchovenstva, na ktorú uložená bola prisaha. Väčšina francúzskeho duchovenstva, asi 70.000, odoprela prisahu, za čo boli vyhnaní, prenasledovaní a žalárovaní.

Zákonodarné shromaždenie (1791—1792) malo úlohu doplniť novú ústavu. V tomto shromaždení, kde rozhodovali *Robespierre, Marat a Danton*, zrušili všetky náboženské spolky, uviedli civilné manželstvo, a všetkých duchovných, ktorí nesložili prisahu, vypovedali z krajiny, alebo ich zavraždili.

Národný konvent (1792—1795) priviedol revolúciu na vrchol. Hneď v prvý deň zrušil kráľovstvo, vyhlásil republiku, kráľa Ľudovíta XVI. ako občana Ľudovíta Kapeta odsúdil na smrť a dal ho 21. januára r. 1793 popraviť. Tým nastala hrúzovláda, za ktorej padlo na milión ľudí; mnohí zahynuli vojnou, biedou a žiaľom. Kresťanský letopočet spolu s nedeľami bol odstránený a namiesto neho uvedený bol kalendár republikánsky s dekadami. Chrámy a kaplnky boli spusto-

šené, liturgické nádoby a rúcha zneuctené, olúpené; školy, knižnice a umelecké diela zničené. Všetok verejný mrav a stud zmizol. Revolúcia postupne odstránila i pôvodcov revolučných hrúz. Sám Robespierre umrel pod guillotinou (28. júla 1794) a jeho pádom skončila sa i hrúzovláda.

3. Namiesto konventu vstúpilo direktórium (1795 až 1799), za ktorého hrúzovláda síce prestala, ale cirkev trpela ďalej. Pápež Pius VI. (1775—1799) zavrhol civilnú konštitúciu a odsúdil vraždu kráľa Ľudovíta XVI. Tým uvalil na seba hnev revolučného Francúzska a bol odvedený do zajatia do mesta Valence, kde aj umrel (1799). Nepriatelia hlásali, že priblížil sa koniec cirkvi; ale skala cirkvi zostala nezničiteľná, keď pod ochranou cisára Františka II. sišli sa kardináli v Benátkach a zvolili nového pápeža *Pia VII.* (1800 až 1823), ktorý pod ochranou spojených mocí vrátil sa do Ríma.

§ 53. Napoleon a cirkev.

1. *Napoleon Bonaparte*, keď sa vrátil r. 1799 z výpravy egyptskej, stál na vrchole svojej moci a slávy. Svrhol direktórium a nastúpil vládu ako prvý konzul. Chcel urovnať i náboženské pomery vo Francúzsku, preto uzavrel r. 1801 s pápežom *Piom VII.* konkordát, ktorý obnovil cirkevný poriadok katolícky. Ale Bonaparte pripojil ku konkordátu 77 organických článkov, ktoré obnovily zásady gallikánske a na pápežské nariadenie stanovily placetum.

Napoleon r. 1804 všeobecným hlasovaním národa dal sa vyhlásiť za dedičného cisára a pozval pápeža do Paríža, aby ho korunoval. Nádeje pápežove, dosiahnuť dôležité ústupky, sa nespĺnili, ba po návrate do Ríma došlo k vážnym sporom medzi ním a Napoleonom. Napoleon dal obsadiť Rím (1808) a privtelil celý pápežský štát k ríši francúzskej (1809). Pápež ohradil sa proti tomu a všetkých pôvodcov tohoto násilia vyobcoval z cirkvi. Na to Napoleon dal ho odviesť r. 1809 do zajatia do Savony pri Janove (Genua), r. 1812 do Fontainebleau (južne od Paríža). Po nešťastnej výprave do Ruska (1812) osobne rokoval s pápežom o základoch nového konkordátu, ale bez výsledku. Cisár premôžený bol r. 1815 od spojených mocností (Rusko, Prusko, Rakúsko) pri Lip-

s k u (Leipzig), a keď stratil celú Itáliu a videl polovicu Francúzska od nepriateľov obsadenú, prepustil pápeža (1814) na slobodu. Pius VII. vrátil sa do Ríma s veľkou slávou (1814). kým Napoleon, svrhnutý s trónu, odvedený bol na ostrov Elbu, a po 100-dennej vláde, súc znova premôžený pri Waterloo (1815), na ostrov sv. Heleny, kde smierený s cirkvou i s Bohom 5. mája r. 1721 umrel. Najväčší vojvodca sveta v tomto smutnom zajatí poznal večnú pravdivosť slov Kristových („Ty si Peter“), a tak nepremôženosť Krista i jeho cirkvi.

2. Viedenským kongresom (1814—1815) obnovený bol pápežský štát, len Avignon a Venaissin zostaly Francúzsku. Ale rímske cisárstvo, ktoré zaniklo r. 1806 (František II.), nebolo obnovené. Pius VII. po návrate do Ríma hľadel v cirkevnom štáte i v iných kresťanských krajinách usporiadať pomery. Pápež Lev XII. (1823—1829) a Pius VIII. (1829—1830) pokračovali v diele Piovom. Gregor XVI. (1831—1846), pápež prísnych mravov, hlbokého vzdelania a neohrozeného ducha, bojoval proti revolučným ideám, ktoré i v cirkevnom štáte sa zahniezdily. Vo svojich encyklikách vystúpil znova proti náboženskej ľahostajnosti a proti nebezpečnej náuke racionalizmu. Štedro podporoval misie a veľkú pozornosť venoval vede i umeniu.

§ 54. Stav cirkvi od francúzskej revolúcie.

Po francúzskej revolúcii cirkev mala naprávať ťažké škody, spôsobené prevratnými živlami nielen vo Francúzsku, ale aj v iných štátoch. Vlády prestávaly ujarmovať cirkev, a oiedlho nastal rozkvet katolicizmu v mnohých krajinách.

1. Po Napoleonovi francúzsky trón obsadili zasa Bourboni, ktorí usilovali sa obnoviť katolícky poriadok v krajine. Ľudovít XVIII. (1814—1824) vydal ústavu (1814), ktorou katolícke náboženstvo uznané bolo za štátne náboženstvo. Cirkevný život bol zasa povznesený horlivosťou misijných kňazov, pôsobením rozličných rehôľ i kongregácií, a najmä dieľami znamenitých spisovateľov.

Brat a nástupca Ľudovítov, Karol X. (1824—1830), verne oddaný cirkvi, oduševnene pracoval za katolícku vieru. To vzbudilo odpor liberálnej strany, ktorá ho napokon svrhla s

trónu r. 1830 (júlová revolúcia), takže uchýlil sa do Anglicka. Nástupcom Karola X. bol *Ludovít Filip Orleánsky* (1830 až 1848). Zprvu choval sa k cirkvi ľahostajne, ba i nepriateľsky, ale neskôr vážil si cirkev ako oporu trónu. Tým uvalil na seba hnev liberálov, preto februárovou revolúciou r. 1848 svrhnutý bol s trónu. Po krvavých bojoch sriadená bola druhá republika (1848—1852).

Napoleon III. Bonaparte, prv prezident republiky a od 2. decembra 1852 francúzsky cisár, bol naklonený cirkvi katolíckej. Keď bol premôžený pri Sedane od Prusov 2. sept. 1870 a potom sasadený, vyhlásená bola tretia republika r. 1871. Vo Francúzsku znova zavládol slobodomurársky duch, ktorý ani pápež Lev XIII. zamedziť nemôhol.

Roku 1905 prijatý bol zákon o zrušení konkordátu a o rozluke cirkvi i štátu. Pápež Pius X. r. 1906 zavrhol tento zákon a ponechal biskupom utvoriť potrebnú organizáciu cirkevnú. Preto vláda započala príkry boj proti cirkvi, ktorý zmiernil sa len za svetovej vojny (1914—1918), keď francúzske katolícke kňazstvo preukázalo svojej vlasti hrdinské služby.

2. Napoleonove víťazstvá spôsobily i v Nemecku ďalekosiahly politický a cirkevný prevrat. Francúzsko dostalo r. 1801 celý ľavý breh rýnsky, a kniežatá nemecké za stratené územia odškodnené byly sekularizáciou cirkevného majetku. Takto mnohé diecézy osirely a zrušením kláštorov i školy byly zastavené. Keď potom v Prusku *Fridrich Viliam III.* (1797—1840) vydal zákon, že v miešaných manželstvách všetky dievky majú nasledovať náboženstvo otcovo, nastal veľký spor medzi duchovnou a svetskou mocou, a spory len za vznešeného *Fridricha Viliama IV.* (1840—1861) byly urovnané.

Keď po jeho smrti ujal sa vlády jeho brat *Viliam I.* (1861—1888), po víťaznej vojne proti Francúzsku založené bolo nemecké cisárstvo (1871), a ríšsky kancelár *Bismarck* započal proti cirkvi t. zv. kultúrny boj (Kulturkampf). Ríšsky snem vydal proticirkevné zákony, ale pevný odpor nemeckých katolíkov a katolíckej strany (Centrum), vedenej generálnym politikom *Windhorstom* zlomil pomaly všetku moc nepriateľov. Bismarck, ktorý predtým hrdó bol povedal: „Do Canossy nepôjdeme“, sám začal vyjednávať s Levom XIII., a od roku

1882 obnovený bol zasa styk medzi Rímom i pruským dvorom. Tento styk mal za následok mnohé úspechy, najmä za cisára *Viliama II.* (1888—1918), ktorý nadviazal i priateľské styky s Vatikánom.

5. V Itálii francúzska revolúcia rozvírila tiež veľké zmätky v cirkevnom živote. Karbonári (slobodní murári) chystali revolúciu, ktorá po prvých márných pokusoch vypukla r. 1848, takže i *Pius IX.* opustil Rím a uchýlil sa do Gaëty. Francúzske i rakúske vojská obnovili síce poriadok v pápežskom štáte, ale revolučného ducha a ideu jednotnej Itálie (*unita Italia*), zadržaf viac nemôhly. *Viktor Emanuel II.* (1849—1878), kráľ sardinský, na radu ministra *Cavoura* († 1861) postavil sa v čelo celého hnutia, a keď za vojny prusko-francúzskej Francúzsko odvolalo svoje vojsko z územia pápežského, 20. septembra r. 1870 obsadil Rím a privteliť pápežský štát k novému italskému kráľovstvu.

Italská vláda vyniesla r. 1871 t. zv. garančný zákon, ktorým poskytnuté boli pápežovi suverénne práva: svätosť a neporušiteľnosť osoby, telesná stráž, vlastný poštový a telegrafný úrad, slobodné spojenie s vyslancami cudzích mocí a ročná dotácia 3¼ mil. frankov. Ale *Pius IX.* na znak protestu odmietol garančný zákon, a ani on ani jeho nástupcovia neopustili viac Vatikán. Potreby cirkevnej správy hradili almužnou veriacich (svätopeterské haliere). Vláda sjednotenej Itálie pokračovala v nepriateľstve proti cirkvi, keď zrušila kláštory, utiskovala biskupov i kňazov, a nekatoľickým sektám zaistila slobodu kultu. V duchu Viktora Emanuela vládol i jeho syn a nástupca *Humberta* (1878—1900) a terajší kráľ *Viktor Emanuel III.* (1900—).

4. Vo Švajciarsku francúzska invázia roku 1798 prevrátila všetky staré cirkevné i politické pomery, ktoré len od r. 1884 počaly sa pre cirkev lepšiť. Neskôr v kantóne genevskom (1907) i baselskom (1910) uskuťtočnená bola rozluka cirkvi a štátu.

5. V Španielsku po páde Napoleona prišiel na trón svojich predkov *Ferdinand VII.* (1814—1833), ktorý síce obnovil predošlý cirkevný stav, ale štátny absolutizmus i vo veciach cirkevných podržal. Keď o následníctvo trónu vznikly boje a nesmierne zmätky, cirkev skoro celé storočie trpela. Tak bolo i za *Alfonza XIII.* (1886—1931), keď r. 1910 vláda započala kultúrny boj proti cirkvi, ale narazila na tuhý odpor kléru a katolíckeho ľudu.

6. V Portugalsku cirkevné pomery byly tiež neutesené, a zlepšily sa len od r. 1886 za pápeža Leva XIII. Ale liberáli a slobodní murári bro-

jili neustále proti cirkvi i proti trónu, až r. 1910 kráľ *Manuel II.* svrhnutý bol s trónu a vyhlásená bola republika, ktorá r. 1911 vykonala najradikálnejšiu rozľuku medzi cirkvou a štátom.

7. *Belgicko*, ktoré mierom v Radstatte (1714) pripadlo Habsburgom. postavilo sa proti reformám Jozefa II. a odtrhlo sa od Rakúska r. 1790. Na viedenskom kongrese spojené bolo s Holandskom, a kráľom spojeného Nizozemska stal sa *Viliam I.* (1814—1830), ktorý cirkev katolícku stále potlačoval. R. 1830 vypukla revolúcia, ktorá Belgicko osamostatnila: na trón vstúpil *Leopold I.* (1831—1865). Nová konštitúcia zaručovala cirkvi slobodu kultu a vyučovania, takže úspechy katolíkov boli značné. Naproti tomu liberáli neustále brojili proti katolíkom, a keď za *Leopolda II.* (1865—1909) r. 1878 dostali sa k vláde, začali zakladať beznáboženské školy, a len katolícke ministerstvo obnovilo zasa r. 1884 slobodu vyučovania. Od toho času i za panovania *Alberta V.* (1909—1934) podržali si katolíci väčšinu v parlamente, ale ich postavenie ohrozujú liberáli a sociálni demokrati.

8. V *Holandsku* cirkevné pomery zlepšili sa až za vlády *Viliama II.* (1840—1849), keď ústava z roku 1848 zaručila katolíckej cirkvi slobodu vyznania a vyučovania. V najnovšom čase katolícka cirkev rozvíja na poli charitatívnom a vedeckom úspešnú činnosť.

9. Ťažké postavenie katolíkov vo Veľkej Británii vplyvom francúzskej revolúcie bolo zmiernené. Keď Irsko r. 1800 stratilo svoju samostatnosť a irský parlament spojený bol s anglickým, vzniklo v Irsku veľkolepé hnutie pre občiansku rovnoprávnosť katolíkov s protestantmi. V čelo tohoto hnutia postavil sa r. 1809 *Daniel O' Connel* († 1847), geniálny vodca irských katolíkov, ktorý zvolený bol r. 1828 do anglického parlamentu. Tam svojou smelosťou a úchvatnou výrečnosťou dosiahol, že r. 1829 prijatá bola predloha emancipačná, ktorou katolíkom daná bola občianska rovnoprávnosť v celej ríši.

V Anglicku samom po emancipácii katolíkov r. 1829 nastal pre cirkev katolícku nový rozkvet, takže z anglikánov mnohí prinavrátili sa do lona cirkvi. Roku 1910 za kráľa *Juraja V.* (1910—) odstránená bola pre katolíkov urážlivá korunovačná deklarácia.

10. V *Dánsku* dostalo sa katolíkom rovnoprávnosti a úplnej náboženskej slobody ústavou z roku 1849. Podobne i *Norsko* zabezpečilo r. 1845 katolíckej cirkvi náboženskú slobodu. Vo *Švédsku* len roku 1873 boli zrušené posledné ustanovenia proti katolíkom.

11. Stav katolíckej cirkvi v XIX. storočí v Rusku a v Poľsku bol najsmutnejší. Prenasledovanie započala cárovná *Katarína II.* (1762—1796), ktorá mnohých katolíkov

strhla do rozkolnej cirkvi. Za vlády *Pavla I.* (1796—1801) a syna jeho *Alexandra I.* (1801—1825) prišli pre katolíkov priaznivejšie pomery, ale za cára *Mikuláša I.* (1825—1855) nastala doba krvavého prenasledovania katolíckej cirkvi.

Roku 1845 Mikuláš I. navštívil v Ríme pápeža a o dva roky uzavrel s apoštolskou stolicou konkordát, ktorý zostal iba mŕtvou literou. Pomery nezlepšili sa ani za jeho nástupcov *Alexandra II.* (1855—1881) a *Alexandra III.* (1881 až 1894). Pokojnejšie časy svitly, keď nastúpil *Mikuláš II.* (1894 až 1917). Za jeho vlády obnovené bolo (1894) diplomatické spojenie s Rímom, a r. 1905 cáorskymi manifestami vyhlásená bola sloboda svedomia a všetkých kresťanských vyznaní.

12. V Rakúsku po smrti Jozefa II. nastúpil jeho brat, miernejší *Leopold II.* (1790—1792). Jeho nástupca *František II.* (1792—1835) bol muž hlbokej zbožnosti a úprimný ochranca katolíckej cirkvi. R. 1848 za *Ferdinanda I.* (1835—1848) vypukla v Rakúsku revolúcia, ktorá oslobodila i cirkev od pút jozefinských, a ústava, ktorú cisár vydal, zaistila úplnú slobodu katolíckej cirkvi. Cisár *František Jozef I.* (1848—1916) uzavrel s apoštolskou stolicou konkordát, a od toho času počal sa rozvíjať náboženský život v Rakúsku. Liberáli a iní nepriatelia cirkvi započali hneď prudké útoky proti konkordátu, a po r. 1866 (po vojne s Pruskom) dosiahli, že konkordát bol obmedzený a konečne r. 1870 zrušený, čo malo pre cirkev neblahé následky.

V Uhorsku r. 1848 zvíťazily idey liberálne, a katolícke náboženstvo prestalo byť štátnym náboženstvom; preto katolíci domáhali sa cirkevnej autonómie, ako ju mali od r. 1791 protestanti. Ale tieto snahy zostali nespĺnené. Po vyrovnaní roku 1867 ústava bola síce obnovená, ale vplyvom liberalizmu postupne vydané boli i necirkevné zákony.

Na Slovensku r. 1863 založená bola „Matica slovenská“ (vedecko-literárny ústav). Jej zakladateľom a prvým predsedom stal sa bansko-bystrický biskup *Štefan Moyses*, veľký národovec a horlivý pastier, ktorý svojou cirkevno-literárnou činnosťou (vydával slov. kat. časopis „Cyril a Metod“) mocne povzbudil katolícke i národné povedomie v lude slovenskom.

Zosilnením maďarizácie Matica slovenská zavretá bola r. 1875 a jej činnosť zakázaná. Roku 1895 zásluhou učeného kat. kňaza *Andreja Kmeťa* († 1908) vznikla „Museálna slovenská spoločnosť“, ktorá účinkuje podnes. Matica slovenská oživená bola r. 1919.

V slovenskom kat. živote v novšom čase najväčší význam má „Spolok Sv. Vojtecha“ v Trnave. Založil ho r. 1870 veľký

národovec a horlivý kňaz *Ondrej Radlinský*, ktorý okrem iných spisov vydal i pekne zostavený „Spevník“ a neoceniteľnú modlitbovú knižku „Nábožné Výlevy“. Slovenský katolicizmus sdružil sa okolo tohoto spolku, ktorý svojím úspešným účinkovaním stal sa sídlom katolíckej spisby. Vydal v slovenskej reči i preklad Písma svätého.

V katolíckej literatúre v časoch predprevratových najviac vynikal *Richard Oswald*, spisovateľ a redaktor, *Francko Sasinek*, historik cyrilometodovskej doby a *Martin Kollár*, katolícky žurnalista.

§ 55. Stav cirkvi po svetovej vojne.

Svetová vojna priniesla veľké politické zmeny, čo malo prenikavý vplyv aj na cirkevné pomery.

1. Vo *Francúzsku* po ukončení svetovej vojny cirkev nemala veľké výhľady na zlepšenie náboženských pomerov, keďže vtedajší ministerský predseda *Clemenceau* nenávidel pápežstvo a cirkev. Ale keď pápež *Benedikt XV.* na neúradnú žiadosť vlády vymenoval v *Elsasko-Lotrinsku* francúzskych biskupov, sblíženie bolo umožnené, najmä po zvolení *Deschanela* za prezidenta republiky, na čo *Clemenceau* hneď odstúpil. Roku 1921 za prezidenta *Milleranda* už obnovené boli diplomatické styky s Rímom. Pomer *Francúzska* k *Vatikánu* odvtedy stále sa zlepšuje a takýto vývoj vecí zastával aj bývalý prezident *Doumergue*, i terajší prezident *Lebrun*.

2. *Nemecko* po svetovej vojne stalo sa republikou, keď cisár *Viliam II.* hľadal útočisko v *Holandsku* a zriekol sa všetkých cisárskych práv na trón. Vladárenie prevzali socialisti, za ktorých rozmôhol sa revolučný duch hlavne v *Prusku* a v *Bavorsku*, kde cirkev mnohé neprávosti musela pretrpieť. Pomery sa zlepšili za šľachetného *Eberta*, keď zvolený bol r. 1919 za ríšskeho prezidenta. Diplomatické styky s Rímom boli nadviazané a zostali nezmenené aj za ríšskeho prezidenta *Hindenburga*. Tomuto priateľskému pomeru jasný výraz dal ríšsky zahraničný minister *Stresemann*, keď uznal zásluhy pápežstva o ríšu nemeckú za vojny a po vojne.

3. V Itálii nebolo možné očakávať zlepšenie cirkevných pomerov. Apoštolská stolica nebola zastúpená na mierovej konferencii, a to na základe londýnskej zmluvy (26. apr. 1915), ktorá obsahovala takzvanú pápežskú klauzulu. Pôvodcom tejto zmluvy bol italský minister *Sonnino*. Tým rímska otázka zostala i po svetovej vojne nevyriešená. Fašistická vláda *Mussoliniho* zpočiatku tiež nepriateľsky vystupovala proti cirkvi, ale v niektorých otázkach bola shovievavá, keď na pr. uviedla povinné vyučovanie náboženstva na všetkých školách. V najnovšom čase fašizmus ukazuje smierlivosť, ba treba uznať zásluhy *Mussoliniho*, ktorý svojou energiou zlomil v Itálii moc socialistov i slobodných murárov, a svojimi reformami upevnil základy kresťanského života medzi ľudom. Jeho zásluhou je i riešenie t. zv. rímskej otázky. Roku 1929 za pápeža Pia XI. uzavretá bola smluva medzi Vatikánom a Itáliou, ktorou obnovený bol pápežský štát („Vatikánske mesto“), a uzavretý konkordát v záujme úpravy náboženských a cirkevných pomerov v Itálii.

4. *Švajciarsko* ešte za svetovej vojny vyjednávalo s Rímom o obnovení stykov, od r. 1873 prerušených, ale uskutočnenie stalo sa iba r. 1920 sriadením nunciatúry v Berne. Dnešný dobrý pomer ohrožujú tamojší slobodní murári, ktorí všemožnými prostriedkami bojujú proti pápežstvu a proti nunciatúre.

5. V Španielsku r. 1923 minister financií *Pedregal*, slobodný murár, domáhal sa uskutočniť reformu ústavy na škodu katolíckej cirkvi, ale pre odpor katolíkov musel ustúpiť, a pri nových voľbách pochovaná bola i reforma. Kráľ *Alfonz XIII.* žiadal upevniť priateľstvo s Rímom, preto roku 1923 navštívil pápeža Pia XI. vo Vatikáne, kde ako katolícky panovník („*Rex Catholicus*“) prijatý bol čo najskvelejšie a najsrdečnejšie. Roku 1931 bol svrhnutý s trónu a Španielsko vyhlásené bolo republikou. Prvým prezidentom stal sa *Zamora*.

6. V *Portugalsku* po veľkých náboženských otrasoch diplomatické styky boli síce obnovené (1919), ale väčšie sblíženie stalo sa len r. 1925. za jubilejných slávností Vasco de Gama, na ktoré vláda pozvala i apoštolskú stolicu. Vtedajší prezident republiky *Bernardino Machado* bol za priateľský pomer medzi cirkvou a štátom, i možno očakávať, že pomery ani za terajšieho prezidenta *Ant. Oscara* sa nezhoršia.

7. *Belgicko* i po svetovej vojne zostalo verné ku katolíckej cirkvi tým viac, že pápež Benedikt XV. zastával sa rečov práv flamandského národa, ktorý najhorlivejšie bojuje

proti socializmu. Roku 1921 sriadené bolo vo Vatikáne belgické vyslanectvo, a r. 1922 navštívil kráľ *Albert V.* s kráľovnou i s následníkom trónu pápeža *Pia XI.* na znak vďačnosti za veľké dobrodenia, ktoré preukázala cirkev za vojny belgickému národu. Nástupcom jeho stal sa r. 1934 *Leopold III.*

8. *Holandsko* po opätovných vyjednávaniach obnovilo r. 1922 diplomatické styky (pretrhnuté od r. 1870) s Vatikánom, a od toho času katolícka cirkev teší sa v tejto krajine veľkému rozkvetu.

9. V *Anglicku* cirkevné pomery nemálo sa zlepšili. Dôkazom toho je i úradná návšteva kráľa *Juraja V.* vo Vatikáne r. 1923; odvtedy rozvíja sa katolícka cirkev v Anglicku veľmi priaznivo.

Po svetovej vojne r. 1920 víťazné štáty založili v *Palestíne* židovskú krajinu pod protektorátom Anglicka, ale tamjšie udalosti ukazujú jasne posledný cieľ cionistov: víťazstvo Jeruzalema nad Rímom.

10. V štátoch škandinávskych (*Dánsko, Norsko, Švédsko*) cirkv sriadila apoštolské vikariáty, ale najväčšie sblíženie dokázalo *Dánsko*, keď r. 1920 kráľ *Kristian X.* navštívil pápeža ako hlavu cirkvi.

11. V *Rusku* r. 1917 vypukla revolúcia, ktorá svrhla cára s trónu, a po jeho zavraždení mohutná ríša rozpadla sa v „Sväz sovietskych socialistických republík“ (SSSR) so sídlom v Moskve. Prvým prezidentom stal sa *Lenin* (1917—1924). Tým nešťastné Rusko upadlo do rúk boľševikov, ktorí ničia národ a cirkev. Zpomiedzi nástupníckych štátov bývalého Ruska (*Estonsko, Lotiškso, Litva, Finsko*) *Estonsko* bolo prvé, ktoré hľadalo spojenie s Rímom, a apoštolská stolica už r. 1921 ustanovila apoštolského administrátora pre túto krajinu. *Lotišká republika* započala vyjednávať s Vatikánom o konkordát, ktorý bol uzavretý r. 1923. *Litva* tiež nadviazala styky s Vatikánom, ale po uzavretí poľského konkordátu (1925) nastal spor, ktorý vyrovnaný bol r. 1927 uzavretím konkordátu s litevskou republikou. *Finsko* má od r. 1920 samostatný apoštolský vikariát, a katolícka cirkev teší sa tam peknému rozkvetu.

12. V *Poľsku* obnovené boli diplomatické styky s Rímom (pretrhnuté od r. 1792) hneď r. 1919; roku 1925 uzavretý bol i konkordát.

13. Na *Balkáne* cirkevné pomery len málo sa zmenily. V *Albánii* ustanovený bol apoštolský delegát (v meste *Skutari*) a roku 1928 uza-

vretý bol s Rímom konkordát. V *Bulharsku* a v *Grécku* ani opätovné vyjednávania o konkordát nevedly k cieľu. *Turecko* r. 1921 sblížilo sa s Vatikánom, ale po grécko-tureckej vojne (1922) víťazný Mustafa Kemal paša počal prenasledovať všetkých kresťanov; v najnovšom čase tento protikresťanský duch sa zmiernil, ale postavenie katolíckej cirkvi v Turecku nie je priaznivé.

14. V *Japonsku* r. 1919 pápež ustanovil apoštol. delegáta, a pomer cirkvi k japonskému štátu ešte väčšmi sa zlepšil, keď r. 1921 následník trónu *Hiro Hito* navštívil Benedikta XV. vo Vatikáne. — *Čína* už r. 1918 žiadala nadviazať diplomatické styky s Rímom, ale pre protektorát francúzsky bolo to znemožnené, a cirkev vymenovala tam len apoštolského delegáta. Roku 1924 nastúpil na čelo *čínskej republiky* prezident *Tsao Kuen*, ktorý vlastnoručným prípisom uisťoval pápeža Pia XI., že priateľstvo medzi Čínou a Apoštolskou stolicou bude vždy väčšie a úprimnejšie. Odtvtedy cirkev usiluje sa, aby postavenie svoje v Číne upevnila.

15. V *Amerike* katolícka cirkev má položenie vôbec priaznivé, ba pomer v niektorých štátoch (*Brazília*, *Bolívia*, *Peru*, *Chile*, *Nicaragua*) je celkom potešiteľný, a cirkev rozvíja tam blahodarnú činnosť. V *Mexiku*, kde cirkev tiež ustanovila apoštolského delegáta, od roku 1924, keď zvolený bol za prezidenta republiky *Calles*, katolicizmus vystavený bol najukrutnejším prenasledovaniám. Nástupcom jeho stal sa *Portes Gil*, ktorý bol za pokojný pomer medzi cirkvou a štátom, ale pomery za terajšieho prezidenta znova sa veľmi zhoršily.

16. Po svetovej vojne na troskách rakúsko-uhorskej monarchie vznikly nové štáty (*Rakúsko*, *Maďarsko*, *Rumunsko*, *Kráľovstvo SHS* a *Československá republika*). V *Rakúsku* r. 1918 cisár *Karol I.* (1916—1918), premôžený víťaznými vojskami, vzdal sa trónu, na čo vyhlásená bola republika. Na začiatku r. 1920 nadviazané byly styky Rakúska s Rímom, a prvý štátny kancelár *Renner* osobnou návštevou u pápeža Benedikta XV. dokumentoval, že Rakúsko zostáva katolícke. I jeho nástupca, prelát *Seipel*, rozvážny štátnik, udržal v republike kresťanský smer, a tak aj jeho nástupca *Dollfuss* († 1934), i terajší kancelár *Schuschnigg*. V *Maďarsku* po svetovej vojne vyhlásená bola tiež republika, ale čoskoro nastúpila komunistická vláda, ktorá úplne potlačila cirkev. Po páde komunizmu cirkevné pomery byly znova usporiadané, a r. 1920 sriadená bola v *Budapešti* nunciatura. Ale pravý duch katolicizmu sa neobnovil, keďže pojatý bol do služby národnej za integritu Maďarska. V *Rumunsku* po obnovení diplomatických stykov za kráľa *Ferdinanda* (1914—1927) zapo-

započaté boli vyjednávania o konkordát, ktorý pre mnohé sporné otázky len r. 1927 bol uzavretý. V Jugoslávii opätovné snahy pápežov (naposledy r. 1925) uzavrieť so svetskou mocou konkordát, zostaly bez úspechu.

17. Československá republika (ČSR) vyhlásená bola 28. októbra r. 1918, a jej prvým prezidentom stal sa *Tomáš G. Masaryk*. R. 1920 nadviazané boli diplomatické styky s Vatikánom, pritom vydané boli i niektoré nové zákony vo veciach náboženských. Roku 1922 vyneseny bol t. zv. malý školský zákon pre ľudové a občianske školy, podľa ktorého náboženstvo je síce povinným vyučovacím predmetom, ale na písomnú žiadosť rodičov žiak môže byť od vyučovania odhlásený.

Naproti tomu pápež Benedikt XV. vyniesol pre republiku osožné cirkevné nariadenia. V Prahe a v Olomouci ustanovil nových arcibiskupov: Františka Kordača i Antona Stojana, a na Slovensku troch slovenských biskupov: *Karola Kmeťku*, *Jána Vojtaššáka* a *Mariána Blahu*. Pre Čechy a Moravu obnovil dovoľenie slúžiť sv. omšu na istých miestach jazykom staroslovanským, všeobecne pripustil opakovať vo sv. omši spev epištoly a evanjelia v jazyku českom. V tomto smere pokračoval i jeho nástupca Pius XI., ale keď r. 1925 pápežský nuncius *Marmaggi* pre Husove oslavy opustil Prahu, diplomatické styky boli prerušené, hoci nie pretrhnuté. Usporiadanie cirkevných vecí bolo predmetom vyjednávania Švehlovej vlády s Apoštolskou stolicou, aj ujednaný bol takzv. „modus vivendi“ r. 1928. Podľa toho sv. Stolica a vláda československá dohodly sa v zásade, že hranice československých diecéz budú sa shodovať s hranicami republiky. Právo menovania biskupov prináleží sv. Stolicy, ktorá oznámi vláde meno kandidátovo, aby sa uistila, že vláda nemá dôvodu politického rázu proti tejto voľbe.

Niektorí nespokojní kňazi v Čechách (dr. Farský a i.) prerušili r. 1920 spojenie s Rímom a založili národnú cirkev, t. zv. „československú cirkev“ so slobodou svedomia v otázkach náboženských. V bohoslužbe upotrebovávajú jazyk český, uviedli ženbu kňazov, zmocnili sa niektorých katolíckych kostolov a zanesli náboženský rozvrat do mnohých farností. Benedikt XV. novú cirkev zavrhol, a jej zakladateľov vyobcovoľoval z katolíckej cirkvi.

§ 56. Pápeži najnovších časov. Lev XIII.

1. Po Gregorovi XVI. v najbúrlivejších časoch vstúpil na trón pápež *Pius IX.* (1846—1878), ktorého prvým úsilím bolo odzbrojiť revolučné hnutie miernosťou. Ale politické udalosti vyvinuly sa pre neho nepriaznive, takže stratil i cirkevný štát. Tým blahodarnejšia bola jeho činnosť na poli cirkevnom.

Pius IX. na žiadosť mnohých biskupov s celého sveta vyhlásil 8. decembra r. 1854 článok viery (dogma) o nepoškvvrnenom počatí Panny Marie. Vo svojich encyklikách neustále vyzýval katolíkov k obrane katolíckej pravdy, a r. 1864 vydal *Syllabus*, v ktorom v 80. článkoch zahrňuje všetky vedecké, politické a sociálne bludy moderného veku.

Najvýznamnejším skutkom a korunou činnosti Pia IX. bol r. 1869 zvolaný cirkevný snem vatikánsky (XX. všeobecný), ktorý sa mal postarať o mimoriadne potreby kresťanstva. Svolanie všeobecného snemu vzbudilo u katolíkov radosť a oduševnenie, ale u liberálov a nepriateľov cirkvi veľký odpor najmä pre otázku pápežskej neomylnosti. Po vynesení niektorých článkov snem roku 1870 vyhlásil dogmu o neomylnosti rímskeho pápeža. Snem pre politické udalosti italské musel byť r. 1870 odročený.

Z odporu proti vatikánskemu snemu a proti článku viery o pápežovej neomylnosti vznikla v Nemecku, vo Švajciarsku a v Rakúsku sekta starokatolíkov. V čelo odporcov postavil sa v Nemecku mníchovský (münchenský) profesor, znamenitý historik *Döllinger* († 1890). Dnes počet starokatolíkov na celom svete sotva dosahuje 100.000.

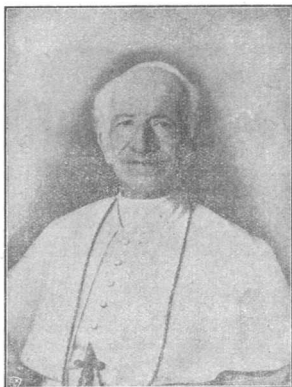
2. Nástupcom Pia IX. stal sa kardinál *Joachim Pecci* ako *Lev XIII.* (1878—1903). Vynikal skvelou nadanosťou, zriedkavou múdrosťou a neobyčajnou pevnosťou duše.

a) Na obnovu *náboženského života* odporúčal kult Ducha sv., najsv. Sviatosti Oltárnej, eucharistické kongresy, kult najsv. Srdca Pána Ježiša, ktorému celé pokolenie ľudské zasvätil; odporúčal úctu Kráľovnej sv. ruženca a sv. Jozefa, mariánske kongregácie, katolícke spolky a časopisy. Uviedol októbrovú ružencovú pobožnosť a na obnovenie kresťanského rodného života sviatok sv. Rodiny.

b) Jeho *politická činnosť* týka sa všetkých národov. Hneď ako ujal sa vlády, ohradil sa slávnostne i on proti odobraní pápežského štátu, ale pomer k Taliansku zostal nezmenený. Hľadel udržiavať priateľské styky i s mocnosťami nekatolíckymi a obnovil v rozličných krajinách cirkevnú hierarchiu. *Národy slovanské* zaviazal si vďačnosťou a láskou, keď

uznal veľké zásluhy apoštolov slovanských sv. *Cyrila a Metoda* a uviedol ich sviatok pre celú cirkev.

c) Lev XIII., obdarený hlbokým vzdelaním, získal si nesmriteľné zásluhy o pokrok vied. Otvoril archívy vatikánske a pozval učencov všetkých národov, aby v nich čerpali pre vedu. Podporoval a pod ochranu vzal katolícke vy-



Pápež Lev XIII.

soké školy v rozličných krajinách, ako vo Fribourgu, vo Washingtone, v Louvaine. Okrem toho pri každej príležitosti pripomínal biskupom náležité vzdelanie a asketické vychovávanie kléru. Vedľa učenia bol i znamenitým básnikom, složil krásne hymny a ódy.

d) Vrcholom a korunou pápežstva Leva XIII. bola jeho sociálna činnosť. Vo svojich encyklikách rozoberal otázku robotnícku a hovoril s obdivuhodnou jasnosťou o skutočných zlách doby, o ich príčinách a o prostriedkoch na ich vyliečenie. Súčasne odsúdil bludy sociálnych demokratov, komunistov i nihilistov, a vyzval panovníkov, vlády a katolícky

svet k sociálnej činnosti. Podľa jeho úprav zorganizoval sa kresťanský socializmus, ktorý úspešne pracuje hlavne v Nemecku, v Belgicku a najnovšie v Rakúsku.



Pápež Pius XI.

Pre túto jeho veľkolepú a všestrannú činnosť získal si lásku veriacich, aj úctu a obdiv všetkých národov, takže najväčší panovníci hľadali a vážili si jeho priateľstvo. Lev XIII. svojou duševnou veľkosťou povzniesol pápežstvo na takú výšku, na akej ešte nebolo, preto patrí medzi najväčších pápežov všetkých vekov. Umrel 20. júla r. 1903. Posledné slová jeho boli: „Lev umre, ale pápež žije ďalej.“

3. Po jeho smrti nastúpil *Pius X.* (1903—1914), benátsky patriarcha. Pochádzal z jednoduchého rodu a takým zostal i na pápežskom stolci. Najhorlivejšie pracoval na povznesení

vnútorného života cirkevného podľa svojho hesla: obnoviť všetko v Kristu. K tomu cieľu vydal rozličné dekréty o duchovnej správe, o každodennom sv. prijímaní, o reforme cirkevného spevu, o redukcii zasvätených sviatkov, i dôležité predpisy pre rehole a kongregácie. V záujme neporušenej náuky katolíckej vystúpil r. 1907 proti nebezpečnému bludu najnovšej doby, proti modernizmu, podľa ktorého niet nadprirodzeného zjavenia; o tejto náuke povedal, že je to blud bludov.

4. Po smrti Pia X. zvolený bol *Benedikt XV.* (1914—1922), ktorý spravoval katolícku cirkev v ťažkom čase svetovej vojny. Šľachetným úsilím jeho bolo sprostredkovať mier medzi nepriateľskými národmi. Roku 1917 vydal pamätnú mierovú výzvu k vojnu vedúcim národom i panovníkom, aby ukončili strašlivé vraždenie. Ujímal sa zajatých a ranených, vymáhal im návrat do vlasti, a miernil následky vojny hojnými podporami v peniazoch i v potravinách. Za jeho panovania vošiel v platnosť i novoupravený cirkevný zákoník (kódex). Zasluby Benedikta XV. o spravodlivý mier, a jeho obetavé pôsobenie na zmiernenie vojenských hrúz uznávali aj inoverci; tak v Carihrade postavili mu veľkolepý pomník.

5. Jeho nástupca *Pius XI.* (od 6. februára 1922), po vojne nuncius vo Varšave, kráča v šlapajach svojho slávneho predchodcu, aby zaistený bol trvalý pokoj v národoch, a aby obnovený bol náboženský život podľa zásad Kristových. Heslom jeho je: „Pokoj Kristov v kráľovstve Kristovom.“ Horlí za rozšírenie misií a sjednotenie pravoslavia, vydal encykliky o sociálnom položení robotníctva a o kresťanskom manželstve.

B) DEJINY VNÚTORNÉ.

§ 57. Nové duchovné rehole.

1. V dobe náboženských sporov a reforiem katolíckej cirkvi vzniklo niekoľko nových rehôľ, ktoré účinne podporovali cirkev v uskutočnení pravej reformy.

Medzi týmito prvé a najvýznamnejšie miesto zaujíma rehoľa jezuitská (Tovarišstvo Ježišovo), založená r. 1540

sv. Ignáčom z Loyoly. Sv. Ignác, španielsky šľachtic, ako znamenitý vojak, ranený bol pri obliehaní mesta Pampelony od Francúzov. Ležal dlho chorý a z dlhej chvíle čítal životopisy svätých, čo vzbudilo v ňom úmysel stať sa vojakom Kristovým. Keď ozdravel, vybral sa do samoty Manresy, kde konal skutky prísneho pokánia a složil majstrovské dielo „Duchovné cvičenia“, hoci vtedy ešte nijakého teologického



Sv. Ignác z Loyoly.

vzdelania nemal. V 33. roku svojho veku začal navštevovať latinské školy, potom vysoké školy v Paríži. Tam spojil sa so šiestimi spoločníkmi a spolu vykonali sľub, že po dokončení štúdií zasvätia svoj život sláve božej a večnej spásy bližných. Tým boli položené prvé základy Tovarištva, ktoré potvrdil pápež *Pavel III.* r. 1540.

Sriadenie jezuitskej rehole obsahuje významné ustanovenia. Hlavným cieľom rehole je: všetko k väčšej sláve božej (*Omnia Ad Maiorem Dei Gloriam* = O. A. M. D. G.). K tomu predpisovala rehoľa dôkladné vzdelanie členov a všestranné zdokonalenie života. Každý, kto vstúpi do rehole, musí sa podrobiť dvojročnému noviciátu, v ktorom venuje sa je-

dine asketickým úkonom. Všetci členovia delia sa na klerikov a laikov. V čele rehole stojí generál so sídlom v Ríme, doživotne volený, ktorý má v rukách plnú moc a menuje provinciónalov i ostatných predstavených ústavov (rektor, superior) podľa pravidiel rehole.

2. Rehoľa rozvinula hneď od začiatku vynikajúcu činnosť vo všetkých odboroch cirkevného života a stala sa ochrancom cirkvi, tak ako svojho času benediktíni a vo stredoveku františkáni. Svojou skvelou obranou viery katolíckej zastavili postup protestantizmu, obnovili katolícke náboženstvo a vyvýšili slávu božiu.

Rehoľa rozšírila sa neobyčajnou rýchlosťou vo všetkých katolíckych krajinách, všade nadobudla vážnosti a prenikavého vplyvu. To bolo na príčine, že proti jezuitom povstali odporcovia, najmä protestanti, ktorí rozličnými osočovaniami pracovali o ich skazu. Bourbonské dvory konečne prinútily pápeža *Klimenta XIV.* (1769—1774), aby reholu zrušil (1773). Zrušenie neuplatnilo sa v Prusku (Fridrich II. Veľký) a v Poľsku (cárovná Katarína II.), kde blahodarné pôsobenie rehole bolo uznané. Pápež Pius VII. na žiadosť celého katolíckeho sveta obnovil reholu jezuitskú r. 1814.

Do Čiech povolal jezuitov cisár Ferdinand I. r. 1556. Na Velehrade a na Svätom Hostýne vykazujú rozsiahlu misijnú činnosť. Na Slovensku osadil jezuitov arcibiskup ostrihomský Mikuláš Oláh r. 1561 v Trnave; po krátkom odchode znova prišli r. 1586 do Kláštora pod Znievom.

3. Vedľa jezuitov vznikly v tejto dobe ešte iné rehole a kongregácie.

Vyučovaniu mládeže zasvätili sa: *piaristi* (otcovia zbožných škôl), založení v Ríme r. 1617 španielskym kňazom sv. Jozefom Kalazanským († 1648). Rehoľa rozšírila sa rýchlo po všetkých krajinách, a o vyučovanie mládeže získala si také veľké zásluhy, ako jezuiti. Na Slovensku prvý dom mali v Podolinci (1642). — Podobný cieľ vytýčili si *školskí bratia* (bratia kresťanských škôl), založení vo Francúzsku rheimským kanonikom sv. Jánom Krstiteľom de la Salle († 1719), a *saleziáni*, ktorých založil v Taliansku v XIX. storočí sv. Don Bosco († 1888) tým cieľom, aby poskytl pomoc chudobnej a opustenej mládeži.

Výchovou ženskej mládeže zaoberajú sa *uršulinky* (od sv. Angely Merici † 1540), *anglické panny* (od Marie Wardovej z Anglicka † 1645), *chudobné školské sestry* (de Notre Dame), kongregácia, založená sv. Petrom Forerským († 1640) a *panny najsv. Srdca Ježišovho* (Dames du sacré coeur), založené Žofiou Baratovou († 1865).

Obsluhu chorých venovali sa: *milosrdní bratia*, rehoľa, založená v Španielsku sv. Jánom z Boha († 1550); *kamilliáni*, *milosrdné sestry* čiže dcéry kresťanskej lásky (šedé sestry) sv. Vincenta z Pauly († 1660); *saleziánky*, uvedené r. 1601 sv. Františkom Saleským a sv. Františkou zo Chantalu, zbožnou vdovou; *alžbetinky*, nazvané tak podľa svojej patrónky sv. Alžbety Durynskej, ktoré poslужujú výhradne nemocným vo svojich nemocniciach.

Rehole pre misie a pre správu duchovnú boli: *lazaristi* alebo misijní kňazi, nazvaní podľa chrámu sv. Lazara v Paríži, založení boli od sv. Vincenta z Pauly († 1660), veľkého divotvorcu kresťanskej lásky a obetavosti. Sem patria i *redemptoristi* alebo ligouriáni, kongregácia najsv. Vykupiteľa (spolok svetských duchovných), založená v Itálii sv. Alfonzom z Ligouri († 1787), ktorý povždy žiaril prenežnou úctou k velebnej Sviatosti a k Rodičke Božej; na Slovensku majú dom v Kostolnej.

K rehoľiam reformovaným patria: *kapucíni*, tretia vetva rehole františkánskej; veľmi prísni a pracovití *trappisti*, nazvaní tak podľa prvého kláštora La Trappe v Normandii.

§ 58. Neverecká osveta a slobodné murárstvo.

1. V čase od polovice XVII. storočia do konca XVIII. storočia vyvinula sa nevera, neverecká osveta. Príčiny toho hľadať treba predovšetkým v zásade protestantskej, že každý môže skúmať pravdu podľa svojho osobného presvedčenia.

Počiatok urobil v Anglicku *Herbert z Cherbury* († 1648), ktorý postavil prirodzené náboženstvo namiesto zjaveného (deizmus). *Schafesbury* († 1713) oddelil morálku úplne od náboženstva a tvrdil, že môže byť človek mravne dobrý i bez viery v Boha (laická morálka).

Z Anglicka šírili sa protikresťanský smer do Francúzska, kde našiel už pripravené pole v racionalizme, ktorý popieral zjavenie božie a všetko, čo presahuje chápanosť rozumu ľudského.

Najodvážnejší učelia nevereckej osvety vo Francúzsku boli encyklopedisti. R. 1751 založili náučný slovník (encyklopédiu) všetkých vied a umení, aby ním šíрили neverecké zásady vo všetkých triedach ľudu. Slovník redigovali hlavne *Diderot* († 1784) a *D' Alembert* († 1783). K šíreniu nevery mocne prispel i *Rousseau* († 1778), ktorý vo svojich spisoch hlásal náboženstvo prirodzené a svrchované právo ľu-

du. V čele francúzskych nevercov stál nadaný, ale mravne skazený *Voltaire*, ktorý vydal proti cirkvi heslo: „vyhľadte biednicu!“, a podľa toho hrubým posmechom a úštipkárstvom prenasledoval kresťanstvo i cirkev až do svojej smrti († 1778).

V *Nemecku*, kde pestované boli čulé styky s francúzskymi encyklopedistami najmä za neverca Fridricha II. (1740—1786), šíril sa racionalizmus v teológii, filozofii a v beletrii. Ohniskom racionalistickej osvety bola univerzita v Halle. Nevereckú filozofiu zastupoval i *Emanuel Kant* († 1804), najväčší filozof novej doby, ktorý zavrhol v kresťanstve všetko, čo je nadprirodzené a uznával iba náboženstvo rozumové. Keď sa pridali k tomuto smeru i prední spisovatelia nemeckí, ako Lessing, Herder, Wieland, Goethe a Schiller, „*osvietenosť*“ nadobudla nebývalých rozmerov.

2. Neverecká osveta zorganizovaná je i v tajné spolky takzvaných slobodných murárov. Slobodní murári vznikli v *Anglicku* r. 1717 a podržali si meno stredovekých murárov, ktorí nepatrili ani k jednému cechu, ale slobodne tvorili osobitnú obec (lóža). Slobodní murári, ako v stredoveku stavali veľkolepé chrámy, vytýčili si za životný cieľ vybudovať duchovný chrám v duši človeka (symbolická veľloža). Rozhlasovali, že chcú zdokonaľiť človeka a pestovať všetko, čo je krásne, dobré a šlachetné; ale v skutočnosti pridržali sa deizmu a viedli boj proti každému náboženstvu, najmä proti katolicizmu. Kde v katolíckych krajinách domôhli sa vplyvu na štátnu správu, tam uviedli manželskú rozluku, rušili rehole, vylučovali vyučovanie náboženstva z verejných škôl a všade obmedzovali pôsobenie katolíckej cirkvi.

Z *Anglicka* šíriло sa slobodné murárstvo veľmi mocne, hlavne v štátoch protestantských; pristupovali k nemu kniežatá a osoby z vyšších tried, väčšinou bohatí a vplyvní ľudia. Apoštolská stolica poznala čoskoro nebezpečenstvo, ktoré tu hrozilo cirkvi i štátu, preto pápeži zakázali katolíkom členovstvo v tomto spolku pod trestom vylúčenia z cirkvi.

§ 59. Cirkevná veda a umenie v novom veku.

1. K veľkému rozvoju cirkevnej vedy v novom veku podstatne prispel vynález kníhtlačiarne, ďalej humanizmus a nepriamo i reformácia. Ako kedysi nápady pohanov, tak teraz útoky protestantov vzbudili slávnych učencov na obranu kato-

lickej pravdy. Z týchto učencov vynikali najmä jezuiti kardinál *Bellarmin* a *Pázmány*.

Odbor historický mal v tejto dobe najznamenitejších pestiteľov. Protestanti totiž tvrdili, že náuka katolíckej cirkvi od svojej pôvodnej rýdzosti sa odchyľila, a to hľadeli dokázať tým, že vydali podľa storočí vypracované t. zv. *Centurie magdeburgské*. V čele stál odpadlík *Matthias Flacius*, protestantský kazateľ v Magdeburgu. Keďže tieto dejiny boli celkom strannícke a plné osočovania proti cirkvi, napísal na ich vyvrátenie učený oratorián *Caesar Baronius* monumentálne dielo historické, ktoré je podnes upotrebované a vysoko cenené.

Na poli kresťanskej asketiky pracovali: Vavrínek *Scupoli*, *Alfonz Rodriguez*, *Ján Scaramelli* a najmä sv. *Terezia* († 1582), ktorá vyznamenáva sa v dejinách cirkevných svojou horlivosťou za katolícku reformu, a svojimi spismi, v rýdzej španielskej reči napísanými, i vo svetovej literatúre vyniká. Neobyčajného rozkvetu dosiahlo i kazateľstvo, najmä vo Francúzsku, kde najskvelejšie úspechy dosiahli *Bossuet*, *Bourdaloue* a *Massilon*; v Taliansku vynikal *Segneri*, v Nemecku *Faber*.

2. Rozvoju cirkevnej vedy v najnovšej dobe stávaly sa v cestu veľké prekážky. Cirkev v revolučných hnutiach stratila svoje školy a majetky; kláštory zas, ktoré boli prv hlavnými pestiteľmi cirkevnej vedy, zahynuly a ich učenici boli utlačovaní. Ale keď boli odstránené tieto prekážky, rozvíjala sa katolícka veda, najmä po sneme vatikánskom (1870). Podľa potreby času zpočiatku pestovaná bola hlavne apologetika, neskôršie vystupujú do popredia biblické a cirkevnohistorické štúdiá, pričom neboly zanedbávané ani ostatné vedy. V cirkevnohistorickom odbore najviac vynikli *Alzog*, *Döllinger*, *Hefele*, *Hergenröther*, *Janssen*, *Denifle*.

3. V XIX. storočí vo verejnom živote nastaly nové smery, namierené proti cirkvi; sú to socializmus a liberalizmus. Vo Francúzsku *Saint-Simon* a *Fourier*, v Nemecku *Lassalle* a hlavne *Marx* zaoberali sa otázkou, ako by bolo možné zlepšiť smutné postavenie najnižších tried, t. j. robotníkov (podľa nich proletárov). Podľa zásady socializmu výrobok je základom spoločenského života, a podľa toho spravuje sa všetko na svete; človek totiž nemá iného cieľa, ako domáhať sa pozemského blaha. Keďže práca je zdrojom individuálneho blahobytu, preto musí byť mierkou spoločenského usporiadania.

Toto možno dosiahnuť, keď bude uvedená úplná rovnosť a spoločnosť všetkých práv i majetkov. — Príznakom modernej doby je i liberalizmus. Liberáli zpočiatku vymáhali len rovnoprávnosť tretej triedy, t. j. občianstva (*bourgeoisie*), ale neskôršie požadovali úplnú neodvislosť človeka od každého zákona a od každej autority, a to i vo veciach náboženských. Liberalizmus bez Boha a bez mravných zásad pripravuje cestu anarchizmu a nihilizmu.

4. Cirkevné umenie vplyvom materializmu upadá do zovňajška a bezduchovosti. V architektúre v XVI. storočí vyvinul sa sloh renesančný, ktorý objavil sa v Taliansku už v prvej polovici XV. storočia. Z renesancie vyvinul sa sloh barokový (jezuitský), keď namiesto veľkolepej jednoduchosti nastalo nevkusné preplnenie ozdobami. Tento sloh vo svojom úpadku nazýva sa rokoko.

Sochárstvo je počiatkom tohoto obdobia výhradne cirkevná. Vrúcnosť náboženská pojí sa tu s úsilím po pravdivosti výrazu, ale neskôršie v dobe barokovej kloní sa silne k naturalizmu.

V maliarstve po veľkých talianskych maliaroch nastal úpadok, takže možno pozorovať v ňom značné zosvetáčenie a smyselnosť. Väčšieho rozkvetu nadobudlo maliarstvo v XVII. storočí v Nizozemsku a v Španielsku. V Nizozemsku vynikal *Rubens* († 1640), jeden z najväčších umelcov všetkých vekov. Zo žiakov Rubensových najvýtečnejší boli *Rembrand* († 1674) a *Van Dyk* († 1641). V Španielsku vynikal *Murillo* († 1682) so svojimi kostolnými obrazmi, ktoré vyznamenávajú sa hlbokosťou a vrúcnosťou citu.

Keď cirkevná hudba začala sa kaziť svetskými nápevmi, *Palestrina* († 1594) svojimi znamenitými skladbami zachránil cirkvi spev viachlasový a stal sa reformátorom symfonickej cirkevnej hudby. Po ňom utvorením oratória i opery a uvedením sláčikových nástrojov vnikajú do cirk. hudby zasa motívy svetské, ktorým nemôhli sa ubrániť ani veľkí majstri, ako *Mozart* († 1791), *Haydn* († 1809) a *Beethoven* († 1827).

Básnictvo bolo dlhé časy z veľkej časti len v službách náboženstva. V duchu katolíckom písali: v Taliansku *Torquato Tasso* († 1595), známy svojím eposom „Oslobodený Jeruzalem“, v ktorom ospevuje víťazstvo kríža nad polmesiacom; v Španielsku *Lopez de Vega* († 1635) a *Calderon de la Barca* († 1681), ktorí vo svojich nesmrteľných básňach velebili tajomstvá viery; v Nemecku majstrami pravej náboženskej lyriky bol *Friedrich Spee* († 1635) a *Jakub Balde* († 1668).

V novšej dobe úpadkom viery a oduševnenia za náboženské ideály strácal sa i smysel pre cirkevné umenie, ale v XIX. stor. nastal značný obrat, a náboženský život oživil i umenie. Obrozená bola architektúra, hoci nový sloh neutvorila. V náboženskom maliarstve vznikly tri školy, a to viedenská, mníchovská (münchenská) i düsseldorfská. Rozkvitla v tejto dobe i náboženská poezia a náboženské hry (najmä v bavorskom Oberammergaue).

DOSLOV.

§ 60. Poučenie z cirkevného dejepisu.

1. Cirkevný dejepis poučuje nás o tom, ako vykonávala cirkev svoje božské poslanie, ktoré jej určil sám Ježiš Kristus. Keď apoštovia začali hlásať sv. evanjelium, prenasledovaní boli od židov a od pohanských cisárov. Ale márne byly všetky pokusy prenasledovateľov a nepriateľov rozličných dôb. Cirkev zvíťazila nad svojimi nepriateľmi. A tak sú cirkevné dejiny veľkolepým historickým dôkazom, že cirkev je dielom božím a že jej zakladateľ Ježiš Kristus je pravý Boh.

Ale cirkev nielen zvíťazila nad všetkými protivenstvami, ale i pretvorila svet, obnovila tvár zeme, keď zanesla svetlo evanjelia do všetkých krajín sveta.

Nesmierne zásluhy získala si cirkev aj na poli kultúrnom. Ona bola dlhé storočia jedinou nositeľkou kultúry a pokroku, ako to i protestantský historik *Harnack* doznáva. Vynikaly tu najmä kláštory, lebo byly strediskom vedeckého i literárneho života a vôbec všetkej kresťanskej vzdelanosti.

2. Dnes je cirkev znova vystavená prudkým útokom, ktoré podniká proti nej moderná nevera rozličnými spôsobmi. Neverecká veda vždy mocnejšie vystupuje proti kresťanstvu, a modernú spoločnosť odcudzuje cirkvi a životu náboženskému. Neverecká tlač rozširuje bezbožné časopisy, vstúpajúc nimi jed bezbožnosti a nemravnosti nielen do kruhov vzdelaných, ale aj do všetkých vrstiev nižších tried.

Nevera pod rúškom liberalizmu usiluje sa odkresťančiť rodinu odstránením sviatostného rázu stavu manželského, a školu zas vylučovaním náboženstva z vyučovacích predmetov. — Tento stav ohrožuje cirkev i celý kresťanský poriadok, preto viera a nevera, kresťanstvo a protikresťanstvo vedú medzi sebou obrovský boj. Tento boj skončí sa víťazstvom cirkvi podľa zasľúbenia a slov Kristových:

„Vo svete budete mať utiskovanie, ale dúfajte, ja som premôhol svet“. (Ján 16, 33.)

Cirkevné dejiny začínajú sa Kristom a končia sa rímskym pápežom, preto nech je vznešeným heslom každého katolíka:

„KRISTUS A RIM.“

OBSAH.

Ú V O D.

§ 1. Pochop, rozdelenie a úžitok cirkevného dejepisu — — —	3
--	---

I.

KREŠTANSKÝ STAROVEK.

Od narodenia Krista až po Karola Veľkého (1—800).

A. Dejiny Vonkajšie.

§ 2. Ježiš Kristus, zakladateľ cirkvi — — — — —	5
§ 3. Cirkev v dobe apoštolskej — — — — —	6
§ 4. Rozšírenie kresťanstva v ríši rímskej — — — — —	9
§ 5. Prenasledovanie kresťanov — — — — —	10
§ 6. Konštantín Veľký a jeho synovia — — — — —	13
§ 7. Julián Apostata a jeho nástupcovia — — — — —	15
§ 8. Cirkev za sťahovania sa národov. Obrátenie Germánov — —	17

B. Dejiny Vnútorne.

§ 9. Ústava cirkvi — — — — —	19
§ 10. Bohoslužba a cirkevná disciplína — — — — —	21
§ 11. Mravný život kresťanov a rehole — — — — —	22
§ 12. Bludy a cirkevné snemy — — — — —	25
§ 13. Boj izlamu proti kresťanstvu — — — — —	27
§ 14. Cirkevná veda — — — — —	28
§ 15. Cirkevné umenie — — — — —	32

II.

KREŠTANSKÝ STREDOVEK

Od Karola Veľkého až po reformáciu (800—1517).

A. Dejiny Vonkajšie.

§ 16. Vznik štátu cirkevného a obnovenie rímskeho cisárstva — —	35
§ 17. Obrátenie Slovanov. Sv. Cyril a Metod — — — — —	37
§ 18. Kresťanstvo v Čechách — — — — —	43
§ 19. Kresťanstvo u ostatných Slovanov. Obrátenie Maďarov a severných Germánov. — — — — —	45
§ 20. Obrazoborstvo a rozkol Grékov — — — — —	47
§ 21. Úpadok rímskeho cisárstva. Smutný stav cirkvi — — — —	49
§ 22. Gregor VII. Boj za slobodu cirkvi — — — — —	51
§ 23. Boj Hohenštaufovcov proti cirkvi. Inocent III. — — — —	52
§ 24. Fridrich II. a pápežstvo. Vymretie Hohenštaufovcov — —	55
§ 25. Francúzsky vplyv na pápežský stolec. Pápeži v Avignone —	56
§ 26. Cirkev v Čechách za avignonského zajatia. Karol IV. — —	58
§ 27. Krížové výpravy — — — — —	60

§ 28. Rytierske rády	— — — — —	63
§ 29. Cirkevný rozkol a reformné snemy	— — — — —	64
§ 30. Poslední pápeži stredoveku	— — — — —	66

B. Dejiny Vnútorne.

§ 31. Správa cirkvi, bohoslužba a mravný život kresťanov	— — —	67
§ 32. Nové rehole a kongregácie	— — — — —	69
§ 33. Stredoveké bludy. Inkvizícia	— — — — —	71
§ 34. Rehole žobravé	— — — — —	72
§ 35. Wicleff a Hus	— — — — —	75
§ 36. Hus v Kostnici	— — — — —	77
§ 37. Búrky husitské	— — — — —	80
§ 38. Cirkevná veda	— — — — —	81
§ 39. Cirkevné umenie	— — — — —	83
§ 40. Humanizmus a renesancia	— — — — —	86

III.

KREŠTANSKÝ NOVOVEK.

Od reformácie až po naše časy (1517—1934).

A. Dejiny Vonkajšie.

§ 41. Vystúpenie Lutherovo	— — — — —	88
§ 42. Zwingli a Kalvín	— — — — —	91
§ 43. Protestantizmus v Anglii	— — — — —	93
§ 44. Protestantizmus vo Francúzsku a v iných krajinách Európy	— — — — —	95
§ 45. Protestantizmus v Čechách a na Slovensku	— — — — —	97
§ 46. Tricacročná vojna. Mier westfálsky	— — — — —	98
§ 47. Príčiny a účinky šírenia protestantizmu	— — — — —	100
§ 48. Snem tridentský a pravá reforma cirkvi	— — — — —	101
§ 49. Katolícke obrodenie v Čechách a na Slovensku	— — — — —	103
§ 50. Šírenie kresťanstva mimo Európy	— — — — —	105
§ 51. Vieroučné spory a obmedzovanie pápežskej moci	— — — — —	107
§ 52. Francúzska revolúcia	— — — — —	108
§ 53. Napoleon a cirkev	— — — — —	110
§ 54. Stav cirkvi od francúzskej revolúcie	— — — — —	111
§ 55. Stav cirkvi po svetovej vojne	— — — — —	116
§ 56. Pápeži najnovších časov. Lev XIII.	— — — — —	121

B. Dejiny Vnútorne.

§ 57. Nové duchovné rehole	— — — — —	124
§ 58. Neverecká osveta a slobodné murárstvo	— — — — —	127
§ 59. Cirkevná veda a umenie v novom veku	— — — — —	128

DOSLOV.

§ 60. Poučenie z cirkevného dejepisu	— — — — —	131
--------------------------------------	-----------	-----